

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Prihvatljivost induciranog pobačaja, smrtne kazne i pasivne eutanazije među mladima: analiza stavova studenata Sveučilišta u Zagrebu

Student: Filip Trbojević

Mentor: dr. sc. Krunoslav Nikodem, izv. prof.

Zagreb, rujan 2017.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornosti da sam diplomski rad *Prihvatljivost induciranog pobačaja, smrtne kazne i pasivne eutanazije među mladima: analiza stavova studenata Sveučilišta u Zagrebu* izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora dr. sc. Krunoslava Nikodema, izv. prof. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardima struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta

Popis i objašnjenje kratica korištenih u radu:

Cronbachov α koeficijent – Cronbachov α koeficijent interne konzistentnosti

GK kriterij – Guttman-Kaiserov kriterij zaustavljanja ekstrakcije faktora

KFA – komponentna faktorska analiza

KMO – Kaiser-Meyer-Olkinova mjera adekvatnosti uzorkovanja

K-S test – Kolmogorov-Smirnovljev test normalnosti distribucije

K-W test –Kruskal-Wallisom H-test

M-W test – Mann-Whitneyev U-test

r – Pearsonov koeficijent korelacije

SSIP – Skala stavova o induciranom pobačaju

SSPE – Skala stavova o pasivnoj eutanaziji

SSSK – Skala stavova o smrtnoj kazni

UNIZG – Sveučilište u Zagrebu

ρ – Spearmanov koeficijent korelacije

SADRŽAJ:

1. UVOD	4
1.1. Cilj rada.....	5
1.2. Svrha rada	5
2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNA RAZRADA	6
2.1. Kriterijski sklop rada.....	6
2.1.1. Pitanje induciranog pobačaja.....	6
2.1.1.1. Etimologija i definiranje pojma (<i>inducirani</i>) pobačaj	6
2.1.1.2. Reproductivni status i prava žena u Republici Hrvatskoj	7
2.1.1.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje induciranog pobačaja	8
2.1.2. Pitanje smrtne kazne.....	9
2.1.2.1. Etimologija i definiranje pojma <i>smrtna kazna</i>	10
2.1.2.2. Kratak povijesni pregled primjene smrtne kazne	10
2.1.2.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje smrtne kazne	11
2.1.3. Pitanje pasivne eutanazije	12
2.1.3.1. Etimologija i definiranje pojma (<i>pasivna</i>) eutanazija.....	14
2.1.3.2. Osnovne podjele eutanazije.....	14
2.1.3.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje pasivne eutanazije	15
2.2. Osvrt na ranija istraživanja	15
2.2.1. Prediktori i skale stavova o (induciranom) pobačaju	17
2.2.2. Prediktori i skale stavova o smrtnoj kazni	19
2.2.3. Prediktori i skale stavova o pasivnoj eutanaziji	22
2.3. Prediktorski sklop rada.....	24
2.3.1. Politički stavovi.....	24
2.3.2. Lokus kontrole.....	25
2.3.3. Individualne karakteristike	25
2.4. Konceptualna shema	27
3. HIPOTEZE	28
4. METODOLOGIJA	29
4.1. Mjerni instrumenti.....	29
4.1.1. Mjerni instrumenti kriterijskog sklopa istraživanja	29
4.1.1.1. Skala stavova o induciranom pobačaju	29
4.1.1.2. Skala stavova o smrtnoj kazni	31
4.1.1.3. Skala stavova o pasivnoj eutanaziji.....	34
4.1.2. Mjerni instrumenti prediktorskog sklopa istraživanja.....	37
4.1.2.1. Politički stavovi.....	37
4.1.2.2. Lokus kontrole.....	38

4.1.2.3. Individualne karakteristike	39
4.2. Uzorak.....	40
4.3. Postupak provedbe istraživanja.....	41
4.4. Statistička obrada podataka.....	41
5. REZULTATI I RASPRAVA	43
5.1. Deskripcija rezultata kriterijskog sklopa istraživanja	43
5.1.1. Što studenti UNIZG-a misle o induciranom pobačaju?	43
5.1.2. Što studenti UNIZG-a misle o smrtnoj kazni?	45
5.1.3. Što studenti UNIZG-a misle o pasivnoj eutanaziji?.....	48
5.2. Deskripcija rezultata prediktorskog sklopa istraživanja.....	51
5.3. Opis distribucije rezultata SSIP-a, SSSK-a i SSPE-a	53
5.4. Testovi međugrupnih razlika i povezanosti	55
5.5. Multivarijatne analize – binarna logistička regresija	58
5.5.1. Što determinira šansu da će studenti odobravati inducirani pobačaj?.....	58
5.5.2. Što determinira šansu da će studenti odobravati smrtnu kaznu?.....	62
5.5.3. Što determinira šansu da će studenti odobravati pasivnu eutanaziju?.....	66
5.5.4. Usporedba modela binarne logističke regresije	68
5.6. U kakvom su (među)odnosu stavovi studenata o trima bioetičkim pitanjima?	70
6. ZAKLJUČAK.....	72
7. POPIS LITERATURE.....	73
7.1. Znanstveni radovi.....	73
7.2. Elektronički izvori.....	77
8. POPIS PRILOGA	78
9. SAŽETAK/ABSTRACT	86

1. UVOD

U povijesti ljudskog društva čovjek je kroz filozofiju, religiju i umjetnost posebnu pažnju pridavao životu i smrti. U moderno doba, koje između ostalog karakterizira ubrzan razvoj znanosti i tehnologije (Kuhse i Singer, 2009: 3), život se počinje shvaćati kao nešto dobro i pozitivno, a smrt kao nešto loše, što treba što više odložiti. Samim time, iz temelja je promijenjena slika svijeta, koja nije ostavila nedernutom ni sliku o čovjeku, etici, moralu, pravu, društvu, zdravlju i bolesti. U okvirima bioetike, znanstvenog pristupa koji je postao aktualan 1970-ih godina, „biolozi, filozofi, sociolozi, teolozi, pravnici i drugi znanstvenici rade na novoj slici čovjeka i njegovih prava“ (Šeparović, 1997: 439).

Dosezi i mogućnosti biomedicinskih znanosti 1960-ih godina, potpomognuti suvremenom biotehnologijom, „ozbiljno su uzdrmali uvriježene stavove i poglede glede unutarnjeg smisla ljudskog života pod strogo etičkim vidom“ (Matulić, 2002: 553). „Proces individualizacije u modernim društvima i s njim povezano udaljšavanje čovjeka od tradicionalnih društvenih oblika, odnosa i veza, s jedne, a iskustvo multikulturalnosti, internacionalizacije i globalizacije s druge strane, znanstveni i tehnički optimizam, koji obećava da će čovjek svojim razumom zagospodariti svim područjima života, kao i rastuća svijest o vlastitim mogućnostima i slobodi koja odbija svaki vanjski autoritet, doveli su u pitanje mnoge vrijednosti na kojima se temeljio osobni i zajednički život“ (Aničić i Janković, 2011: 217). Takve i ostale okolnosti „izrodile“ su ono što se danas naziva *bioetikom*.

Bioetika je „znanstveni pristup sustavnog proučavanja ljudskog postupanja na području znanosti o životu i brizi za zdravlje, ako je to postupanje ispitivano u svjetlu moralnih vrijednosti i načela“ (Reich, 1978 prema Šeparović, 1997: 439).¹ To je disciplina koja ukazuje na manjkavosti tradicionalnih etičkih pristupa novim pitanjima, među kojima se ističu legalizacija (induciranog) pobačaja i (pasivne) eutanazije (Turković i sur., 2010: 223), ali i opravdanost primjene smrtne kazne, genetičkog inženjeringa, genske terapije i umjetne oplodnje.

¹ U Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj pojam *bioetika* često izaziva negativne reakcije. Bioetiku se smatra akademskim racionaliziranjem moralno upitnog djelovanja u ljudskoj okolini i medicini te neetičnih pristupa u kliničkim istraživanjima, koja podsjećaju na programe iz nacističke Njemačke (Schöne-Seifert, 1991 prema Sass, 1996: 629-630). Zbog toga se u akademskim i javnim raspravama, kao i u zakonima i propisima, češće koristi neutralniji termin *medicinska etika*.

U ovom ćemo radu konceptualno, metodološki i empirijski proučiti tri bioetička fenomena – inducirani pobačaj, smrtnu kaznu i pasivnu eutanaziju.² Da bismo izbjegli vrijednosne prijepore (posebno u raspravi o pobačaju) spomenute ćemo fenomene kroz rad promatrati kao (tri) *bioetička pitanja*, a ne kao metode prekida života, kao što se često sugerira u literaturi.

1.1. Cilj rada

U radu smo postavili jedan opći i dva specifična cilja:

- **Opći je cilj rada** utvrditi stavove studenata³ Sveučilišta u Zagrebu (u nastavku UNIZG) u pogledu prihvatljivosti triju bioetičkih pitanja – induciranog pobačaja, smrtno kazne i pasivne eutanazije.
 - **Prvi je specifični cilj rada** utvrditi u kojoj se mjeri stavovi studenata UNIZG-a o trima spomenutim bioetičkim pitanjima razlikuju s obzirom na njihove *političke stavove, lokus kontrole* te ostale *individualne karakteristike*.
 - **Drugi je specifični cilj rada** utvrditi u kakvom su međusobnom odnosu stavovi studenata UNIZG-a o trima spomenutim bioetičkim pitanjima.

1.2. Svrha rada

S obzirom na to da su spomenuta bioetička pitanja aktualna pitanja o kojima se vode različite prijeporne rasprave „religijskog, etičkog, medicinskog, kulturološkog, socijalnog i zakonskog karaktera“ (Frković, 2007: 223), sociološku relevantnost ovog rada uviđamo u boljem razumijevanju njihovih mogućnosti, izazova, posljedica i (među)odnosa, odnosno njihovih implikacija po pojedinca i društvo. S obzirom na sve žustrije rasprave na području ljudskih prava, od sve su veće važnosti postala i empirijska istraživanja ovih pitanja, stoga uviđamo i empirijski aspekt sociološke relevantnosti rada – većina radova koji se bave spomenutim pitanjima, posebno u Hrvatskoj, preglednog su tipa, a u onim radovima koji i jesu empirijske naravi ne pojavljuju se složeniji instrumenti za mjerenje stavova, već su autori uglavnom usredotočeni na odnose pojedinih sociodemografskih karakteristika ispitanika te na njihovo općenito odobravanje, odnosno neodobravanje.

² Da bismo doprinijeli koherentnosti teksta, u nastavku rada često ćemo koristiti pojmove *pobačaj* i *eutanazija* umjesto pojmova *inducirani pobačaj* i *pasivna eutanazija*, podrazumijevajući pritom potonje.

³ Da bismo doprinijeli koherentnosti teksta, u nastavku rada koristiti ćemo izraz *studenti*, podrazumijevajući pritom i studentice. Iznimka su slučajevi kada ćemo htjeti naglasiti razlike između studenata i studentica.

2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNA RAZRADA

2.1. Kriterijski sklop rada

2.1.1. Pitanje induciranog pobačaja

Posljednjih nekoliko desetljeća pobačaj je tema o kojoj se u svijetu i Hrvatskoj puno raspravlja. To je pitanje kojim se nerijetko manipulira u dnevno-političkim raspravama, čime se stvara ozračje u kojem je o samoj biti stvari teško ozbiljno razmišljati i argumentirano raspravljati (Baloban i Črpić, 1999: 641-642). Pobačaj je jedno od aktualnih bioetičkih pitanja u suvremenom društvu jer se tiče života, kako žene tako i budućega djeteta, a čim je riječ o životu, riječ je o bioetičkom pitanju (Cifrić i Jerolimov, 2007: 263). Pitanje pobačaja kontroverzno je ne samo zato što određeni ljudi vjeruju da se njime krše (ljudska) prava embrija i fetusa, već i zato što je on „simbol povijesnih sukoba oko seksualnog morala, stope rađanja i društvene uloge žena“ (Warren, 2009: 147). Literatura i svjetski diskurs ukazuju na to da u teorijskom pogledu ne postoji jedinstveno stajalište, odnosno opća suglasnost o ovom pitanju (Cifrić i Jerolimov, 2007: 263).

Kakav je pravni status induciranog pobačaja u Republici Hrvatskoj? Prema *Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece* iz 2009. godine, u Hrvatskoj je pobačaj legalno dopušten do 10. tjedna trudnoće. Iako je na papiru legalan od 1978. godine, pobačaj je sve teže dostupan u praksi, „uglavnom zbog sve brojnijih inicijativa i organizacija neokonzervativnog predznaka, koje pod opravdanjem 'brige za život' nastoje osporiti pravo ženama na tjelesni integritet i samostalno donošenje odluka o vlastitom tijelu i zdravlju“ (Stipan, 2016: 19). Ti pokušaji poprimaju različite oblike i nastaju na različitim razinama – od civilnog društva i medija, preko zdravstva, do politike.

2.1.1.1. Etimologija i definiranje pojma (*inducirani*) pobačaj

Riječ *pobačaj*, odnosno *abortus*, dolazi od latinskoga glagola *aboriri*, što znači *nestati*, odnosno od engleskoga glagola *abort*, što znači *prekinuti*. Budući da, kao što ćemo uskoro pokazati, postoje dvije vrste pobačaja, najopćenitije ga možemo definirati kao „spontani ili izazvani prekid trudnoće odstranjivanjem embrija iz maternice, prije njegove sposobnosti za samostalan život“ (Vuletić, 2011: 153), odnosno kao „uništenje ili istjerivanje fetusa iz maternice, prije nego postigne održivost“ (Schur, 1968: 237).

Suzana Vuletić (2011: 154) ističe da je pojam *pobačaj*, koji podrazumijeva uklanjanje fetusa do 24. tjedna intrauterinog razvoja, 7. mjeseca starosti ili do postizanja 500 grama tjelesne težine, važno razlikovati od pojma *čedomorstvo*, koji podrazumijeva izravno ubijanje fetusa nakon 7. mjeseca trudnoće. Nadalje, autori (Gusso, 1999 prema Vuletić, 2011: 154; Hrabar, 2015: 792) ističu da je važno razlikovati dvije vrste pobačaja – *spontani* (nehotični, nenamjerni) i *inducirani* (hotimični, namjerni), koji je u fokusu ovog rada.⁴

2.1.1.2. Reproductivni status i prava žena u Republici Hrvatskoj

Da bismo raspravu o pobačaju smjestili u naš društveno-pravno-politički kontekst, ukratko ćemo se dotaknuti reproductivnog statusa i prava žena u Hrvatskoj.

U svim patrijarhalnim društvima, a tu spada i hrvatsko, i dalje se smatra da je temeljna uloga žene ona reproductivna, to jest ispunjavanje uloge majke. Štoviše, sociološka istraživanja ove teme (Cifrić i Jerolimov, 2007; Galić, 2004; 2006; 2011; 2012; Goldberger, 2005 prema Galić i sur., 2014: 508) pokazuju da je majčinstvo još uvijek (iako u padu) preferirana vrijednost djevojaka i žena u hrvatskom društvu, no u posljednja dva desetljeća događaju se (negativne) promjene u pogledu reguliranja reproductivnih prava žena i parova te ostvarivanja tih prava u praksi. Te promjene dovode do otežavanja ili čak uskraćivanja mogućnosti ostvarenja nekih reproductivnih prava žena i parova, „kao i (ne)mogućnosti osiguravanja primjerenog reproductivnog zdravlja žena reproductivne dobi“ (Galić, 2011: 300-301). Tako je, na primjer, socijalna skrb o mladim majkama s djecom svedena na skromne porodiljne naknade, dok za druge oblike skrbi nema nikakvih jamstava. Kada se tome pridoda diskriminacija trudnica i mladih majki prilikom zapošljavanja ili čak otkazivanje radnog odnosa, dobiva se jasnija slika stvarne društvene potpore majčinstvu, koja obično ostaje samo na deklarativnoj razini. Nadalje, prema *Zakonu o medicinskoj oplodnji* iz 2009. godine, liječenje neplodnosti dopušteno je samo bračnim parovima. *Zakonom* se zabranjuje zamrzavanje embrija, ograničava broj oplodjenih jajnih stanica koje se mogu koristiti, omogućuje prigovor savjesti liječnicima, omogućuju podaci o biološkom izvoru djetetu s 18 godina starosti te traži obveza drugog mišljenja uz onemogućavanje prava na

⁴ *Spontani pobačaj* označava „prekid trudnoće uzrokovan naravnim posljedicama prije navršenog 28. tjedna gestacije ploda, čija tjelesna težina iznosi manje od 1.000 grama te kao takav nije sposoban preživjeti, a može se javiti kao posljedica kromosomskih, endokrinskih, infektivnih, imunoloških i psiholoških uzroka“ (Latin, 1995 prema Vuletić, 2011: 154). S druge strane, *inducirani pobačaj* uzrokovan je „slobodnim i namjernim ljudskim zahvatom te ostvaren različitim kirurškim i farmakološkim tehnikama s intencijom odstranjenja nerođenog fetusa“ (Vuletić, 2011: 154). Robert Perinčić (1990: 262) inducirani pobačaj definira kao „prekidanje trudnoće zbog indikacije priznate zakonom, izvršeno suvremenim ginekološkim metodama“, a Rosie Steele (2009: 391) kao „prekid trudnoće, odnosno uklanjanje embrija ili fetusa iz maternice kako bi se prekinula trudnoća“.

medicinski potpomognutu oplodnju parovima kada su oba partnera neplodna. „Budući da se liječenje neplodnosti uvjetuje bračnim statusom, metode i postupci koji se primjenjuju restriktivniji su i za žene bolniji, uz upitnu učinkovitost, a zakonska ograničenja čine taj zakon jednim od najrestriktivnijih u Europi“ (Galić, 2011: 301).

Trenutno stanje posljedica je političkih promjena 1990-ih godina te jačanja utjecaja vjerskih institucija, organizacija i pokreta, posebno Katoličke crkve. Kao rezultat toga, temeljna ženska reproduktivna prava podvrgnuta su konzervativnosti politika autoritarnih državnih i vjerskih institucija, a „reprodukcija je za žene političko pitanje koje nikada nije zauvijek obranjeno, nego stoji pred svakom novom generacijom kao imperativ i izazov“ (Galić, 2011: 299).

2.1.1.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje induciranog pobačaja

Pitanje pobačaja već duže vrijeme, a pogotovo od 1970-ih godina nakon medijske eskalacije u Sjedinjenim Američkim Državama, u većoj ili manjoj mjeri dijeli javnost na dvije suprotstavljene strane. S jedne se strane nalaze pobornici pobačaja, okupljeni unutar pokreta „za izbor“ (engl. *pro-choice*), a s druge strane protivnici, okupljeni unutar pokreta „za život“ (engl. *pro-life*) (Goldberger, 2005 prema Cifrić i Jerolimov, 2007: 247; Stipan, 2016: 14). Obje strane iznose svoje argumente *za*, odnosno *protiv* pobačaja.

Argumenti pobornika pobačaja najčešće se tiču njegove opravdanosti pod pritiskom kontekstualnih okolnosti, na primjer kada je *trudnoća posljedica silovanja ili incesta*, kada postoje *indikacije teškog oštećenja fetusa*, kada *žena nije udana ili psihološki nije spremna imati dijete*, kada *bračni par ne želi djecu* ili u slučaju *lošeg ekonomskog stanja obitelji* (Cifrić i Jerolimov, 2007: 264; Dworkin, 1995 prema Stipan, 2016: 15; Hrabar, 2015: 793). Nadalje, pobornici pobačaja ističu negativne posljedice njegove potencijalne zabrane – pokazalo se da *zabrana pobačaja ne dovodi do njegova nestanka*, već samo do *nesigurnih i po život žene opasnih pobačaja*, zbog čega je legalni pobačaj moguće i moralno opravdati (Singer, 1995 prema Stipan, 2016: 15). Također, smatraju da *ni fetusova sličnost osobi, niti njegova potencijalna osobnost ne može biti jača od prava žene na pobačaj*. „U situaciji sukoba prava, pravo bilo koje stvarne osobe neizbježno preteže nad pravom potencijalne osobe“ (Warren, 1995 prema Stipan, 2016: 14).

Glavni argument protivnika pobačaja sadržan je u tvrdnji da *ljudski život počinje začecem*, na čemu temelje svoje zahtjeve za njegovom zakonskom zabranom. Smatraju da,

„budući da su fetus i dijete prema genetskom kodu, obličju, stupnju svijesti i osjetu bola jedno te isto biće, prostorni položaj unutar ili izvan maternice ne utječe na prava fetusa, stoga je svaki pobačaj ubojstvo koje treba spriječiti zakonom“ (Cerjan Letica, 1997: 1-2). Nadalje, protivnici pobačaja smatraju da je on *zločinački i nemoralan čin, koji može ozbiljno ugroziti zdravlje žene* (Cifrić i Jerolimov, 2007: 247). Robert Perinčić (1990: 266-267) upozorava na različite posljedice koje mogu nastupiti tijekom i nakon pobačaja, od fizičkih (krvarenja, upale i neplodnost) do psiholoških (osjećaj krivnje, depresija i udaljavanje od partnera). Također, smatraju da bi zabrana pobačaja *pomogla demografskoj obnovi*, koja je jedno od gorućih pitanja u većini razvijenih zemalja u kojima se ovakve rasprave uopće i vode (Cerjan Letica, 1997: 11; Cifrić i Jerolimov, 2007: 264).

2.1.2. Pitanje smrtne kazne

Povijesna je istina, gotovo bez iznimke, da su svi narodi i sve kulture u prošlosti imali društvene kazne koje su uključivale smrt, a smrtna kazna smatrala se glavnim sredstvom kažnjavanja (Tomašević, 2002: 281). Sve do modernih vremena stav svih društava i zajednica o smrtnoj kazni bio je nepromjenjiv, a tek se u moderno doba na Zapadu javljaju noviji pristupi njezina shvaćanja; „moderna svijest o vrijednosti života, o dostojanstvu ljudske osobe (pa i zločinca), kao i pitanje moralnosti takve kazne, stvorili su uvjerenje da ona ne može biti dopuštena kao metoda obrane društva“ (Tomašević, 2002: 283). Iako smrtna kazna ima dugu povijest, pitanje (ne)opravdanosti njezine primjene tema je koja ne prestaje biti aktualna. Budući da se radi o vrlo konkretnom pitanju života ili smrti, smrtna se kazna smatra izrazito kontroverznim bioetičkim pitanjem i sankcijom koju je moguće promatrati i prosuđivati iz različitih gledišta, što dodatno produbljuje raspravu o njezinoj primjeni.

Kakav je pravni status smrtne kazne u Republici Hrvatskoj? U Članku 21. *Ustava Republike Hrvatske* iz 2014. godine stoji da u Republici Hrvatskoj nema smrtne kazne. Hrvatska je, zajedno s ostalim državama Europe (izuzev Bjelorusije), ukinula smrtnu kaznu, a posljednja je izvršena 1977. godine (Ricijaš i sur., 2004: 209). Kazna zatvora od najviše 40 godina najstroža je mjera koja se može izreći hrvatskim kaznenim zakonom, iako se s vremena na vrijeme pojavljuju inicijative za strožim kažnjavanjem, poput kazne doživotnog zatvora. Danas se primjenom smrtne kazne među zapadnim zemljama ističu jedino Sjedinjene Američke Države. Upravo se zato stavovi o ovom pitanju najčešće ispituju unutar američke znanstvene literature ili u onim zemljama u kojima je ozakonjena. Stoga ne iznenađuje da se unutar hrvatske znanstvene zajednice rijetko ili gotovo nikada ne piše o ovom pitanju.

2.1.2.1. Etimologija i definiranje pojma *smrtna kazna*

Pojam *smrtna kazna* u anglosaksonskoj literaturi dolazi u dvije jezične inačice – kao *death penalty* (Banner, 2003: 3; Hanks, 1997: 11) ili kao *capital punishment* (Jacquette, 2008: 1; Masters Evans, 2008: 1), što u doslovnom prijevodu znači „glavna“ kazna. Smrtnu kaznu možemo definirati kao „državno sankcionirano smaknuće osobe koja je proglašena krivom za zločin koji se kažnjava smrću“ (Giddens, 2007: 698).

2.1.2.2. Kratak povijesni pregled primjene smrtne kazne

U prvim primitivnim zajednicama smrtna kazna predstavljala je „vrstu 'osvete' i često je imala oznaku 'svete dužnosti' da bi se umilostivili 'bogovi' zbog prolivene krvi, ali se o njoj ne može govoriti kao o pravnoj kazni, već kao društvenoj sankciji sakralnog karaktera“ (Tomašević, 2002: 281). Jedno od prvih pravnih društava bilo je babilonsko, s poznatim *Hamurabijevim zakonom*, koji je predviđao smrtnu kaznu za krađu, ubojstvo i propuste u profesionalnom poslu. Kod starih Grka, smrtna kazna prvotno se shvaćala kao vrsta pravednosti, i to kao dužnost koju trebaju izvršiti potomci žrtve. Kod Rimljana, smrtna kazna također postoji kao obiteljska osveta, dok je javna vlast smrću kažnjavala isključivo počinitelje teških zločina, koji su na neki način povrijedili javni red (Baker i sur., 2005: 202; Tomašević, 2002: 281-282).

U 18. stoljeću počinje se razvijati svijest o dostojanstvu počinitelja zločina, o njegovim pravima, a posebno pravu na život. Počinje se postavljati pitanje treba li država umjesto smrtne kazne primijeniti neku „medicinalnu“ kaznu, koja bi zločincu omogućila rehabilitaciju i povratak u društvenu zajednicu. Tako je posljednjih desetljeća 18. stoljeća započeo put bitke za dokućenje smrtne kazne, put koji još uvijek nije dovršen jer se smrtna kazna i danas primjenjuje u mnogim državama svijeta (Tomašević, 2002: 283).

Moderna Europa krenula je putem ukidanja smrtne kazne, a najznačajnijim datumom smatra se 22. travnja 1980. godine, kada je Vijeće Europe sastavilo *Protokol broj 6 za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ljudi*, vezan za aboliciju smrtne kazne. Do danas su *Protokol* potpisale gotovo sve europske zemlje, a Europa se u abolicionističkim stavovima uglavnom poziva na kršenje temeljnih ljudskih prava te na okrutnost primjene smrtne kazne. „Smatra se da smrtna kazna nije čin obrane društva, već planirano ubijanje zatvorenika u svrhu kažnjavanja, svrhu koja se može postići i drugim sredstvima“ (Prokosch, 1999 prema Ricijaš i sur., 2004).

U posljednjih 30 godina, broj zemalja koje primjenjuju smrtnu kaznu znatno se smanjio. Do 2003. godine, 80 od 195 država svijeta zauzelo je abolicionistički stav o smrtnoj kazni, 12 država primjenjuje smrtnu kaznu samo u izvanrednim okolnostima (poput izdaje ili ratnih zločina), 41 država ima ozakonjenu primjenu smrtne kazne, ali je nisu izvršili više od desetljeća, dok 62 države, među kojima su i Sjedinjene Američke Države, još uvijek primjenjuju smrtnu kaznu za civilne zločine (Hill, 2005 prema Lambert i sur., 2008: 207).

2.1.2.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje smrtne kazne

Smrtna kazna jedina je ireverzibilna kazna te stoga onemogućuje osuđeniku molbu za pomilovanjem – osuđenika nije moguće osloboditi krivnje ako se dokaže njegova nevinost. Zbog ovih, ali i mnogih drugih razloga, smrtna kazna oduvijek je kontroverzna tema. U tom pogledu, kroz povijest su se pojavila dva osnovna pravca – *retencionizam*, koji zagovara primjenu smrtne kazne, te *abolicionizam*, koji se protivi primjeni smrtne kazne (Janković, 1985 prema Ricijaš i sur., 2004: 210).

Autori unutar američkog znanstvenoga kruga (Baker i sur., 2005: 205; Jiang i sur., 2007: 84; Jiang i sur., 2008: 26; Lambert i sur., 2008: 209) razlikuju tri osnovne konceptualne perspektive o tome zašto retencionisti podupiru primjenu smrtne kazne. Prva perspektiva je *zastašivanje* (engl. *deterrence*). Pobornici ove perspektive smatraju da je smaknuće osuđenih ubojica „daleko učinkovitiji način zastašivanja drugih od pokušaja ponavljanja sličnih zločina u budućnosti, nego što je doživotni zatvor“ (Ellsworth i Ross, 1983; Whitehead i Blankenship, 2000 prema Baker i sur., 2005: 205). Robert M. Bohm (1987 prema Jiang i sur., 2008: 26) ističe da se perspektiva zastašivanja može shvatiti kao mjera prevencije koja će spriječiti druge da počine slične nasilne zločine u budućnosti. Druga perspektiva je *odmazda* (engl. *retribution*) i temelji se na principu „oko za oko, zub za zub“ te se shvaća kao opravdanje za kažnjavanje u kojem kazna priliči počinjenoj šteti. Presuđivanje zločincima smrtnom kaznom olakšava ljutnju i patnju, kako obitelji, tako i društvu (Jiang i sur., 2007: 85). Autori (Bohm, 1987; Ellsworth i Gross, 1994 prema Baker i sur., 2005: 205) dodatno ističu kako ova perspektiva tvrdi da „ubojice zaslužuju smrtnu kaznu zato što su i sami nekome oduzeli život“. Treća perspektiva je *onesposobljavanje* (engl. *incapacitation*) i temelji se na uvjerenju da se zločinca smaknućem može onemogućiti u ponavljanju kaznenog djela. Shanhe Jiang i suradnici (2008: 26) upozoravaju kako je moguće da ubojica koji je osuđen na doživotni zatvor bude pomilovan i oslobođen, što mu otvara mogućnost ponavljanja zločina. Pored spomenutih, retencionisti ističu još nekoliko argumenata koji idu u

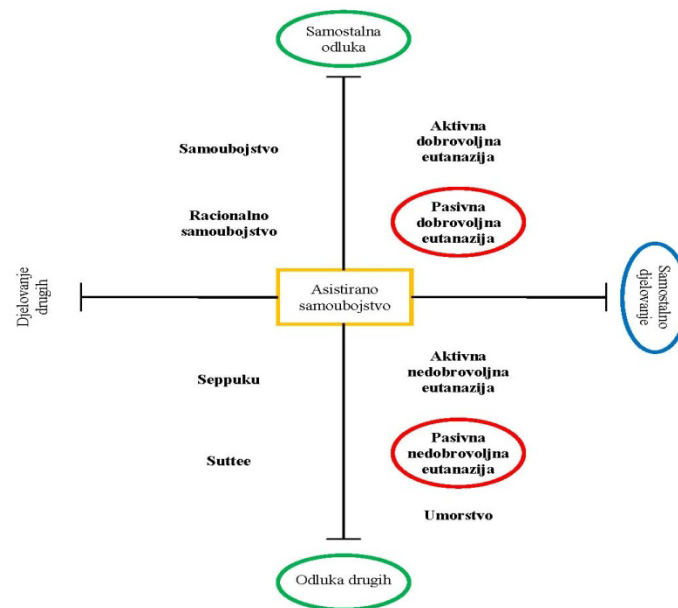
prilog primjene smrtno kazne. David N. Baker i suradnici (2005: 205) te Eric G. Lambert i suradnici (2008: 210) ističu instrumentalnu perspektivu prema kojoj je smrtna kazna „potrebna da bi se *održali zakon i red u društvu te izbjegao kaos*“. Ovaj argument, dakle, predstavlja spremnost na primjenu državnog nasilja i kazne zbog *socijalne kontrole*. Nadalje, brojni autori (Bohm, 1987; Ellsworth i Gross, 1994 prema Baker i sur., 2005: 206; Ricijaš i sur., 2004: 211; Tomašević, 2002: 284) ističu *ekonomsku isplativost* primjene smrtno kazne u odnosu na doživotni zatvor.

S druge strane, sa svojim argumentima protiv primjene smrtno kazne, nalaze se abolicionisti. Kao osnovni argument ističu *moral* – za njih smrtna kazna nije samo okrutna kao čin, već smatraju da „nitko, ni kao pojedinac, niti kao predstavnik vlasti, nema pravo oduzeti život drugom čovjeku, neovisno o težini zločina što ga je netko počinio“ (Tomašević, 2002: 285). Nadalje, Michael L. Radelet i Marian J. Borg (2000 prema Lambert i sur., 2008: 210) ističu kako mnogi abolicionisti tvrde da je smrtna kazna *nemoralna, necivilizirana i okrutna*, a slično tvrde i David N. Baker i suradnici (2005: 206) naglašavajući da smrtna kazna *krši univerzalne standarde ljudskog dostojanstva i humanosti*. Zatim, abolicionisti smatraju da smrtna kazna *uzrokuje nasilje*, odnosno, umjesto da odvraća ljude od počinjenja zločina, zapravo dovodi do povećanja stope nasilja, što se u literaturi naziva *brutalizacijski efekt* (Bowers, 1984; Bowers i Pierce, 1980 prema Baker i sur., 2005: 207). Često se mogu čuti i zahtjevi za *rehabilitacijom zločinaca*. Ideja koja stoji iza rehabilitacije je da se kažnjava kako bi se liječilo i reformiralo, a njezin je konačni cilj povratiti zločinca u društvo putem određene kombinacije liječenja, edukacije i treninga. Abolicionisti, dakle, smatraju da zločince treba socijalno preodgajati, pomagati im kad izađu iz zatvora te ih usmjeravati na ispravan put u društvu (Miethe i Lu, 2005 prema Jiang i sur., 2007: 85; Tomašević, 2002: 285). Konačno, abolicionisti ističu *rizik od smaknuća nevinih osoba*. Dok retencionisti tvrde da kompleksne provjere svih činjenica i dokaza unutar suvremenoga kazneno-pravnog sustava smanjuju vjerojatnost osude nevinih osoba na izrazito nisku razinu, abolicionisti navode brojne primjere smaknuća nevinih ljudi (Baker i sur., 2005: 206; Lambert i sur., 2008: 210). Upravo se ovaj argument smatra najjačim argumentom abolicionista u zahtjevu za ukinućem primjene smrtno kazne.

2.1.3. Pitanje pasivne eutanazije

Prije negoli se upustimo u detaljniju razradu pitanja (pasivne) eutanazije, pokazat ćemo na koji se način pitanje eutanazije kontekstualizira u odnosu na druge oblike prekida

života. Slika 1 (prema Rogers, 1996: 67) prikazuje različite oblike prekida života s obzirom na dva faktora: *donositelja odluke o prekidu života* ili *lokus odluke* (na primjer osoba samostalno ili netko drugi u njezino ime) i *vršitelja akcije prekida života* ili *lokus akcije* (na primjer osoba samostalno ili netko drugi u njezino ime). Za ovaj su rad relevantne crveno označene *pasivna dobrovoljna eutanazija* (engl. *passive voluntary euthanasia*) i *pasivna nedobrovoljna eutanazija* (engl. *passive involuntary euthanasia*). Svrha ovoga konceptualnog modela nije prikazati sve moguće dimenzije prava na smrt – on obuhvaća dimenzije koje su najčešće sugerirane u literaturi i stoga je koristan kao okvir za raspravu koja slijedi.

Slika 1: Konceptualizacija prava na smrt s obzirom na *lokus odluke* i *lokus akcije* (prema Rogers, 1996: 67, vlastiti prijevod)

Kakav je pravni status pasivne eutanazije u Republici Hrvatskoj? Iako su prakse pasivne eutanazije prisutne u mnogim zapadnim zemljama, Hrvatska liječnička komora donijela je 2006. godine *Kodeks medicinske etike i deontologije* u kojem stoji da je namjerno skraćivanje života u suprotnosti s medicinskom etikom. Ako je pacijent u vegetativnom stanju, isključivanje aparata koji ga održavaju na životu dopušteno je isključivo odlukom liječnika i to u krajnjem slučaju – u slučaju moždane smrti. U ostalim slučajevima liječenje se mora nastaviti. Nadalje, liječnik nema pravo uskratiti liječenje pacijentu, neovisno o njegovoj dobi i zdravstvenom stanju, čak i ako se radi o smrtno bolesnim osobama. No, jasna i pri punoj svijesti izražena želja dobro informiranog pacijenta treba se poštovati, što znači da pacijent ima pravo samostalno odbiti liječenje. Ako uvjeti informiranosti i svijesti nisu

prisutni, liječnik mora učiniti sve da produži život pacijentu, koliko god on malo bio vrijedan (Duraković, 2014: 401-402).

2.1.3.1. Etimologija i definiranje pojma (*pasivna*) eutanazija

Riječ *eutanazija* sastavljena je od dviju grčkih riječi: *eu*, koja označava dobro, lijepo, lako, i *thanatos*, koja označava smrt (Duraković, 2014: 388; Đidara, 2014: 150; Jušić, 2002: 301; Šegota 1996: 699). Sam korijen riječi implicira najširi smisao pojma *eutanazija* – „dobra smrt“, pri čemu je nebitno tko ju je uzrokovao, je li bilo pristanka, kakvi su bili motivi i slično. Ključan je atribut *dobra*, koji se odnosi na način umiranja – kratko i bezbolno.

Pasivna eutanazija odnosi se na nepoduzimanje mjera za produljenje života. Ona podrazumijeva „pomoć“ umirućem tako što mu se uskraćuju terapija i sredstva kojima mu se održava život. Među brojnim definicijama ovog tipa eutanazije, istaknut ćemo sljedeću: „pasivna eutanazija je procedura koja omogućuje pacijentu da umre, unatoč postojanju medicinskih procedura koje bi ga mogle održati na životu“ (Vere, 1997 prema Ramabele, 2004: 5). Ovu definiciju držimo najumjesnijom budući da je vrlo općenita i jasna te ne sadrži vrijednosne elemente,⁵ donositelja odluke⁶ i/ili pacijentovo stanje.⁷

2.1.3.2. Osnovne podjele eutanazije

Iako se u literaturi spominju različite podjele, autori (Britton, 1994; Gostin, 1993; Maris, 1983; Shapiro, 1994; Sugarman, 1986 prema Rogers, 1996: 64) eutanaziju najopćenitije dijele na:

1. Aktivnu (engl. *active*) i pasivnu (engl. *passive*).
2. Dobrovoljnu (engl. *voluntary*) i nedobrovoljnu (engl. *involuntary*).

Aktivna eutanazija (engl. *active euthanasia*) je „izravan postupak koji se primjenjuje za prekid bolova i patnji, a dovodi do smrti osobe na kojoj je primijenjen. Podrazumijeva namjerno davanje smrtonosne doze lijeka pacijentu (na primjer smrtonosna injekcija kao

Neki od primjera definicija pasivne eutanazije koje u sebi sadrže vrijednosne elemente, i/ili donositelja odluke, i/ili pacijentovo stanje:

⁵ „Pasivnom eutanazijom naziva se prekid *bесmисlenog* liječenja“ (Duraković, 2014: 388; Jušić, 2002: 302).

⁶ „Pasivna eutanazija je dozvoljavanje pacijentu da umre, tako da se *medicinsko osoblje* suzdrži od mjera za održavanje pacijenta na životu“ (Šegota, 1996: 700).

„Pasivna eutanazija ostavlja mogućnost *bolesnoj osobi* i *njezinoj obitelji* da u skladu sa savjetom liječnika donesu odluku koja bi bila u skladu s *ljudskim dostojanstvom*“ (Đidara, 2014: 152).

⁷ Ovdje se prije svega misli na to trpi li pacijent u trenutku eutanazije *nepodnošljive bolove* ili je, na primjer, u *vegetativnom stanju*.

sredstvo izvršenja smrtne kazne u nekim državama) ili sile s ciljem okončanja života“ (Đidara, 2014: 151). Najjednostavnije ju se može shvatiti kao „namjerno uzrokovanje smrti ili skraćivanje života pacijenta“ (Matulić, 2001: 410). *Pasivnu eutanaziju* (engl. *passive euthanasia*) objasnili smo u prethodnom poglavlju, no ponovimo da je njezina temeljna razlika u odnosu na aktivnu eutanaziju ta da implicira *nepoduzimanje* mjera za produljenje života te uključuje metode poput isključivanja aparata koji pacijenta održavaju na životu, uskraćivanje lijekova i slično (Duraković, 2014: 391).

Jedno od temeljnih pitanja koje se veže za eutanaziju (bilo aktivnu, bilo pasivnu) je pitanje autonomnosti odluke pri njezinu poduzimanju. *Dobrovoljna eutanazija* (engl. *voluntary euthanasia*) podrazumijeva situaciju u kojoj pacijent svjesno i bez prisile izrazi želju da mu se prekine život (aktivna eutanazija), odnosno kada odluči prekinuti terapiju koja ga održava na životu (pasivna eutanazija). Pitanje *nedobrovoljne eutanazije* (engl. *involuntary euthanasia*) je kudikamo složenije. Postoje situacije u kojima pacijent nije u stanju samostalno donijeti odluku o prekidu vlastitog života, već to u njegovo ime mora učiniti netko drugi. Ovakav tip eutanazije za sobom vuče brojna (bio)etička pitanja, a do njega najčešće dolazi kada je pacijent u komi ili vegetativnom stanju, ali i kada su u pitanju mala djeca.

2.1.3.3. Argumenti za odobravanje i neodobravanje pasivne eutanazije

Pojednostavljeno rečeno, čitava se problematika oko eutanazije može promatrati u okviru liberalno-individualnih (koje ju odobravaju) i konzervativno-kolektivnih vrijednosti (koje ju ne odobravaju) (Cifrić i Nikodem, 2006: 174). I pobornici i protivnici eutanazije imaju svoje argumente.

Pobornici eutanazije najčešće govore o *pravu na smrt*, želeći sebi i drugima *omogućiti izbjegavanje postajanja žrtvom terapijske upornosti* koja samo uzaludno produljuje smrtnu agoniju i nanosi bol umirućemu, *izbjeći tehnologiziranu smrt* pod raznim aparatima dok je pacijent okružen stranim osobama, *omogućiti bezbolnu smrt* koju hotimično traže od liječnika ili je sami ostvaruju uz njegovu pomoć jer zbog starosti ili teške bolesti trpe bolove i gube svako ljudsko dostojanstvo (Fletcher, 1995 prema Tomašević i Jurun, 2007: 259). Pobornici eutanazije, dakle, smatraju da svaki pojedinac treba imati *slobodu izbora* pri odlučivanju o svojem životu, odnosno *pravo na smrt* ako procijeni da je kvaliteta života previše narušena; pravo da može *dostojanstveno umrijeti*. Ukoliko uslijed kome ili vegetativnog stanja pacijent ne može samostalno donijeti takvu odluku, utoliko bi njegovoj okolini trebalo biti omogućeno

da mu humanim činom milosrđa skрати muke. U zdravstvenoj skrbi važno mjesto zauzima ocjena *kvalitete života*. Postavlja se pitanje što onda kada život nema kvalitete, odnosno kada se pri donošenju odluke razmatra koncept da „život nije vrijedan življenja“ (iako je teško znanstveno razmatrati kakva je kvaliteta života na osnovi izjašnjavanja osoba u terminalnom stadiju života) (Frković, 2007: 217).

S druge strane, Elizabeth Clery i suradnici (2007 prema Cifrić i Jerolimov, 2007: 259) ističu da protivnici eutanazije najčešće koriste četiri argumenta kojima podupiru svoje stavove. Prvi se argument odnosi na *svetost ljudskog života*, odnosno da je Bog, kao tvorac ljudskog života, jedini koji ga ima pravo i oduzeti, a da čovjek mora učiniti sve što je u njegovoj moći da ga do tada očuva. Drugi argument ističe da ozakonjenje eutanazije lako vodi od strogo kontrolirane dopuštene eutanazije do manipulacije i *moćnosti da se ljude ubije mimo njihove volje*. Ovdje se nameće već spomenuto pitanje autonomnosti odluke pacijenta, odnosno dobrovoljne i nedobrovoljne eutanazije. Treći argument ukazuje na *pritisak koji se stavlja na stare ljude*. Prispodobimo li si život u generacijskom smislu – mladi, srednja generacija i stari (ostarjeli), tada se u modernom društvu gotovo oblikovalo shvaćanje da su stari, pogotovo kada obole, postali opterećenje društvu. Sve se više postavlja pitanje njihova uzdržavanja, a to se posebno odnosi na kategoriju teško bolesnih koji nemaju izgleda za ozdravljenje. Izvjesno beznade takvih osoba, u uvjetima u kojima se prema životu drugih živih bića civilizacija odnosi kao prema ekonomskom resursu, također je utjecalo na pitanje koliko je neki život vrijedan življenja (Clery i sur., 2007 prema Cifrić i Jerolimov, 2007: 259). Četvrti argument tvrdi da *posao liječnika nikada ne može biti pomoć pri ubijanju*, budući da se to izravno kosi s njihovom dužnosti koja je regulirana Hipokratovom zakletvom. Naposljetku valja spomenuti jedan poseban slučaj eutanazije, a to je eutanazija u ranoj dječjoj dobi ili kod novorođenčadi. Din Duraković (2014: 387) smatra da je, iako je eutanazija sama po sebi dovoljno kontroverzno pitanje, u društvu prihvatljivije raspravljati o eutanaziji starijih osoba, nego novorođenčadi i djece. Eutanazija se u ovom slučaju odnosi na djecu koja su rođena s teškim malformacijama i bolestima koje bi im, u slučaju preživljavanja, mogle drastično narušiti kvalitetu ostatka života.

2.2. Osvrt na ranija istraživanja

Tablica 1: Komparativni prikaz izdvojenih domaćih i inozemnih istraživanja te skala za mjerenje stavova o (induciranom) pobačaju, smrtnoj kazni i (pasivnoj) eutanaziji

Bioetičko pitanje	Domaća literatura	Inozemna literatura	Skale za mjerenje stavova
Inducirani pobačaj	<p>Cifrić i Jerolimov (2007)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: kvotni uzorak stanovnika Hrvatske (n=2.220) Prediktori afirmativnog stava: <i>mlađa dobna skupina, život u urbanoj sredini, niži stupanj religijskog uvjerenja te viši stupanj obrazovanja</i> <p>Goldberger (2005)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: kvotni uzorak stanovnika Hrvatske (n=n/a) Prediktori afirmativnog stava: <i>mlađa dobna skupina, život u urbanoj sredini i riječkoj makroregiji, niži stupanj religijskog uvjerenja i religijske prakse te viši stupanj obrazovanja</i> 	<p>Bahr i Marcos (2003)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: kvotni uzorak stanovnika SAD-a (n=1.193) i Grčke (n=1.494) Prediktori afirmativnog stava: <i>niži stupanj religijskog uvjerenja i religijske prakse te viši stupanj seksualnog liberalizma</i> <p>Bolks i suradnici (2000)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: namjerni uzorak latinoameričkih stanovnika SAD-a (n=n/a) Prediktori afirmativnog stava: <i>ženski spol, viši stupanj feminizma, obrazovanja i materijalnog statusa te niži stupanj religijskog uvjerenja</i> 	<p>Shellenberg i suradnici (2014)</p> <ul style="list-style-type: none"> Konačni broj čestica koje čine skalu: 18 Konačni broj zadržanih faktora: 3 Ukupna protumačena varijanca instrumenta: 53,00% Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,900$ <p>Sloan (1983)</p> <ul style="list-style-type: none"> Konačni broj čestica koje čine skalu: 14 Konačni broj zadržanih faktora: n/a Ukupna protumačena varijanca instrumenta: n/a Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,920$
Smrtna kazna	<p>Ricijaš i suradnici (2004)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: prigodni uzorak studenata odabranih sastavnica UNIZG-a (n=441) Prediktori afirmativnog stava: <i>muški spol, studiranje na prirodoslovno-matematičkim i tehničkim fakultetima</i> <p><i>(nisu pronađena druga istraživanja)</i></p>	<p>Popham (2008)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: kvotni uzorak stanovnika SAD-a (n=22.503) Prediktori afirmativnog stava: <i>muški spol, starija dobna skupina, niži stupanj obrazovanja i religijske prakse te viši stupanj konzervativizma</i> <p>Trahan (2017)</p> <ul style="list-style-type: none"> Uzorak: kvotni uzorak stanovnika SAD-a (n=36.917) Prediktori afirmativnog stava: <i>muški spol, bijela rasa, protestantizam, niži stupanj obrazovanja i religijske prakse te viši stupanj konzervativizma</i> 	<p>Jiang i suradnici (2007)</p> <ul style="list-style-type: none"> Konačni broj čestica koje čine skalu: 9 Konačni broj zadržanih faktora: 4 Ukupna protumačena varijanca instrumenta: 41,80%-67,00% Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,560-0,870$ <p>O'Neil i suradnici (2004)</p> <ul style="list-style-type: none"> Konačni broj čestica koje čine skalu: 15 Konačni broj zadržanih faktora: 5 Ukupna protumačena varijanca instrumenta: n/a Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,690-0,870$

<u>Pasivna eutanazija</u>	<p><u>Cifrić i Nikodem (2006)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzorak: prigodni uzorak studenata odabranih sastavnica UNIZG-a (n=427) • Prediktori afirmativnog stava: <i>studiranje na FFZG-u ili PMF-u, niži stupanj kršćanskog uvjerenja te viši stupanj liberalizma</i> 	<p><u>Ross i Kaplan (1993)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzorak: prigodni uzorak studenata Wayne State Universityja iz Detroita (n=117) • Prediktori afirmativnog stava: <i>niži stupanj konzervativizma i lokusa kontrole „Bog“ te viši stupanj lokusa kontrole „ja“</i> 	<p><u>Rogers (1996)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konačni broj čestica koje čine skalu: 9 • Konačni broj zadržanih faktora: 3 • Ukupna protumačena varijanca instrumenta: 35,80% • Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,840$
	<p><u>Trbojević i Šimac (2017)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzorak: ekspertni uzorak studenata odabranih sastavnica UNIZG-a (n=418) • Prediktori afirmativnog stava: <i>niži stupanj klerikalizma, lokusa kontrole „Bog“ i religijskog uvjerenja te viši stupanj lokusa kontrole „sudbina“ i lokusa kontrole „ja“</i> 	<p><u>Stolz i suradnici (2015)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzorak: kvotni uzorak stanovnika Austrije (n=1.971) • Prediktori afirmativnog stava: <i>muški spol, život u urbanoj sredini, niži stupanj religijskog uvjerenja te viši stupanj liberalizma</i> 	<p><u>Wasserman i suradnici (2005)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konačni broj čestica koje čine skalu: 10 • Konačni broj zadržanih faktora: 2 • Ukupna protumačena varijanca instrumenta: ~50,00% • Iznos Cronbachova α koeficijenta: $\alpha=0,871$

Tablica 1 prikazuje izdvojena domaća i inozemna istraživanja te skale za mjerenje stavova o pitanjima ovog rada. Iako se, kako u domaćoj, tako i stranoj literaturi, može pronaći puno veći broj istraživanja od onih koja su ovdje prikazana (izuzev istraživanja smrtne kazne u domaćoj literaturi), svjesni okvira diplomskog rada odlučili smo referirati se na po šest istraživanja za svako bioetičko pitanje. Za svako ćemo pitanje detaljnije komentirati po jedno domaće i inozemno istraživanje, dok ćemo iz preostalih izdvojiti samo osnovne prediktore afirmativnog stava.⁸ Budući da su instrumenti kojima smo ispitivali stavove studenata u našem radu *skale*,⁹ za svako smo pitanje također odlučili komentirati po dvije skale iz ranijih istraživanja da bismo ih kasnije usporedili s našim skalama u pogledu pouzdanosti.

Izvori znanstvene građe koje smo koristili su *EBSCO*, *Hrčak*, *JSTOR* i *Sage Journals*, a ključne riječi pretrage uključivale su hrvatske i engleske kombinacije pojmova (*inducirani*) *pobačaj*, *smrtna kazna* i (*pasivna*) *eutanazija*. Većina istraživanja koja smo izdvojili novijeg su datuma (unazad 15 godina), no odabrali smo i nekoliko starijih da bismo uočili eventualne promjene u prediktorima svakog od pitanja.

⁸ Za svako su pitanje navedeni utvrđeni prediktori afirmativnog stava, odnosno većeg stupnja odobravanja pobačaja, smrtne kazne i eutanazije.

⁹ Detaljnije objašnjeno u potpoglavlju 4.1.1.

2.2.1. Prediktori i skale stavova o (induciranom) pobačaju

Goran Goldberger (2005) je u istraživanju *Revitalizacija religije u sjeni naslijeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju* ispitivao stavove o pobačaju na kvotnom uzorku stanovnika Hrvatske. Autor smatra da je kontekst društveno-političkih promjena u Hrvatskoj s početka 1990-ih godina omogućio otvoreniju društvenu i znanstvenu problematizaciju pitanja pobačaja, njegove zakonske regulacije i stavova građana te da su „neki elementi tog konteksta (revitalizacija religije, tranzicija, negativni demografski trendovi) omogućili veći javni utjecaj stavova o nepovredivosti ljudskog života od trenutka začeca“ (Goldberger, 2005: 409). U skladu s tim, razvijala se i debata o zakonu o pobačaju koja je utjecala na barem dvije društvene razine: individualnu (utjecaj politike pobačaja na život žene) i državnu (pitanje nacionalnog opstanka i demografske državne intervencije). Zatim, autor ističe kako su ranija istraživanja (Flood, 2002 prema Goldberger, 2005: 418) pokazala da ispitanici iz postkomunističkih zemalja pobačaj najviše odobravaju *u slučaju oštećenja fetusa i ugroženog zdravlja majke*, a najmanje kada *bračni par ne želi više djece* ili kada *majka nije udana*. Također, pokazalo se da neke zemlje (Češka, Mađarska, Njemačka, Slovačka i Slovenija) *ne odobravaju miješanje Crkve u raspravu o pobačaju*, dok su druge (Hrvatska, Litva, Rumunjska i Ukrajina) tome sklone. Nadalje, domaća su istraživanja (Baloban i Črpić, 1999; Labus, 2000 prema Goldberger, 2005: 418) pokazala da se u Hrvatskoj više od polovice ispitanika ne slaže s tvrdnjom da *pobačaj treba zabraniti zakonom*, opciju „za život“ više podržavaju oni kojima je *religija važnija u životu*, a opciju „za izbor“ oni koji su *distanciraniji prema vjeri*. U ovom istraživanju ispitivalo se kojoj se opciji („za život“ ili „za izbor“) priklanja odrasla populacija Hrvatske, dok se posredno ispitivala sukladnost njihovih stavova sa stavovima Katoličke crkve. Rezultati pokazuju da su ispitanici najskloniji odobravanju pobačaja *u slučaju teškog oštećenja fetusa* (74,0%) te kako smatraju da su *žene te koje trebaju samostalno odlučivati o pobačaju* (61,9%). Najmanji postotak slaganja ispitanika imale su čestice koje su tvrdile da *pobačaj ugrožava demografski opstanak naroda* (29,8%) i da *pobačaj treba dopustiti kada žena nije udana* (34,2%). U pogledu sociodemografskih karakteristika ispitanika, utvrđeno je da su pobačaju skloniji *mlađi ispitanici*, koji *žive u urbanoj sredini i riječkoj makroregiji*, oni *nižeg stupnja religijskog uvjerenja i religijske prakse* te oni *višeg stupnja obrazovanja* (Goldberger, 2005).

Sean M. Bolks i suradnici (2000) u istraživanju *Core Beliefs and Abortion Attitudes: A Look at Latinos* ispitivali su stavove o pobačaju na namjernom uzorku stanovnika latinoameričkog porijekla (Kubanaca, Meksikanaca i Portorikanaca; u nastavku Latinosi) u

Sjedinjenim Američkim Državama. Glavni je cilj istraživanja bio utvrditi jesu li prediktori stavova o pobačaju kod nelatinosa također dobri prediktori stavova kod Latinosa. Autori smatraju da je važno utvrditi potencijalne stavovske razlike između dviju spomenutih skupina, „da bi se moglo predvidjeti kako će na njih utjecati pojedine točke programa izbornih kampanja“ (Bolks i sur., 2000: 253). Zatim, autori ističu kako su ranija istraživanja (Alvarez i Brehm, 1995; Luker, 1984; Stets i Leik, 1993; Wetstein, 1996 prema Bolks i sur., 2000: 254) pokazala da su *stupanj religioznosti* i *feminizma* povezani sa stavovima o pobačaju, kao i sociodemografske karakteristike poput *spola*, *stupnja obrazovanja*, *dobi* i *materijalnog statusa* (Cook i sur., 1992; Granberg i Granberg, 1980; Wetstein, 1996 prema Bolks i sur., 2000: 254). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da samo manji dio ispitanika (20,0%) *ne odobrava pobačaj ni u kojem slučaju*, većina (51,0%) *ga odobrava pod određenim okolnostima*, dok znatan dio (29,0%) *zastupa nepovredivost prava žene pri donošenju odluke o pobačaju*. Nadalje, u skladu s očekivanjima autora, ispostavilo se da je *viši stupanj feminizma* pozitivno povezan s opcijom „za izbor“, dok je *viši stupanj religijskog uvjerenja* pozitivno povezan s opcijom „za život“. U pogledu sociodemografskih karakteristika ispitanika, utvrđeno je da su pobačaju sklonije *žene* te ispitanici *višeg stupnja obrazovanja* i *materijalnog statusa* (Bolks i sur., 2000). Zaključno, autori ističu kako ova analiza pokazuje da su u pogledu stavova o pobačaju Latinosi pod utjecajem istog seta prediktora kao i nelatinosi te da etnicitet kao takav nije statistički značajan prediktor stava o pobačaju.

Spomenimo još istraživanje Ivana Cifrića i Dinke Marinović Jerolimov (2007), koji su utvrdili da su pobačaju skloniji ispitanici *mlađe dobne skupine*, koji *žive u urbanoj sredini*, oni *nižeg stupnja religijskog uvjerenja* i *višeg stupnja obrazovanja*, te istraživanje Stephena J. Bahra i Anastasiosa C. Marcosa (2003), koji su utvrdili da su prediktori afirmativnog stava o pobačaju *niži stupanj religijskog uvjerenja* i *religijske prakse* te *viši stupanj seksualnog liberalizma*. Za kraj ćemo izdvojiti i komentirati još dva istraživanja, koja su rezultat pretrage koja se odnosila izravno na skale stavova o pobačaju.

Kristen M. Shellenberg i suradnici (2014) istraživanje *Developing a Scale to Measure Stigmatizing Attitudes and Beliefs about Women who have Abortions: Results from Ghana and Zambia* započinju raspravom o društvenoj stigmati. Autorice ističu da je stigma vezana za pobačaj vrlo kompleksno pitanje, čije je razumijevanje konceptualno zahtjevno. „Pobačaj se u zajednici često portretira kao abnormalan događaj, a žene koje ga poduzimaju smatraju se devijantnima, sebičnima i s nedostatkom suosjećanja za ljudski život“ (Shellenberg i sur., 2014: 600). Cilj ovog istraživanja bio je razviti skalu za mjerenje stavova o pobačaju, koja će

služiti kao podloga za intervencije u pogledu smanjenja društvene stigme po pitanju pobačaja. Inačica njihove skale sastojala se od 18 čestica kojima je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su komponentna faktorska analiza (u nastavku KFA) i Cronbachov α koeficijent interne konzistentnosti (u nastavku Cronbachov α koeficijent). KFA-om zadržano je 5 faktora koji zajedno tumače 53,00% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor okupio je 8 čestica te ga autorice navode kao *Negativni stereotipi*; drugi je okupio 5 čestica te ga autorice navode kao *Diskriminacija i isključivost*; treći je okupio 3 čestice te ga autorice navode kao *Potencijalna zaraza*. Cronbachov α koeficijent iznosio je 0,900, što indicira visoku pouzdanost skale (Shellenberg i sur., 2014).

Linda A. Sloan (1983) istraživanje *Abortion Attitude Scale*, jedno od rijetkih tog tipa u to vrijeme (rane 1980-te godine), započinje tezom da je „neželjena trudnoća, koja postaje sve izraženiji problem u Sjedinjenim Američkim Državama budući da mladi sve ranije stupaju u seksualne odnose, vjerojatno najveća kriza koja može pogoditi suvremenu tinejdžerku“ (Sloan, 1983: 41). Iako zakonom dopušten, pobačaj je izrazito „vruća“ i osporavana tema. S obzirom na aktualnost spomenute teme, autorica je uvidjela potrebu objektivnog mjerenja stavova o pobačaju iz triju razloga: zato što je vrlo često liječnik taj koji donosi procjenu o opravdanosti pobačaja, zato što su tinejdžerke često emocionalno nestabilne tijekom trudnoće i zato što okolina često na njih vrši velik pritisak (Sloan, 1983: 41). Inačica njezine skale sastojala se od 14 čestica kojima je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su KFA i Cronbachov α koeficijent. Nije navedeno koliko je faktora zadržano KFA-om ni koliki postotak ukupne varijance instrumenta tumače. Cronbachov α koeficijent iznosio je 0,920, što indicira visoku pouzdanost skale (Sloan, 1983).

2.2.2. Prediktori i skale stavova o smrtnoj kazni

Neven Ricijaš i suradnici (2004) su u istraživanju *Stavovi studenata Zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni*, jednom od rijetkih tog tipa u Hrvatskoj, ispitivali stavove o smrtnoj kazni na prigodnom uzorku studenata odabranih sastavnica UNIZG-a. Autori ističu kako je zamjetno da su istraživanja ove teme karakteristična za države koje primjenjuju smrtnu kaznu te se stoga u literaturi uglavnom mogu pronaći podaci o Sjedinjenim Američkim Državama, dok je za Hrvatsku, ali i to vrlo rijetko, moguće pronaći samo istraživanja iz vremena kada se smrtna kazna kod nas primjenjivala, „a to otvara poteškoću

interpretacije podataka budući da je Republika Hrvatska u to vrijeme bila dio Jugoslavije, a istraživanja su uključivala sve republike“ (Ricijaš i sur., 2004: 212). Cilj je istraživanja bio utvrditi stavove studenata UNIZG-a o smrtnoj kazni te ispitati eventualne razlike s obzirom na njihov *spol* i *fakultetsko usmjerenje*. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su studenti neskloni primjeni smrtne kazne – najviše rezultate ostvarili su na česticama koje su se ticale *zaštite ljudskih prava i humanističkih vrijednosti*, u čiju je obranu stalo oko 70,0% ispitanika, a značajan argument protiv primjene smrtne kazne bio je i *nepovjerenje u pravosudni sustav Republike Hrvatske* (kod oko 75,0% ispitanika), što su autori objasnili „općim nepovjerenjem u sudstvo zbog trenutne situacije gdje su sudski procesi spori i neučinkoviti“ (Ricijaš i sur., 2004: 215). Nadalje, utvrđena je statistički značajno *veća retencionistička orijentiranost studenata u odnosu na studentice* te njihovo *vjerovanje u preventivnu ulogu smrtne kazne*, a sukladno tome bi se i *osjećali sigurnijima u državi u kojoj se primjenjuje smrtna kazna*. Autori ističu da su „takvi rezultati slični stranim istraživanjima u kojima se došlo do zaključka da muškarci pokazuju veći strah od viktimizacije u odnosu na žene te se stoga više zalažu za smrtnu kaznu“ (Ricijaš i sur., 2004: 216). Konačno, u pogledu *fakultetskog usmjerenja*, utvrđeno je da se *studenti društveno-humanističkih fakulteta više zalažu za ljudska prava i više vjeruju u rehabilitacijsku funkciju zatvora*, dok *studenti prirodoslovno-matematičkih i tehničkih fakulteta znatno manje vjeruju u pravosudni sustav* te imaju praktičnije stavove – smatraju da o ovom pitanju treba *odlučivati referendumom* (Ricijaš i sur., 2004).

Adam Trahan (2017) je u istraživanju *Public Attitudes toward Legal Abortion, Euthanasia, Suicide and Capital Punishment: Partial Evidence of a Consistent Life Ethic*, pored pobačaja, eutanazije i samoubojstva, ispitivao stavove o smrtnoj kazni na kvotnom uzorku stanovnika Sjedinjenih Američkih Država. Autor ističe da je smrtna kazna „jedno od najistaknutijih i najkonfliktnijih socio-pravnih pitanja u Sjedinjenim Američkim Državama, to jest jedno od rijetkih pitanja oko kojeg ljudi formiraju grupe, ako ne i vlastiti identitet“ (Trahan, 2017: 26). Smatra da je temeljno pitanje koje se veže za ispitivanje stavova o smrtnoj kazni to je li izvor stava instrumentalan ili ekspresivan, to jest temelji li se na korisnosti sustava primjene smrtne kazne ili na njezinim moralnim implikacijama. Autor ističe kako su ranija istraživanja (Bohm, 2014; Vollum i sur., 2006 prema Trahan, 2017: 28) pokazala da se stavovi o smrtnoj kazni prvenstveno temelje na *emocijama i vrijednostima*, a ne toliko na *racionalnom pragmatizmu*. Nadalje, istraživanja su pokazala da su pobornici primjene smrtne kazne uglavnom *autoritarni* (Caroll i sur., 1987; Hagan, 1975 prema Trahan, 2017: 28), *autokratski orijentirani* (Valliant i Oliver, 1997 prema Trahan, 2017: 28) i *neurotični* (Lester i

sur., 1990; Robbers, 2006 prema Trahan, 2017: 29). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su primjeni smrtne kazne skloniji *muškarci, bijelci, protestanti*, kao i ispitanici *nižeg stupnja obrazovanja i religijske prakse* te oni *višeg stupnja konzervativizma* (Trahan, 2017). No, treba biti oprezan pri interpretaciji ovakvih rezultata jer, iako su, na primjer, *liberalniji ispitanici manje skloni primjeni smrtne kazne od konzervativnijih ispitanika*, svejedno 61,0% njih odobrava njezinu primjenu.

Spomenimo još istraživanje Ashleyja H. Pophama (2008), koji je u sklopu svojeg diplomskog rada utvrdio da su prediktori afirmativnog stava o smrtnoj kazni *muški spol, starija dobna skupina, niži stupanj obrazovanja i religijske prakse* te *viši stupanj konzervativizma*. Za kraj ćemo izdvojiti i komentirati još dva istraživanja, koja su rezultat pretrage koja se odnosila izravno na skale stavova o smrtnoj kazni.

Shanhe Jiang i suradnici (2007) u istraživanju *Capital Punishment Views in China and the United States: A Preliminary Study among College Students* nude detaljnu teorijsku razradu smrtne kazne. Autori razlikuju četiri ključne sadržajne domene (ključne ideologije ili perspektive) smrtne kazne, a to su *zastašivanje, odmazda, onesposobljavanje i rehabilitacija*. Inačica njihove skale sastojala se od 9 čestica (4 su mjerile *zastašivanje*, 3 *odmazdu* te po 1 *onesposobljavanje i rehabilitaciju*), a primijenjena je na američkom i kineskom uzorku, budući da je cilj istraživanja bio usporedba rezultata između dvaju uzoraka. Korištena je ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su KFA i Cronbachov α koeficijent. KFA-om zadržana su 4 faktora koji zajedno tumače 41,00% ukupne varijance instrumenta za kineski, odnosno 67,00% za američki uzorak. Autori ne komentiraju ukupnu pouzdanost skale, ali iznose Cronbachove α koeficijente za prve dvije sadržajne domene: *Zastašivanje* (0,730 za kineski te 0,870 za američki uzorak) i *Odmazda* (0,560 za kineski te 0,810 za američki uzorak) (Jiang i sur., 2007). Uzmemo li u obzir da se radi o malom broju čestica, ovakva pouzdanost je zadovoljavajuća.

Kevin M. O'Neil i suradnici (2004) u istraživanju *Exploring the Effects of Attitudes toward the Death Penalty on Capital Sentencing Verdicts* ističu da su stavovi o smrtnoj kazni izrazito kompleksni te da se moraju proučavati „dublje“ od pukog istraživanja javnog mnijenja (O'Neil i sur., 2004: 446). Autori razlikuju sadržajne domene smrtne kazne, kao što su *zastašivanje, odmazda, osveta i moralnost*, ali i praktične razloge, poput *troškova smrtne kazne*. Konačna inačica njihove skale sastojala se od 15 čestica kojima je bila priložena

ljestvica procjene od devet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 9 – *U potpunosti se slažem*). Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su KFA i Cronbachov α koeficijent. KFA-om zadržano je 5 faktora, ali nije navedeno koliki postotak ukupne varijance instrumenta tumače. Autori ne komentiraju ukupnu pouzdanost skale, ali iznose Cronbachove α koeficijente za podskalu *Doživotnog zatvora bez mogućnosti pomilovanja* (0,690) te podskalu *Općeg odobravanja smrtne kazne* (0,870) (O'Neil i sur., 2004).

2.2.3. Prediktori i skale stavova o pasivnoj eutanaziji

Filip Trbojević i Bruno Šimac (2017) su u istraživanju *Stavovi studenata o pasivnoj eutanaziji: istraživanje na ciljanom uzorku odabranih sastavnica Sveučilišta u Zagrebu* ispitivali stavove o eutanaziji na ekspertnom uzorku studenata UNIZG-a. Autori polaze od pretpostavke da se „studenti odabranih sastavnica UNIZG-a međusobno statistički značajno razlikuju u svojim stavovima o eutanaziji, a da se te razlike mogu djelomično objasniti njihovim područjem studiranja, političkim stavovima, lokusom kontrole, osobnim iskustvima vezanim za pasivnu eutanaziju te individualnim karakteristikama“ (Trbojević i Šimac, 2017: 16). Istraživanje je pokazalo da su studenti najviše skloni odobravanju eutanazije u slučajevima kada pacijent *trpi teške bolove* (61,5%) i kada *samostalno donosi odluku o prekidu liječenja* (61,1%), a najmanje skloni u slučajevima kada su čestice bile vrlo općenito sročene, na primjer da je *pasivna eutanazija neprihvatljiva neovisno o zdravstvenom stanju pacijenta* (21,8%) ili *njegovu zdravstvenom stanju* (25,8%). Ključan, ali i očekivan nalaz ovog istraživanja je taj da su studenti *Katoličkog bogoslovnog fakulteta statistički značajno manje skloni odobravanju eutanazije* od studenata ostalih sastavnica i studijskih grupa UNIZG-a. Ovi podaci ne iznenađuju budući da se program spomenutog fakulteta temelji na nauku Katoličke crkve, koja zastupa stav o *svetosti ljudskog života*. Nadalje, autori su utvrdili da su studenti *nižeg stupnja klerikalizma, lokusa kontrole „Bog“ i religijskog uvjerenja s jedne, a višeg stupnja lokusa kontrole „sudbina“ i lokusa kontrole „ja“ s druge strane, skloniji iskazivanju afirmativnog stava o eutanaziji*. Konačno, multiplom linearnom regresijskom analizom autori su utvrdili da pet spomenutih prediktora tumači visokih 64,60% ukupne varijance instrumenta (*Skale stavova o pasivnoj eutanaziji*), što je za istraživanja u društvenim znanostima, u kojima je neki kompleksan fenomen teško objasniti malim brojem prediktorskih varijabli, izrazito visok postotak (Trbojević i Šimac, 2017).

Erwin Stolz i suradnici (2015) su u istraživanju *Determinants of Public Attitudes towards Euthanasia in Adults and Physician-Assisted Death in Neonates in Austria: A*

National Survey ispitivali stavove o eutanaziji na kvotnom uzorku stanovnika Austrije. Autori ističu kako su ranija istraživanja pokazala da je odobravanje eutanazije manje izraženo kada se radi o *mlađim pacijentima*, posebno *maloj djeci*. Nadalje, *osobno iskustvo u brizi za blisku osobu koja je oboljela od neizlječive bolesti* prediktor je pozitivnog, dok je *profesionalno iskustvo medicinskog osoblja u brizi o takvim osobama* prediktor negativnog stava o eutanaziji (Duncan i Parmelee, 2006; Macdonald, 1998; Rietjens i sur., 2005; Ryyänen i sur., 2002; Singer i sur., 1995 prema Stolz i sur., 2015: 2). Zatim, autori ističu da su mnogobrojna istraživanja (Buiting i sur., 2012; Chambaere i sur., 2013; Cohen i sur., 2006; Grassi i sur., 1999; Jaspers i sur., 2007; Moulton i sur., 2006; O'Neill i sur., 2003; Stronegger i sur., 2013; Suarez-Almazor i sur., 1997; Televantos i sur., 2013; Verbakel i Jaspers, 2010 prema Stolz i sur., 2015: 2) *viši stupanj obrazovanja* identificirala kao prediktor pozitivnog, a *viši stupanj religioznosti* kao prediktor negativnog stava o eutanaziji, što se tumači *svetosti ljudskog života* koja je ukorijenjena u religijskim vjerovanjima, odnosno vjerovanjem da je jedino Bog taj koji ima pravo stvaranja i oduzimanja života. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su ispitanici najviše skloni odobravanju pasivne eutanazije kada se radi o *starijim osobama koje pate od raka* (58,0%), a najmanje skloni kada se radi o *nedobrovoljnoj eutanaziji i eutanaziji nad novorođenčadi* (28,0%). Konačno, autori su utvrdili da su *muški, manje religiozni, politički liberalniji* te oni ispitanici *koji žive u glavnom gradu Beču*, skloniji iskazivanju afirmativnog stava o eutanaziji (Stolz i sur., 2015).

Spomenimo još istraživanje Lise T. Ross i Kalmana J. Kaplana (1993), koji su utvrdili da su prediktori afirmativnog stava o eutanaziji *niži stupanj konzervativizma i lokusa kontrole „Bog“*, a *viši stupanj lokusa kontrole „ja“*, te Ivana Cifrića i Krunoslava Nikodema (2006), koji su utvrdili da su eutanaziji skloniji studenti *Filozofskog i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta*, oni *nižeg stupnja kršćanskog uvjerenja* te oni *višeg stupnja liberalizma*. Za kraj ćemo izdvojiti i komentirati još dva istraživanja, koja su rezultat pretrage koja se odnosila izravno na skale stavova o eutanaziji.

James R. Rogers (1996) se u istraživanju *Assessing Right to Die Attitudes: A Conceptually Guided Measurement Model* poziva na ranija istraživanja u kojima su stavovi o eutanaziji mjereni preko jedne dihotomne varijable. Smatra da „imajući na umu kompleksnu prirodu pitanja eutanazije i prava na smrt općenito, nije vjerojatno da takav pristup može adekvatno reflektirati stavove o ovom važnom pitanju“ (Rogers, 1996: 64). Prvotna inačica njegove skale sastojala se od 18 čestica. Nije navedeno kakva je ljestvica procjene korištena.

Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su KFA i Cronbachov α koeficijent. KFA-om zadržana su 3 faktora koji zajedno tumače 35,80% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor okupio je 5 čestica te ga autor navodi kao *Opći moral i pravna prihvatljivost eutanazije*; drugi je okupio 3 čestice te ga autor navodi kao *Stroga situacijska uvjetovanost za odobravanje eutanazije*; treći je okupio samo 1 česticu te ga autor navodi kao *Odobravanje eutanazije u slučaju smrtne bolesti*. Cronbachov α koeficijent iznosio je 0,840, što indicira visoku pouzdanost skale (Rogers, 1996).

Jason Wasserman i suradnici (2005) u istraživanju *A Scale to Assess Attitudes toward Euthanasia* osvrću se na ranija istraživanja u kojima su stavovi o eutanaziji mjereni preko dvije dihotomne varijable. Smatraju da nedostaju istraživanja s adekvatnim skalama, a da bi „upravo takva istraživanja trebala biti ta koje će se konzultirati pri donošenju važnih političkih odluka na ovu temu“ (Wasserman i sur., 2005: 229). Autori ističu dvije stvari koje treba imati na umu pri konstrukciji skale stavova o eutanaziji. Prvo, stavovi o eutanaziji uvelike ovise o tome kako je ona pravno regulirana unutar određenoga konteksta. Drugo, bitno je u česticama napraviti distinkciju između situacije u kojoj pacijent *nema šanse za ozdravljenje, ali ne trpi*, i one u kojoj *pacijent trpi nepodnošljive bolove*. Inačica njihove skale sastojala se od 10 čestica. Nije navedeno kakva je ljestvica procjene korištena. Za validaciju metrijskih karakteristika skale korišteni su KFA i Cronbachov α koeficijent. KFA-om zadržana su 2 faktora koji zajedno tumače približno 50,00% ukupne varijance instrumenta. Cronbachov α koeficijent iznosio je 0,871, što indicira visoku pouzdanost skale (Wasserman i sur., 2005).

2.3. Prediktorski sklop rada

U osvrtu na ranija istraživanja detektirali smo mnoge prediktore koji bi mogli biti relevantni za pitanja kojima se bavimo. U ovom ćemo potpoglavlju ukratko navesti koje smo od njih i zašto uključili u svoje istraživanje.

2.3.1. Politički stavovi

Kada govorimo o *političkim stavovima* studenata, zapravo govorimo o njihovu (političkom) svjetonazoru. „Svjetonazor znači cjelovito sagledavanje svijeta, njegovih elemenata i unutarnjih odnosa te položaja čovjeka u njemu. Riječ je o stavu spram svijeta kao cjeline i o vrednovanju njegovih dijelova. U izvornom smislu, to bi trebao biti ne samo teorijski, već i praktični, djelatni stav pojedinaca, grupa i naroda“ (Prpić i sur., 1990: 90). Politički svjetonazor, dakle, predstavlja djelatni stav određenih političkih grupa i aktera, koji

se vode određenim interesima, ciljevima i vrijednostima te je stoga bitan dio prediktorskog sklopa ovog rada. Svaka politička opcija ima (ili bi u teoriji trebala imati) i zauzima različite stavove o pitanjima koja su predmet ovog rada, što smo i pokazali u osvrtu na ranija istraživanja. Ovo se posebno odnosi na *konzervativne*, koje su se pokazale kao prediktor neodobravanja pobačaja i eutanazije s jedne, a odobravanja smrtne kazne s druge strane (Popham, 2008; Ross i Kaplan, 1993; Trahan, 2017; Trbojević i Šimac, 2017), i *liberalne vrijednosti*, koje su se pokazale kao prediktor odobravanja pobačaja i eutanazije s jedne, a neodobravanja smrtne kazne s druge strane (Bahr i Marcos, 2003; Stolz i sur., 2015).

2.3.2. Lokus kontrole

„*Lokus kontrole* je percipirano mjesto, odnosno lokacija činitelja koje pojedinac doživljava kao izvore upravljanja vlastitim ponašanjem te kao uzroke onoga što mu se događa, uključujući njegove uspjehe i neuspjehe“ (Družić Ljubotina i Ljubotina, 2014: 87). Pretpostavka je da studenti koji smatraju da mogu vlastitim postupcima utjecati na zbivanja u okolini imaju *internalni lokus kontrole*, dok su s druge strane kontinuuma studenti s *eksternalnim lokusom kontrole*, koji kontrolu nad ishodima vlastitog ponašanja pripisuju sreći, sudbini, Bogu, slučajnosti, moćnijima od sebe i tome slično (Družić Ljubotina i Ljubotina, 2014). S obzirom na to da teme ovog rada pripadaju području tantologije, smatramo kako je opravdano pretpostaviti da je *lokus kontrole* studenata relevantan prediktor njihovih stavova o pitanjima kao što su pobačaj, smrtna kazna i eutanazija, a to su pokazala i ranija istraživanja (Ross i Kaplan, 1993; Trbojević i Šimac, 2017). Pretpostavljamo da će se stavovi studenata koji kontrolu nad svojim životom, uključujući i njegovo okončanje, pripisuju Bogu ili sudbini, razlikovati od stavova onih studenata koji smatraju da je ono što im se u životu događa posljedica prvenstveno njihovih vlastitih postupaka.

2.3.3. Individualne karakteristike

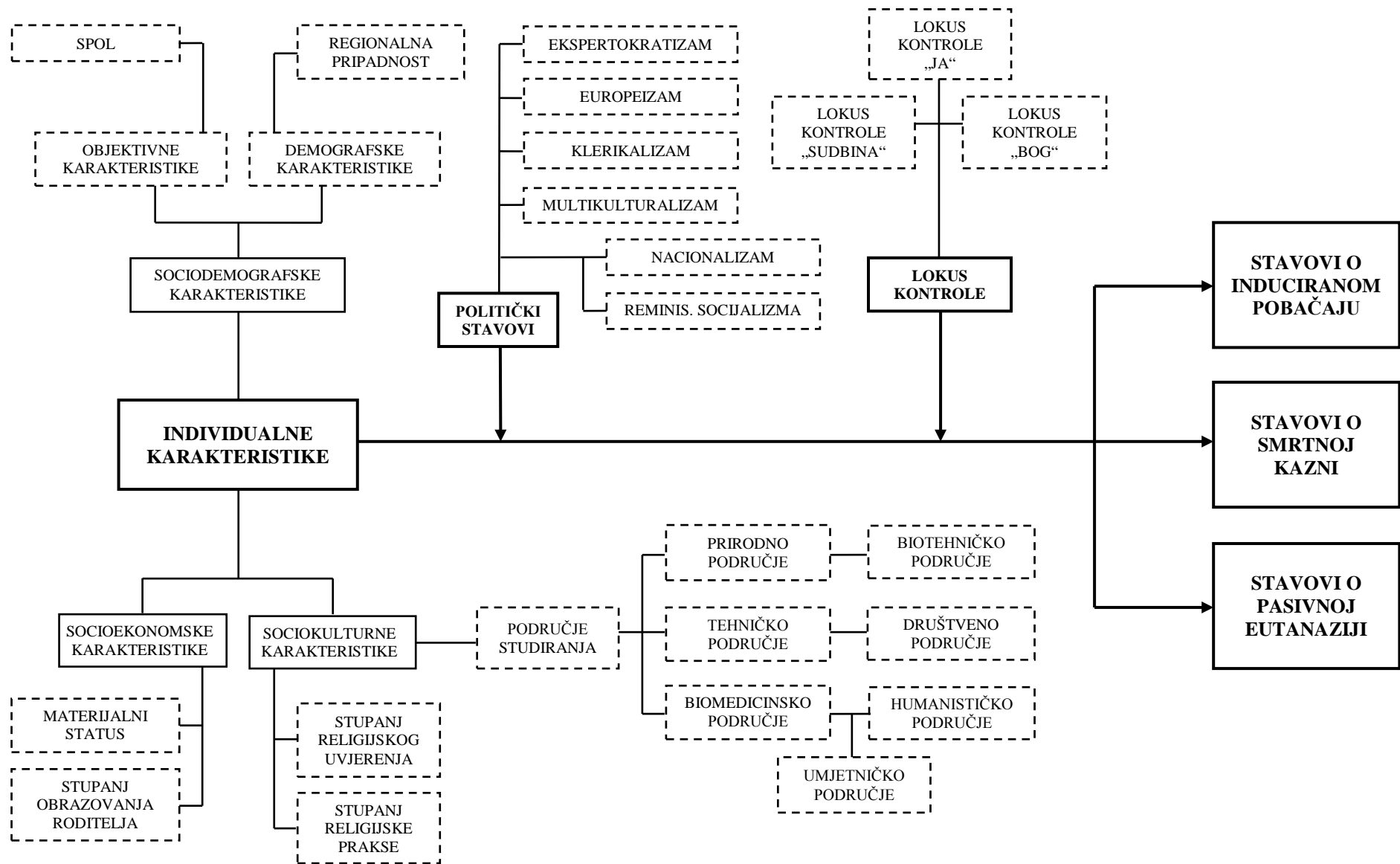
Od sociodemografskih karakteristika studenata zanimaju nas njihov *spol* i *regionalna pripadnost*. *Spol* je važan zbog razlike u socijalizaciji studenata i studentica. Ranija su istraživanja (Bolks i sur., 2000; Ricijaš i sur., 2004; Popham, 2008; Trahan, 2017; Stolz i sur., 2015) pokazala da su studenti i studentice skloni zauzimanju različitih stavova o temama kao što su pitanja ovog rada. *Regionalna pripadnost*, odnosno županija u kojoj su studenti proveli najveći dio svog života, bitan je prediktor u ovom radu iz razloga što su hrvatske regije izrazito heterogene u prostorno-klimatskom, sociokulturnom i gospodarskom pogledu, a s

time dolaze i razlike u kvaliteti obrazovanja, sustavima vrijednosti i svjetonazorima (Jugović i Baranović, 2011: 145-146). Mnoga su ranija istraživanja (Cifrić i Jerolimov, 2007; Goldberger, 2005; Stolz i sur., 2015) pokazala da se stavovi ispitanika o temama koje su predmet ovog rada razlikuju s obzirom na njihovu *regionalnu pripadnost*, posebno u pogledu života u *ruralnim*, odnosno *urbanim* krajevima.

Od socioekonomskih karakteristika studenata zanimaju nas njihov *materijalni status* i *stupanj obrazovanja roditelja*. Iako se *materijalni status* pokazao značajnim prediktorom samo u jednom konzultiranom istraživanju (Bolks i sur., 2000), smatramo da bi mogao biti relevantan prediktor u našem istraživanju budući da svako od tri bioetička pitanja koja smo razradili uključuje i ekonomsku dimenziju – pobačaj u pogledu visokih troškova podizanja djece, smrtna kazna u pogledu ekonomske neisplativosti uzdržavanja zločinaca, a eutanazija u pogledu visokih troškova liječenja. Iako se niti jedno konzultirano istraživanje nije odnosilo izravno na njega, smatramo da se *stupanj obrazovanja roditelja* može odraziti na studente u pogledu njihove socijalizacije u različitim društvenim i akademskim krugovima, posebno na početku njihova školovanja, a iz kulturnog najčešće proizlazi i ekonomski kapital koji se reflektira na prihod kućanstva, odnosno prethodno objašnjen *materijalni status*.

Od sociokulturnih karakteristika studenata zanimaju nas njihovo *područje studiranja*, *stupanj religijskog uvjerenja* i *stupanj religijske prakse*. Ranije smo naglasili da su pobačaj, smrtna kazna i eutanazija pitanja o kojima se vode prijeporne rasprave „religijskog, etičkog, medicinskog, kulturološkog, socijalnog i zakonskog karaktera“ (Frković, 2007: 223). Budući da različiti studiji na različite načine pristupaju spomenutim temama, pretpostavljamo da *područje studiranja* može biti relevantan prediktor stavova studenata o njima, što se i pokazalo u ranijim istraživanjima koja su ciljala upravo studente različitih sastavnica UNIZG-a (Cifrić i Nikodem, 2006; Ricijaš i sur., 2004; Trbojević i Šimac, 2017). Pretpostavka je ovog rada, utemeljena na rezultatima većine konzultiranih istraživanja (Bahr i Marcos, 2003; Bolks i sur., 2000; Cifrić i Jerolimov, 2007; Cifrić i Nikodem, 2006; Goldberger, 2005; Popham, 2008; Stolz i sur., 2015; Trahan, 2017; Trbojević i Šimac, 2017), da je *religioznost* (u pogledu *religijskog uvjerenja* i *religijske prakse*) ključan prediktor stavova o pitanjima koja su predmet ovog rada. Iako je ona vrlo složen fenomen, može ju se shvatiti kao „skup subjektivnih stavova, načina vjerovanja, mišljenja, osjećaja i unutrašnjih trajnih dispozicija, koje su prisutne u strukturi ličnosti te se izražavaju i potvrđuju na iskustveno opažljiv način u verbalnom ili neverbalnom ponašanju vjernika te čine subjektivni aspekt religijskog fenomena koji kulminira u intimnom religijskom doživljaju i iskustvu“ (Bosanac i sur., 1977: 544).

2.4. Konceptualna shema

3. HIPOTEZE

U skladu s ciljevima rada, konzultiranom literaturom i vlastitim konceptualnim pretpostavkama, hipoteze koje će se testirati u ovom radu su:

Osnovne hipoteze:

- Studenti UNIZG-a međusobno se razlikuju u svojim stavovima o **induciranom pobačaju**, a te se razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima, lokusom kontrole te individualnim karakteristikama*.
- Studenti UNIZG-a međusobno se razlikuju u svojim stavovima o **smrtnoj kazni**, a te se razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima, lokusom kontrole te individualnim karakteristikama*.
- Studenti UNIZG-a međusobno se razlikuju u svojim stavovima o **pasivnoj eutanaziji**, a te se razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima, lokusom kontrole te individualnim karakteristikama*.

Izvedene hipoteze:

- H1:** Što je *stupanj religijskog uvjerenja* studenata UNIZG-a viši, to je manja njihova sklonost odobravanju induciranog pobačaja.
- H2:** Što je *sklonost socijalizmu* studenata UNIZG-a veća, to je veća njihova sklonost odobravanju induciranog pobačaja.
- H3:** *Studenti* UNIZG-a skloniji su odobravanju smrtne kazne od *studentica*.
- H4:** Što je *sklonost nacionalizmu* studenata UNIZG-a veća, to je veća njihova sklonost odobravanju smrtne kazne.
- H5:** Što je *stupanj religioznosti* (u pogledu *religijskog uvjerenja, religijske prakse, klerikalizma i lokusa kontrole „Bog“*) studenata UNIZG-a viši, to je manja njihova sklonost odobravanju pasivne eutanazije.
- H6:** Smjer povezanosti stavova studenata UNIZG-a o induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji je isti, i to pozitivan.

4. METODOLOGIJA

4.1. Mjerni instrumenti

Anketni upitnik korišten u ovom istraživanju¹⁰ kombinacija je pojedinih mjernih instrumenata iz različitih izvora. Upitnik se sastojao od ukupno 12 pitanja, odnosno 100 varijabli. Slijede opisi i izvori mjernih instrumenata i varijabli korištenih u istraživanju, u pogledu dimenzionalnosti i pouzdanosti, te njihova usporedba s onima korištenim u ranijim istraživanjima, uz napomenu da ćemo kriterijskom sklopu istraživanja (instrumentima koji se vežu za pobačaj, smrtnu kaznu i eutanaziju) posvetiti nešto više prostora, dok ćemo prediktorski sklop prokomentirati samo u osnovnim crtama.

4.1.1. Mjerni instrumenti kriterijskog sklopa istraživanja

4.1.1.1. Skala stavova o induciranom pobačaju

Prvi instrument korišten u ovom istraživanju je *Skala stavova o induciranom pobačaju* (u nastavku *SSIP*).¹¹ Autorice instrumenta su Branka Galić, Ksenija Klasnić i Ivana Jurković Kuruc (2014), a konstruiran je sklopu istraživanja *Društveni odnosi moći i ženska reproduktivna samodeterminacija: istraživanje stavova studentica Sveučilišta u Zagrebu*. Autorice su konstruirale instrument pod nazivom *Stavovi o pobačaju*, koji je bio dio kriterijskog sklopa istraživanja, čiji je glavni cilj bio „uspostaviti teorijski predložak konceptualne sheme za buduća empirijska istraživanja reproduktivne samodeterminacije žena u kontekstu društvenih odnosa moći“ (Galić i sur., 2014: 507). Istraživanje je provedeno u rujnu 2014. godine, metodom *online* ankete, na prigodnom uzorku od 530 studentica UNIZG-a.

Skala korištena u ovom istraživanju (*SSIP*), uz manje jezične modifikacije i redukciju broja čestica, odgovara inačici instrumenta korištenog u istraživanju Branke Galić i suradnika (2014).¹² Konačna inačica *SSIP*-a korištena u ovom istraživanju sastojala se od 15 čestica

¹⁰ Anketni upitnik korišten u istraživanju nalazi se u Prilogu 1 na kraju rada.

¹¹ Stavovi studenata o pobačaju mjereni su instrumentom pod rednim brojem 1 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

¹² Od autorica istraživanja zatražili smo izvorne podatke u SPSS formatu. Na instrumentu kojim su preko 18 čestica ispitivani stavovi o pobačaju proveli smo dodatne analize (u pogledu dimenzionalnosti i pouzdanosti), koje nisu objavljene u izvornom radu. KFA-om instrumenta (uz oblimin transformaciju) zadržana su 3 faktora koji zajedno tumače 65,70% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor okupio je čak 15 čestica iz različitih sadržajnih domena te ga se može shvatiti kao *Opće stavove o pobačaju*; drugi faktor okupio je 2 čestice koje se tiču *odobranja pobačaja u „samo nekim“ slučajevima i prava oca pri odlučivanju o pobačaju*; treći faktor čini faktor specifičnosti te se tiče *apsolutnog prava oca u odlučivanju o zadržavanju trudnoće*. Faktori su međusobno

kojima je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Dodatno valja napomenuti da viši rezultat na *SSIP*-u indicira viši stupanj odobravanja inducirano pobačaja.

Za provjeru dimenzionalnosti instrumenta koristili smo KFA-u. Prije toga, provedeni su Bartlettov test sfericiteta i Kaiser-Meyer-Olkinova mjera adekvatnosti uzorkovanja (u nastavku KMO), da bismo utvrdili primjerenost korelacijske matrice za provođenje faktorske analize. Budući da se ispostavilo da je Bartlettov test statistički značajan ($p < 0,001$), čime smo odbacili nultu hipotezu da je matrica korelacija jednaka matrici identiteta, te da je KMO veći od 0,500 (0,968), opravdano smo zaključili da su naši podaci primjereni za KFA-u. U bazičnoj soluciji (vidi Tablicu 2) zadržan je 1, generalni faktor, koji samostalno tumači 68,26% ukupne varijance instrumenta.

Tablica 2: Matrica bazične solucije za *SSIP*

<u>Čestice</u>	<u>Faktor</u>
	Opći stavovi o induciranom pobačaju
č11: Inducirani pobačaj je zločin protiv života.	,938
č12: Inducirani pobačaj je nemoralan i sebičan čin.	,932
č03: Svaka žena koja zatrudni treba roditi.	,912
č02: Država treba zakonom štiti ljudski zametak, bez obzira na ženinu volju.	,902
č01: Svaka žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće.	-,896
č09: Inducirani pobačaj nije pitanje u koje bi se trebala miješati Crkva.	-,829
č08: Osobno nikada ne bih napravila inducirani pobačaj ili podržao svoju partnericu u odluci da pobači.	,823
č14: Bolje je napraviti inducirani pobačaj, nego roditi neželjeno dijete.	-,816
č13: Svaka žena treba imati pravo sama odlučiti o induciranom pobačaju, čak i ako se njezin partner tome protivi.	-,793
č04: Induciranim pobačajem prekida se već započeti život.	,789
č10: Inducirani pobačaj ugrožava demografski opstanak naroda.	,788

neznatno povezani. Ponavljanjem KFA-e, nakon izbacivanja triju čestica koje su bile okupljene oko drugog i trećeg faktora, zadržana su 2 faktora, pozamašne povezanosti ($r=0,369$). Analizom faktorskih skorova, spremljenih kao nove varijable, proveli smo KFA-u 2. reda. Dobili smo 1, generalni faktor, koji tumači 68,47% ukupne varijance instrumenta. Uvrštavanjem 15 čestica u analizu dobiven je Cronbachov α koeficijent iznosa 0,949, uz nemogućnost dobivanja pouzdanije skale daljnjim izbacivanjem čestica.

č06: Za ženino zdravlje sigurnije je da rodi, nego da napravi inducirani pobačaj.	,778
č05: Inducirani pobačaj ostavlja trajne, negativne i psihičke posljedice po ženu.	,729
č15: Žena koja napravi inducirani pobačaj zauvijek će imati osjećaj krivnje.	,716
č07: Razumno je napraviti inducirani pobačaj u slučaju deformacije ploda.	-,700
<u>Svojstvena vrijednost faktora</u>	10,238

Kao što vidimo iz Tablice 2, KFA-om zadržan je samo 1, generalni faktor koji je oko sebe je okupio svih 15 čestica korištenih u instrumentu. Valja istaknuti da je zadržani faktor po sadržaju istovjetan prvom faktoru zadržanom u naknadnoj analizi instrumenta Branke Galić i suradnici (2014). Faktor je oko sebe okupio čestice iz različitih sadržajnih domena (od *moral*a, preko *prava*, do *zdravstvenog stanja žene i ploda*) pa smo ga sukladno tome imenovali *Opći stavovi o induciranom pobačaju*.

Pouzdanost instrumenta procijenili smo na temelju njegove interne konzistentnosti. Prije procjene pouzdanosti rekodirali smo one čestice koje su bile negativno formulirane (č02, č03, č04, č05, č06, č08, č10, č11, č12 i č15). Uvrštavanjem 15 čestica u analizu dobiven je Cronbachov α koeficijent iznosa 0,966, uz nemogućnost dobivanja pouzdanije skale daljnjim izbacivanjem čestica, čime je dobivena skala veće pouzdanosti od skala korištenih u istraživanjima Kristen M. Shellenberg i suradnika (2014) i Linde A. Sloan (1983).

4.1.1.2. Skala stavova o smrtnoj kazni

Drugi instrument korišten u ovom istraživanju je *Skala stavova o smrtnoj kazni* (u nastavku *SSSK*).¹³ Autor instrumenta je Bruno Šimac (2016). U akademskoj godini 2015./2016., u sklopu kolegija *Konstrukcija i evaluacija mjernih instrumenata* na diplomskom studiju sociologije, konstruirao je i evaluirao skalu koju je nazvao *SSSK*. Proveo je pilot-istraživanje na prigodnom uzorku od 227 ispitanika, s najzastupljenijom studentskom populacijom UNIZG-a, kako bi na prikupljenim podacima napravio validaciju konstruirane skale. Pilot-istraživanje provedeno je metodom *online* ankete u ožujku 2016. godine.

Skala korištena u ovom istraživanju (*SSSK*), uz manje jezične modifikacije, u potpunosti odgovara konačnoj inačici *SSSK*-a konstruiranoj u pilot-istraživanju. Dakle,

¹³ Stavovi studenata o smrtnoj kazni mjereni su instrumentom pod rednim brojem 2 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

inačica SSSK-a korištena u ovom istraživanju sastojala se od 21 čestice kojoj je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Dodatno valja napomenuti da viši rezultat na SSSK-u indicira viši stupanj odobravanja smrtne kazne.

Za provjeru dimenzionalnosti instrumenta koristili smo KFA-u. Prije toga, provedeni su Bartlettov test sfericiteta i KMO. Budući da se ispostavilo da je Bartlettov test statistički značajan ($p < 0,001$) te da je KMO veći od 0,500 (0,970), opravdano smo zaključili da su naši podaci primjereni za KFA-u. U bazičnoj soluciji (vidi Prilog 2 na kraju rada) zadržana su 2 faktora koji zajedno tumače 65,29% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor tumači 59,60%, a drugi 5,69% ukupne varijance instrumenta.

Nadalje, Tablica 3 prikazuje saturacije čestica na 2 zadržana faktora, uz oblimin transformaciju, Guttman-Kaiserov kriterij zaustavljanja ekstrakcije faktora (u nastavku GK kriterij) te uz isključenje prikaza niskih saturacija (onih koje iznose manje od 0,100).

Tablica 3: Matrica faktorske strukture, uz oblimin transformaciju, za SSSK

<u>Čestice</u>	<u>Faktori</u>	
	<u>Abolicionizam</u>	<u>Retencionizam</u>
č16: Smrtna kazna je okrutna kazna koja krši univerzalne standarde humanosti.	,886	-,722
č10: Sve dok primjenjujemo smrtnu kaznu, ne možemo se nazivati civiliziranim društvom.	,861	-,692
č04: Ni pojedinac, ni društvo nemaju pravo drugome oduzeti život, bez obzira na počinjeni zločin.	,848	-,763
č18: Smrtna kazna je u suprotnosti s temeljnim ljudskim pravima.	,829	-,730
č08: Smrtna kazna promovira upotrebu nasilja u društvu.	,826	-,592
č01: Nema niti jednog opravdanog razloga za primjenu smrtne kazne.	,802	-,770
č03: Moderna društva morala bi pronaći bolji način kažnjavanja ubojica od primjene smrtne kazne.	,794	-,758
č14: Kada društvo pogubljuje zločince, ono na nasilje odgovara nasiljem.	,776	-,543
č12: Kada društvo osudi ubojicu na smrt, mi sami, kao pripadnici tog društva, postajemo ubojice.	,774	-,522
č06: Pogubljenja zločinaca uspostavljaju nasilan obrazac ponašanja, koji dovodi do povećanja razine nasilja u društvu.	,766	-,591
č20: Iskazivanje milosti prema zločincima važnije je od traženja osvete.	,684	-,536
č15: Umjesto da ih smakne, društvo bi ubojicama trebalo pomoći na sve raspoložive načine.	,669	-,504

č02: Primjena smrtne kazne pridonosi održavanju zakona i reda u društvu.	-,742	,853
č21: Društvo se smrtnom kaznom može uspješno zaštititi od počinitelja teških zločina.	-,599	,836
č07: Primjena smrtne kazne je opravdana jer onesposobljava nasilnog zločinca za ponavljanje zločina.	-,754	,833
č09: Kada bi smrtna kazna bila dopuštena zakonom, ljudi bi se osjećali sigurnijima.	-,622	,820
č05: Budući da je ubojice nemoguće rehabilitirati, najbolje ih je smaknuti.	-,712	,803
č13: Primjena smrtne kazne odvraća ljude od počinjenja zločina.	-,544	,791
č19: Smrtna kazna je jedina primjerena kazna za ubojice.	-,586	,787
č11: Smrtna kazna je učinkovitiji način odvraćanja ljudi od počinjenja budućih zločina, nego doživotni zatvor.	-,598	,786
č17: Bez obzira na okolnosti ubojstva, ubojice zaslužuju smrtnu kaznu jer su i oni sami nekome oduzeli život.	-,560	,704
<u>Svojsvene vrijednosti faktora</u>	11,279	10,858

Kao što vidimo iz Tablice 3, oblimin transformacijom zadržana su 2 faktora iz kojih je uočljiva logika okupljanja pojedinih čestica, što nam omogućuje njihovu interpretaciju. Valja istaknuti da su zadržani faktori po sadržaju istovjetni onima zadržanim u pilot-istraživanju.¹⁴ Prvi faktor po sadržaju korespondira prvom faktoru zadržanom u pilot-istraživanju; okupio je 12 čestica iz domene *razloga za protivljenje primjeni smrtne kazne*, odnosno *abolicionističkog pristupa*, pa smo ga sukladno tome imenovali *Abolicionizam*. Drugi faktor po sadržaju korespondira drugom faktoru zadržanom u pilot-istraživanju; okupio je 9 čestica čiji se sadržaji odnose na *odobravanje primjene smrtne kazne*, odnosno *retencionistički pristup*, pa smo ga sukladno tome imenovali *Retencionizam*.

Unatoč dvama zadržanim faktorima, osvrnuvši se na kriterije jednodimenzionalnosti Richarda A. Zellera i Edwarda G. Carminesa (1979), zaključujemo da je SSSK jednodimenzionalni mjerni instrument. Kao prvo, prva ekstrahirana komponenta (faktor) objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (59,60%). Drugo, sljedeća komponenta (faktor) uz veliko smanjenje objašnjava preostalu varijancu instrumenta (5,69%). Treće, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvom faktoru u bazičnoj soluciji (od 0,633 do 0,866), i četvrto, sve čestice u bazičnoj soluciji imaju veće saturacije na prvom faktoru, nego na faktoru koji slijedi (vidi Prilog 2 na kraju rada). Napomenimo još da faktori

¹⁴ Valja naglasiti da su u pilot-istraživanju dobivena 3 faktora. Treći su faktor činile 3 čestice koje su se u ovom istraživanju pridružile drugom faktoru. Ovaj nas nalaz ne iznenađuje budući da su u pilot-istraživanju drugi i treći faktor bili pozamašno povezani ($r=0,386$) (Šimac, 2016).

imaju pozamašnu korelaciju ($r=-0,748$) te da su interpretabilni, što smo prethodno i pokazali. Imajući na umu visoku korelaciju faktora, analizom faktorskih skorova spremljenih kao nove varijable, proveli smo KFA-u 2. reda. Dobili smo 1, generalni faktor, koji tumači 87,39% ukupne varijance instrumenta.

Pouzdanost instrumenta procijenili smo na temelju njegove interne konzistentnosti. Prije procjene pouzdanosti rekodirali smo one čestice koje su bile negativno formulirane (č01, č03, č04, č06, č08, č10, č12, č14, č15, č16, č18 i č20). Uvrštavanjem 21 čestice u analizu dobiven je Cronbachov α koeficijent iznosa 0,965, uz nemogućnost dobivanja pouzdanije skale daljnjim izbacivanjem čestica, čime je dobivena skala veće pouzdanosti od skala korištenih u istraživanjima Shanhea Jianga i suradnika (2007) i Kevina M. O'Neila i suradnika (2004).

4.1.1.3. Skala stavova o pasivnoj eutanaziji

Treći instrument korišten u ovom istraživanju je *Skala stavova o pasivnoj eutanaziji* (u nastavku *SSPE*).¹⁵ Autor instrumenta je Filip Trbojević (2016), autor ovog diplomskog rada. U akademskoj godini 2015./2016., u sklopu kolegija *Konstrukcija i evaluacija mjernih instrumenata* na diplomskom studiju sociologije, konstruirao je i evaluirao skalu koju je nazvao *SSPE*. Proveo je pilot-istraživanje na prigodnom uzorku od 227 ispitanika, s najzastupljenijom studentskom populacijom UNIZG-a, kako bi na prikupljenim podacima napravio validaciju konstruirane skale. Pilot-istraživanje provedeno je metodom *online* ankete u ožujku 2016. godine.

Skala korištena u ovom istraživanju (*SSPE*), uz manje jezične modifikacije, u potpunosti odgovara konačnoj inačici *SSPE*-a konstruiranoj u pilot-istraživanju, uz napomenu da smo nadodali još jednu kontrolnu česticu.¹⁶ Dakle, inačica *SSPE*-a korištena u ovom istraživanju sastojala se od 16 čestica kojima je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*). Dodatno valja napomenuti da viši rezultat na *SSPE*-u indicira viši stupanj odobravanja pasivne eutanazije.

¹⁵ Stavovi studenata o pasivnoj eutanaziji mjereni su instrumentom pod rednim brojem 3 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

¹⁶ Kontrolna čestica (č15) po sadržaju je identična čestici č01, ali je suprotnog smjera. Njezina je funkcija bila detektiranje i izostavljanje iz analize onih studenata koji su na čestice odgovorili kontradiktorno (vidi potpoglavlje 4.2.).

Za provjeru dimenzionalnosti instrumenta koristili smo KFA-u. Prije toga, provedeni su Bartlettov test sfericiteta i KMO. Budući da se ispostavilo da je Bartlettov test statistički značajan ($p < 0,001$) te da je KMO veći od 0,500 (0,953), opravdano smo zaključili da su naši podaci primjereni za KFA-u. U bazičnoj soluciji (vidi Prilog 3 na kraju rada) zadržana su 2 faktora koji zajedno tumače 72,32% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor tumači 65,49%, a drugi 6,83% ukupne varijance instrumenta.

Nadalje, Tablica 4 prikazuje saturacije čestica na 2 zadržana faktora, uz oblimin transformaciju, GK kriterij te uz isključenje prikaza niskih saturacija.

Tablica 4: Matrica faktorske strukture, uz oblimin transformaciju, za SSPE

<u>Čestice</u>	<u>Faktori</u>	
	<u>Opći stavovi o pasivnoj eutanaziji</u>	<u>Nedobrovoljna pasivna eutanazija</u>
č16: Ljudski život je svet i kao takvog ga treba očuvati dok Bog ne odluči da je vrijeme za smrt.	-,910	-,662
č03: Život nam je podario Bog i On je jedini koji ga ima pravo prekinuti.	-,898	-,648
č01: Svaki čovjek ima pravo odlučivati o trenutku svoje smrti.	,897	,658
č06: Ako osoba koja trpi teške bolove zatraži da se isključe aparati koji ju održavaju na životu, opravdano je to učiniti.	,881	,717
č09: Pasivna eutanazija je prihvatljiva ako je pacijent samostalno donio odluku o njezinu poduzimanju.	,871	,581
č08: Ne postoji zdravstveno stanje koje bi opravdalo pasivnu eutanaziju.	-,869	-,732
č02: Pasivna eutanazija pruža osobi mogućnost da dostojanstveno umre.	,856	,736
č12: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva neovisno o dobi pacijenta.	-,854	-,723
č14: Pasivna eutanazija je opravdana ako pacijent boluje od neizlječive bolesti.	,802	,765
č11: Kada se osobi u vegetativnom stanju isključe aparati, za mene je to čin milosrđa.	,669	,869
č07: Opravdano je isključiti aparate pacijentu koji je već duže vrijeme u vegetativnom stanju.	,603	,864
č13: Kada je pacijent u vegetativnom stanju, njegova obitelj također pati, stoga je opravdano da mu se isključe aparati.	,599	,856
č05: Ako pacijent nije u stanju samostalno donijeti odluku o prekidu života, opravdano je da to učini njegova obitelj.	,631	,802
č17: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent dijete.	-,668	-,790
č04: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent novorođenče.	-,614	-,742
č10: Nehumano je dopustiti da pacijent umre ako postoji način da mu se produži život.	-,650	-,679

Svojstvene vrijednosti faktora	9,647	8,842
---------------------------------------	--------------	--------------

Kao što vidimo iz Tablice 4, oblimin transformacijom zadržana su 2 faktora iz kojih je uočljiva logika okupljanja pojedinih čestica, što nam omogućuje njihovu interpretaciju. Valja istaknuti da se zadržani faktori po sadržaju donekle razlikuju od onih zadržanih u pilot-istraživanju.¹⁷ Prvi faktor po sadržaju korespondira prvom faktoru zadržanom u pilot-istraživanju; okupio je 9 čestica različitih sadržaja (od *autoriteta nad odlukom o prekidu života*, preko *zdravstvenog stanja pacijenta*, do *dostojanstvene smrti*) pa smo ga sukladno tome imenovali *Opći stavovi o pasivnoj eutanaziji*. Drugi faktor po sadržaju korespondira trećem faktoru zadržanom u pilot-istraživanju; okupio je 7 čestica čiji se sadržaji odnose na *eutanaziju u vegetativnom stanju i dob pacijenta*, to jest *primjenu pasivne eutanazije nad djecom i novorođenčadi*. Budući da osobe u vegetativnom stanju, kao ni mala djeca i novorođenčad, ne mogu samostalno donijeti odluku o prekidu vlastitog života, ovaj smo faktor nazvali *Nedobrovoljna pasivna eutanazija*.

Unatoč dvama zadržanim faktorima, osvrnuvši se na kriterije jednodimenzionalnosti Richarda A. Zellera i Edwarda G. Carminesa (1979), zaključujemo da je *SSPE* jednodimenzionalni mjerni instrument. Kao prvo, prva ekstrahirana komponenta (faktor) objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (65,49%). Drugo, sljedeća komponenta (faktor) uz veliko smanjenje objašnjava preostalu varijancu instrumenta (6,83%). Treće, sve čestice imaju relativno visoke saturacije na prvom faktoru u bazičnoj soluciji (od 0,708 do 0,868), i četvrto, sve čestice u bazičnoj soluciji imaju veće saturacije na prvom faktoru, nego na faktoru koji slijedi (vidi Prilog 3 na kraju rada). Napomenimo još da faktori imaju pozamašnu korelaciju ($r=0,743$) te da su interpretabilni, što smo prethodno i pokazali. Imajući na umu visoku korelaciju faktora, analizom faktorskih skorova spremljenih kao nove varijable, proveli smo KFA-u 2. reda. Dobili smo jedan, generalni faktor, koji tumači 87,16% ukupne varijance instrumenta.

Pouzdanost instrumenta procijenili smo na temelju njegove interne konzistentnosti. Prije procjene pouzdanosti rekodirali smo one čestice koje su bile negativno formulirane (č03, č04, č08, č10, č12, č16 i č17). Uvrštavanjem 16 čestica u analizu dobiven je Cronbachov α koeficijent iznosa 0,964, uz nemogućnost dobivanja pouzdanije skale daljnjim izbacivanjem

¹⁷ Valja naglasiti da su u pilot-istraživanju dobivena 3 faktora. Drugi je faktor činilo 5 čestica koje su se u ovom istraživanju pridružile prvom faktoru. Ovaj nas nalaz ne iznenađuje budući da su u pilot-istraživanju prvi i drugi faktor bili pozamašno povezani ($r=0,485$) (Trbojević, 2016).

čestica, čime je dobivena skala veće pouzdanosti od skala korištenih u istraživanjima Jamesa R. Rogersa (1996) i Jasona Wassermana i suradnika (2005).

4.1.2. Mjerni instrumenti prediktorskog sklopa istraživanja

4.1.2.1. Politički stavovi

Strukturu studentskih političkih stavova mjerili smo instrumentom u potpunosti preuzetim iz istraživanja Benjamina Čuliga i suradnika (2007).¹⁸ Autori u istraživanju polaze od empirijski utemeljene pretpostavke da se u populaciji stanovništva Republike Hrvatske može detektirati šest političkih struktura stavova: *ekspertokratizam*, *europizam*, *klerikalizam*, *multikulturalizam*, *nacionalizam* i *reminiscenciju socijalizma* (u nastavku *socijalizam*).¹⁹

U ovom istraživanju, prva struktura (*ekspertokratizam*) mjerena je preko 3 čestice koje se tiču obnašanja vlasti od strane stručnjaka; druga (*europizam*) preko 3 čestice koje se tiču potrebe za mirom, sigurnosti te jedinstvenim (europskim) ekonomskim sustavom i identitetom; treća (*klerikalizam*) preko 4 čestice koje se tiču izravnog sudjelovanja Katoličke crkve u vlasti; četvrta (*multikulturalizam*) preko 4 čestice koje se tiču otvorenosti prema „drugacijem“; peta (*nacionalizam*) preko 6 čestica koje se tiču jedno-nacionalne države i davanja prednosti većinskom (hrvatskom) narodu; šesta (*socijalizam*) preko 4 čestice koje se tiču davanja prednosti socijalizmu u odnosu na kapitalizam. Česticama je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*).

KFA-om instrumenta, uz oblimin transformaciju, potvrdili smo konceptualnu pretpostavku o postojanju šest relativno nezavisnih dimenzija (faktora) *političkih stavova*, koje zajedno tumače 65,02% ukupne varijance instrumenta. Očekivano, dvije zadržane dimenzije (faktori) imaju nešto viši stupanj povezanosti – pozitivno su povezani *nacionalizam* i *klerikalizam* ($r=0,318$), a negativno *nacionalizam* i *multikulturalizam* ($r=-0,340$). Za nastavak istraživanja, svaku od zadržanih dimenzija (faktora) odlučili smo tretirati kao zasebnu aditivnu skalu. Pouzdanost svake od konstruiranih aditivnih skala procijenili smo Cronbachovim α koeficijentom te su dobiveni iznosi prikazani u Tablici 5.

¹⁸ Politički stavovi studenata mjereni su instrumentom pod rednim brojem 4 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

¹⁹ Rezultati KFA-e iz istraživanja Benjamina Čuliga i sur. (2007) pokazali su da je doista riječ o šest relativno nezavisnih dimenzija (faktora) političkih stavova, odnosno da samo dvije dobivene dimenzije (faktora) (*nacionalizam* i *klerikalizam*) imaju nešto veći iznos povezanosti ($r=0,377$).

Tablica 5: Iznosi Cronbachovih α koeficijenata za konstruirane aditivne skale *političkih stavova*²⁰

<u>Skale</u>	<u>Broj čestica</u>	<u>Cronbachov α</u>
Klerikalizam	4	0,916
Nacionalizam	6	0,823
Socijalizam	4	0,806
Ekspertokratizam	3	0,782
Europeizam	3	0,704
Multikulturalizam	4	0,654

4.1.2.2. Lokus kontrole

Lokus kontrole studenata mjerili smo instrumentom koji je djelomična adaptacija instrumenta korištenog u istraživanju Aleksandra Štulhofera i suradnika (2006).²¹ U skladu s tematikom istraživanja, autori su u sklopu većeg instrumenta (kojim je mjerena percepcija *sebe*), koristili *lokus kontrole* „ja“ i „sudbina“ da bi razlikovali one pojedince koji smatraju da imaju kontrolu nad zbivanjima u okolini (*internalni lokus*), od onih koji kontrolu nad ishodima vlastitog ponašanja pripisuju nekoj izvanjskoj sili (*eksternalni lokus*).

Inačica instrumenta korištena u ovom istraživanju mjerila je tri dimenzije *lokusa kontrole*: jedan *internalni* („ja“) i dva *eksternalna* („Bog“ i „sudbina“). Svaka je dimenzija sadržajno obuhvaćena s po 3 čestice. Česticama je bila priložena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne odnosi na mene*, do 5 – *U potpunosti se odnosi na mene*).

KFA-om instrumenta, uz oblimin transformaciju, potvrdili smo konceptualnu pretpostavku o postojanju tri relativno nezavisne dimenzije (faktora) *lokusa kontrole*, koje zajedno tumače 77,74% ukupne varijance instrumenta. Valja primijetiti da dvije zadržane dimenzije (faktora) imaju nešto viši stupanj povezanosti – pozitivno su povezani *lokus kontrole* „Bog“ i *lokus kontrole* „sudbina“ ($r=0,321$), što korespondira konceptualnoj pretpostavci da ove dvije dimenzije (faktora) predstavljaju *eksternalni lokus kontrole*. Unatoč tome, svaku od zadržanih dimenzija (faktora) odlučili smo tretirati kao zasebnu aditivnu skalu. Pouzdanost svake od konstruiranih aditivnih skala procijenili smo Cronbachovim α koeficijentom te su dobiveni iznosi prikazani u Tablici 6.

²⁰ Usporedba aditivnih skala i čestica, ovdje i u nastavku rada, olakšana je s obzirom na iznos Cronbachova α koeficijenta.

²¹ *Lokus kontrole* studenata mjerjen je instrumentom pod rednim brojem 5 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

Tablica 6: Iznosi Cronbachovih α koeficijenta za konstruirane aditivne skale *lokusa kontrole*

Skale	Broj čestica	Cronbachov α
Lokus kontrole „Bog“	3	0,968
Lokus kontrole „sudbina“	3	0,791
Lokus kontrole „ja“	3	0,759

4.1.2.3. Individualne karakteristike²²

Od sociodemografskih karakteristika studenata ispitivali smo njihov *spol* te *županiju u kojoj su proveli najveći dio svog života*, ostavljajući također i mogućnost odabira odgovora *U inozemstvu* onim studentima koji su veći dio svog života proveli izvan Republike Hrvatske.

Od socioekonomskih karakteristika studenata ispitivali smo njihov *materijalni status* te *socijalno porijeklo*, koje smo iskazali preko najvišeg završenog *stupnja obrazovanja oca i majke*. Skala samoprocjene *materijalnog statusa* preuzeta je od Benjamina Čuliga i suradnika (2007) te je raspona od 1 – *Znatno lošiji od većine drugih*, do 5 – *Znatno bolji od većine drugih*. Pitanje o *stupnju obrazovanja oca i majke* nastalo je modifikacijom kategorija propisanih *Metodologijom nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja*, koju je 2001. godine donio Državni zavod za statistiku, te *Zakona o hrvatskom kvalifikacijskom okviru*, koji je 2013. godine donijelo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te je raspona od 1 – *Nezavršena osnovna škola*, do 6 – *Doktorat znanosti, specijalizacija ili više*, ostavljajući mogućnost odabira odgovora *Ne znam, nisam siguran/na* onim studentima koji nisu bili sigurni u najviši završeni stupanj obrazovanja svojih roditelja.

Od sociokulturnih karakteristika studenata ispitivali smo njihovo *područje studiranja*, *stupanj religijskog uvjerenja* te *stupanj religijske prakse*, koja se iskazuje kroz frekventnost pohađanja vjerskih obreda. Pitanje o *području studiranja* operacionalizirano je prema *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama*, koji je 2009. godine donijelo Nacionalno vijeće za znanost. Skala samoprocjene *stupnja religijskog uvjerenja* preuzeta je od Benjamina Čuliga i suradnika (2007) te je raspona od 1 – *Uvjereni/na sam ateist/kinja*, do 5 – *Uvjereni/na sam vjernik/ica*. Skala kojom se ispitivao *stupanj religijske prakse* studenata modifikacija je skale korištene u istraživanju Krunoslava Nikodema (2011) te je raspona od 1 – *Nikada, nisam vjernik/ica*, do 6 – *Gotovo svakodnevno*.

²² Individualne karakteristike studenata obuhvaćene su instrumentima od 6 do 12 u anketnom upitniku u Prilogu 1 na kraju rada.

4.2. Uzorak

S obzirom na to da je prvi specifični cilj rada utvrditi u kojoj se mjeri stavovi studenata UNIZG-a o trima bioetičkim pitanjima razlikuju s obzirom na njihove *političke stavove, lokus kontrole* te ostale *individualne karakteristike*, istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata različitih sastavnica UNIZG-a te različitih regionalnih pozadina (vidi Tablicu 7). Zbog veličine pojedinih instrumenata u anketnom upitniku te planiranih statističkih testova koji će se provoditi, planirana je veličina uzorka bila između 500 i 1.000 studenata (uz mogućnost ostvarivanja većeg uzorka). Po provedbi anketiranja, realizirani uzorak iznosio je 850 studenata.²³ Za nastavak rada valja naglasiti da pojedini studenti na pojedine čestice nisu ponudili odgovore, stoga je moguće da za pojedine varijable i skale ukupni n ne iznosi 850, odnosno da zbroj postotaka ne iznosi 100%.

Tablica 7: Sociodemografske karakteristike studenata

<u>Varijable</u>	<u>Kategorije varijabli</u>	<u>n</u>	<u>%</u>
<u>Spol</u>	Muški	184	21,6%
	Ženski	640	75,3%
<u>Područje studiranja</u>	Prirodno područje	66	7,8%
	Tehničko područje	156	18,4%
	Biomedicinsko područje	91	10,7%
	Biotehničko područje	30	3,5%
	Društveno područje	279	32,8%
	Humanističko područje	184	21,6%
	Umjetničko područje	43	5,1%
<u>Regionalna pripadnost</u> ²⁴	Zagreb i okolica	405	47,6%
	Sjeverna Hrvatska	109	12,8%
	Slavonija	85	10,0%
	Lika, Pokuplje i Banovina	58	6,8%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	55	6,5%

²³ Otprilike 400 studenata isključeno je iz analize budući da su samo otvorili poveznicu anketnog upitnika, bez ispunjavanja ijednog instrumenta, dok je još otprilike 450 studenata isključeno iz analize po kriteriju toga da nisu ponudili odgovor na 30 i više posto anketnog upitnika ili su dali kontradiktorne odgovore na kontrolnim česticama u anketnom upitniku (č01 i č15 u 3. instrumentu u Prilogu 1 na kraju rada). Pod kontradiktornim odgovorima podrazumijevamo slučajeve kada su studenti na obje čestice zaokružili identičan odgovor (na primjer č01: 5 – *U potpunosti se slažem* i č15: 5 – *U potpunosti se slažem*), zaokružili odgovore između kojih je jedna kategorija razlike (na primjer č01: 1 – *Uopće se ne slažem* i č15: 2 – *Ne slažem se*) ili zaokružili odgovore između kojih su dvije kategorije razlike (na primjer č01: 5 – *U potpunosti se slažem* i č15: 3 – *Niti se slažem, niti se ne slažem*).

²⁴ Varijabla *regionalna pripadnost* kreirana je na temelju izjašnjavanja studenata o županiji u kojoj su proveli najveći dio svog života. 20 županija i Grad Zagreb rekodirano je u 6 geografskih regija po uzoru na Benjamina Čuliga (2005) i Aleksandra Štulhofera i sur. (2006).

	Dalmacija	118	13,9%
	Inozemstvo	17	2,0%

Ukupni n=850

Kao što vidimo iz Tablice 7, uspjeli smo u namjeri uzorkom obuhvatiti studente i studentice različitih *područja studiranja* i svih *regionalnih pripadnosti*. No, valja primijetiti da više od tri četvrtine uzorka čine *studentice*, da preko polovice studenata studira *društveno* ili *humanističko područje* te da gotovo polovica studenata dolazi iz *Zagreba i okolice*.

4.3. Postupak provedbe istraživanja

Istraživanje je osmišljeno i provedeno u tradiciji kvantitativne metodologije – metodom ankete, tehnikom *online* anketiranja,²⁵ korištenjem servisa *LimeSurvey* na SRCE-u, u periodu od 3. svibnja do 3. lipnja 2017. godine. Prije provedbe istraživanja zatražena je i dobivena dopusnica *Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za ocjenu etičnosti istraživanja* s Filozofskog fakulteta Sveučilišta Zagrebu.

Anketni upitnik diseminiran je preko osobnog profila autora na društvenoj mreži *Facebook*, ciljajući studente različitih sastavnica UNIZG-a. U skladu s tim, plasiran je u: grupe studentskih domova u Zagrebu, grupe studenata određenih fakulteta, grupe za traženje studentskih poslova u Zagrebu te grupe studentskih klubova. U svrhu podsjećanja, nakon dva tjedna poslani su ponovljeni pozivi u one fakultetske grupe čiji su studenti bili podzastupljeni u praćenju uzorka.

Posebna je pažnja posvećena zaštiti sudionika istraživanja. Prije ispunjavanja anketnog upitnika studenti su pisano (u sklopu uvodnog teksta anketnog upitnika) informirani o temi i ciljevima istraživanja, o tome da će rezultati istraživanja biti korišteni isključivo u nastavno-znanstvene svrhe, da je njihovo sudjelovanje u istraživanju u potpunosti anonimno te da njihovi osobni podaci neće biti nigdje zabilježeni, niti će u bilo kojem trenutku njihovi odgovori moći biti povezani s njihovim identitetom.

4.4. Statistička obrada podataka

Podaci iz anketnih upitnika po završetku prikupljanja podataka učitani su u SPSS datoteku. Statistička obrada podataka provedena je pomoću statističkog programa *IBM SPSS Statistics 24.0*.

²⁵ Tehniku *online* anketiranja koristili smo u suglasnosti s mentorom radi racionalizacije troškova i vremena istraživanja.

Prikupljeni podaci prvo su analizirani primjenom osnovnih deskriptivnih statističkih pokazatelja te je provjerena njihova dimenzionalnost i pouzdanost. Kriterijske varijable potom su testirane na normalnost, nakon čega su provedeni neparametrijski testovi razlika i povezanosti – Mann-Whitneyev U-test (u nastavku M-W test), Kruskal-Wallisov H-test (u nastavku K-W test) i Spearmanov koeficijent korelacije (u nastavku ρ), ali samo u svrhu utvrđivanja potencijalnih prediktora za multiplu binarnu logističku regresiju, na temelju koje su iznesene ključne interpretacije u radu. Po potrebi su provedene i druge odgovarajuće analize (t-test, hi-kvadrat test, regresijska i korelacijska analiza, analiza varijance i multipla linearna regresijska analiza), čiji rezultati nisu izneseni u radu.

5. REZULTATI I RASPRAVA

U ovom, središnjem dijelu rada, slijede rezultati i rasprava u kojoj ćemo prvo detaljno opisati i komentirati stavove studenata o induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji. Nakon toga ćemo u osnovnim crtama opisati ostale varijable i skale korištene u istraživanju. Zatim slijede opisi distribucija rezultata na *SSIP*-u, *SSSK*-u i *SSPE*-u, nakon čega ćemo ukratko komentirati rezultate testova međugrupnih razlika i povezanosti kriterijskih varijabli s ostalim varijablama i skalama korištenim u istraživanju. Potom ćemo detaljno raspraviti što determinira (ne)odobrovanje pobačaja, smrtne kazne i eutanazije te, konačno, analizirati (među)odnos stavova studenata o tri bioetička pitanja koja su predmet ovog rada.

5.1. Deskripcija rezultata kriterijskog sklopa istraživanja

5.1.1. Što studenti UNIZG-a misle o induciranom pobačaju?

Tablica 8: Deskripcija čestica koje čine *SSIP*

Čestice	Frekvencije i postoci odgovora					Deskriptivni pokazatelji	
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	\bar{x}	s
č01: Svaka žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće.	96 11,3%	57 6,7%	37 4,4%	105 12,4%	554 65,2%	4,14	1,40
č09: Inducirani pobačaj nije pitanje u koje bi se trebala miješati Crkva.	101 11,9%	57 6,7%	78 9,2%	91 10,7%	519 61,1%	4,03	1,43
č07: Razumno je napraviti inducirani pobačaj u slučaju deformacije ploda.	117 13,8%	80 9,4%	171 20,1%	207 24,4%	271 31,9%	3,51	1,38
č13: Svaka žena treba imati pravo sama odlučiti o induciranom pobačaju, čak i ako se njezin partner tome protivi.	134 15,8%	111 13,1%	150 17,6%	186 21,9%	267 31,4%	3,40	1,44
č05: Inducirani pobačaj ostavlja trajne, negativne i psihičke posljedice po ženu.	62 7,3%	112 13,2%	310 36,5%	196 23,1%	166 19,5%	3,35	1,15
č14: Bolje je napraviti inducirani pobačaj, nego roditi neželjeno dijete.	174 20,5%	81 9,5%	187 22,0%	191 22,5%	213 25,1%	3,22	1,45
č04: Induciranim pobačajem prekida se već započeti život.	217 25,5%	138 16,2%	167 19,6%	103 12,1%	223 26,2%	2,97	1,54
č15: Žena koja napravi inducirani pobačaj zauvijek će imati osjećaj krivnje.	136 16,0%	171 20,1%	310 36,5%	128 15,1%	92 10,8%	2,84	1,19

č08: Osobno nikada ne bih napravila inducirani pobačaj ili podržao svoju partnericu u odluci da pobaci.	269 31,6%	157 18,5%	135 15,9%	75 8,8%	199 23,4%	2,73	1,57
č06: Za ženino zdravlje sigurnije je da rodi, nego da napravi inducirani pobačaj.	206 24,2%	189 22,2%	260 30,6%	108 12,7%	79 9,3%	2,60	1,25
č10: Inducirani pobačaj ugrožava demografski opstanak naroda.	355 41,8%	170 20,0%	115 13,5%	97 11,4%	104 12,2%	2,32	1,43
č11: Inducirani pobačaj je zločin protiv života.	416 48,9%	141 16,6%	77 9,1%	55 6,5%	158 18,6%	2,29	1,56
č12: Inducirani pobačaj je nemoralan i sebičan čin.	409 48,1%	146 17,2%	91 10,7%	57 6,7%	143 16,8%	2,27	1,52
č02: Država treba zakonom štititi ljudski zametak, bez obzira na ženinu volju.	472 55,5%	134 15,8%	68 8,0%	52 6,1%	121 14,2%	2,07	1,47
č03: Svaka žena koja zatrudni treba roditi.	459 54,0%	147 17,3%	79 9,3%	63 7,4%	101 11,9%	2,06	1,41

Zelenom su bojom označene čestice spram kojih su studenti pokazali najviši postotak slaganja, *crvenom* one spram kojih su pokazali najmanji postotak slaganja, *plavom* one spram kojih su pokazali najviši postotak neodlučnosti, a *ljubičastom* ona spram koje su pokazali najviši postotak podjele u pogledu slaganja s jedne, a neslaganja s druge strane.

Iz Tablice 8 vidimo da se studenti u prosjeku najviše slažu s česticama č01 (*Svaka žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće*; $\bar{x}=4,14$), s kojom se *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 77,6%, i č09 (*Inducirani pobačaj nije pitanje u koje bi se trebala miješati Crkva*; $\bar{x}=4,03$), s kojom se *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 71,8%. S druge strane, vidimo da se studenti u prosjeku najmanje slažu s česticama č03 (*Svaka žena koja zatrudni treba roditi*; $\bar{x}=2,06$), s kojom se *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 71,3%, i č02 (*Država treba zakonom štititi ljudski zametak, bez obzira na ženinu volju*; $\bar{x}=2,07$), s kojom se *ne slaže* ili *uopće ne slaže* također njih 71,3%. Kako tumačimo ove rezultate? Za početak, valja podsjetiti na strukturu uzorka prema *spolu*. Naime, više od tri četvrtine našeg uzorka čine *studentice*, koje su i u ranijim istraživanjima (Bolks i sur., 2000) pokazale viši postotak odobravanja pobačaja. Nastavno na to, zanimljivo je pogledati sadržaje čestica s kojima se studenti najviše *slažu*, odnosno *ne slažu*, iz čega možemo zaključiti da su, u prvom redu studentice, izrazito osjetljive u pogledu svojih reproduktivnih prava – smatraju da ih ne smiju ugrožavati ni država, niti Crkva te su sklone opciji „za izbor“. Visok postotak slaganja s česticom č09 naizgled je u suprotnosti s rezultatima ranijih istraživanja (Flood, 2002 prema Goldberger, 2005) u kojima je utvrđeno da je Hrvatska, uz Litvu, Rumunjsku i Ukrajinu, jedna od postkomunističkih zemalja koje odobravaju miješanje Crkve u raspravu o pobačaju. No, valja imati na umu da naš uzorak nije nacionalno reprezentativan, već ga čine *studenti*, koji su u

velikoj mjeri najveći dio života proveli u *urbanoj sredini*.²⁶ Imajući sve spomenuto na umu, zaključujemo da naši nalazi potvrđuju one iz ranijih istraživanja (Bolks i sur., 2000; Cifrić i Jerolimov, 2007; Goldberger, 2005) u kojima se pokazalo da su pobačaju skloniji ispitanici *mlađe dobne skupine*, oni koji *žive u urbanoj sredini* te oni *višeg stupnja obrazovanja*.

Najviši postotak neodlučnosti studenata uočavamo kod čestica **č05** (*Inducirani pobačaj ostavlja trajne, negativne i psihičke posljedice po ženu; $\bar{x}=3,35$*) i **č15** (*Žena koja napravi inducirani pobačaj zauvijek će imati osjećaj krivnje; $\bar{x}=2,84$*), s kojima se *niti slaže, niti ne slaže* njih 36,5%. Nekoliko je potencijalnih objašnjenja ovakvih rezultata. Prvo, iako ih je u uzorku manje od jedne četvrtine, muškim je studentima možda teže procijeniti kako bi se *žena* mogla osjećati nakon što napravi pobačaj. Drugo, moguće je da studenti i studentice smatraju da je pobačaj vrlo delikatna i osobna stvar svake žene te ne mogu donijeti opći sud o tome kako bi se *sve* one mogle osjećati nakon što ga naprave. Treće, može se pretpostaviti da većina studentica do sada nije napravila pobačaj pa im je stoga možda teško procijeniti kako bi se *sve* žene mogle osjećati, budući da je pobačaj, između ostalog, emocionalno pitanje o kojem je teško govoriti dok ga žena osobno ne napravi.

Najveća podjela studenata uočljiva je kod čestice **č04** (*Induciranim pobačajem prekida se već započeti život; $\bar{x}=2,97$*), s kojom se s jedne strane *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 38,3%, dok se s druge strane *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 41,7%. Ovi postoci ne iznenađuju budući da je u sadržaju spomenute čestice sadržana srž prijepora između onih koji zagovaraju opciju „za život“, odnosno opciju „za izbor“, a to je pitanje trenutka početka ljudskog života (Goldberger, 2005 prema Cifrić i Jerolimov, 2007; Stipan, 2016).

5.1.2. Što studenti UNIZG-a misle o smrtnoj kazni?

Tablica 9: Deskripcija čestica koje čine SSSK

<u>Čestice</u>	<u>Frekvencije i postoci odgovora</u>					<u>Deskriptivni pokazatelji</u>	
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	\bar{x}	s
č03: Moderna društva morala bi pronaći bolji način kažnjavanja ubojica od primjene smrtno kazne.	45 5,3%	60 7,1%	162 19,1%	239 28,1%	341 40,1%	3,91	1,16

²⁶ Gotovo polovica od ukupnog broja studenata u našem uzorku dolazi iz Zagreba i okolice te ih stoga možemo okarakterizirati kao studente iz *urbane sredine*, a još je mnogo urbanih sredina u Republici Hrvatskoj.

č14: Kada društvo pogubljuje zločince, ono na nasilje odgovara nasiljem.	56 6,6%	106 12,5%	149 17,5%	274 32,2%	263 30,0%	3,69	1,22
č18: Smrtna kazna je u suprotnosti s temeljnim ljudskim pravima.	59 6,9%	103 12,1%	205 24,1%	227 26,7%	254 29,9%	3,61	1,23
č04: Ni pojedinac, ni društvo nemaju pravo drugome oduzeti život, bez obzira na počinjeni zločin.	92 10,8%	176 20,7%	172 20,2%	161 18,9%	248 29,2%	3,35	1,37
č16: Smrtna kazna je okrutna kazna koja krši univerzalne standarde humanosti.	89 10,5%	164 19,3%	167 19,6%	220 25,9%	208 24,5%	3,35	1,32
č10: Sve dok primjenjujemo smrtnu kaznu, ne možemo se nazivati civiliziranim društvom.	100 11,8%	179 21,1%	205 24,1%	177 20,8%	186 21,9%	3,20	1,32
č08: Smrtna kazna promovira upotrebu nasilja u društvu.	107 12,6%	222 26,1%	179 21,1%	219 25,8%	120 14,1%	3,03	1,26
č06: Pogubljenja zločinaca uspostavljaju nasilan obrazac ponašanja, koji dovodi do povećanja razine nasilja u društvu.	91 10,7%	235 27,6%	205 24,1%	209 24,6%	105 12,4%	3,00	1,21
č15: Umjesto da ih smakne, društvo bi ubojicama trebalo pomoći na sve raspoložive načine.	151 17,8%	161 18,9%	235 27,6%	176 20,7%	123 14,5%	2,95	1,30
č12: Kada društvo osudi ubojicu na smrt, mi sami, kao pripadnici tog društva, postajemo ubojice.	165 19,4%	187 22,0%	161 18,9%	192 22,6%	138 16,2%	2,94	1,37
č20: Iskazivanje milosti prema zločincima važnije je od traženja osвете.	107 12,6%	183 21,5%	311 36,6%	152 17,7%	91 10,7%	2,93	1,15
č01: Nema niti jednog opravdanog razloga za primjenu smrtne kazne.	173 20,4%	211 24,8%	153 18,0%	141 16,6%	170 20,0%	2,91	1,42
č07: Primjena smrtne kazne je opravdana jer onesposobljava nasilnog zločinca za ponavljanje zločina.	174 20,5%	208 24,5%	163 19,2%	215 25,3%	87 10,2%	2,80	1,30
č11: Smrtna kazna je učinkovitiji način odvraćanja ljudi od počinjenja budućih zločina, nego doživotni zatvor.	191 22,5%	210 24,7%	149 17,5%	189 22,2%	106 12,5%	2,77	1,35
č13: Primjena smrtne kazne odvraća ljude od počinjenja zločina.	154 18,1%	224 26,4%	209 24,6%	197 23,2%	64 7,5%	2,76	1,21
č02: Primjena smrtne kazne pridonosi održavanju zakona i reda u društvu.	187 22,0%	225 26,5%	187 22,0%	166 19,5%	81 9,5%	2,68	1,28
č09: Kada bi smrtna kazna bila dopuštena zakonom, ljudi bi se osjećali sigurnijima.	206 24,2%	219 25,8%	211 24,8%	155 18,2%	58 6,8%	2,58	1,23
č21: Društvo se smrtnom kaznom može uspješno zaštititi od počinitelja teških zločina.	215 25,3%	244 28,7%	196 23,1%	125 14,7%	70 8,2%	2,52	1,24
č05: Budući da je ubojice nemoguće rehabilitirati, najbolje ih je smaknuti.	263 30,9%	283 33,3%	181 21,3%	81 9,5%	38 4,5%	2,23	1,23

č17: Bez obzira na okolnosti ubojstva, ubojice zaslužuju smrtnu kaznu jer su i oni sami nekome oduzeli život.	277 32,6%	275 32,4%	179 21,1%	72 8,5%	44 5,2%	2,21	1,14
č19: Smrtna kazna je jedina primjerena kazna za ubojice.	316 37,2%	282 33,2%	162 19,1%	49 5,8%	39 4,6%	2,07	1,11

Zelenom su bojom označene čestice spram kojih su studenti pokazali najviši postotak slaganja, *crvenom* one spram kojih su pokazali najmanji postotak slaganja, *plavom* ona spram koje su pokazali najviši postotak neodlučnosti, a *ljubičastom* one spram kojih su pokazali najviši postotak podjele u pogledu slaganja s jedne, a neslaganja s druge strane.

Iz Tablice 9 vidimo da se studenti u prosjeku najviše slažu s česticama **č03** (*Moderna društva morala bi pronaći bolji način kažnjavanja ubojica od primjene smrtne kazne; $\bar{x}=3,91$*), s kojom se *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 68,2%, **č14** (*Kada društvo pogubljuje zločince, ono na nasilje odgovara nasiljem; $\bar{x}=3,69$*), s kojom se *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 62,2%, i **č18** (*Smrtna kazna je u suprotnosti s temeljnim ljudskim pravima; $\bar{x}=3,61$*), s kojom se *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 56,6%. S druge strane, vidimo da se studenti u prosjeku najmanje slažu s česticama **č19** (*Smrtna kazna je jedina primjerena kazna za ubojice; $\bar{x}=2,07$*), s kojom se *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 70,4%, **č17** (*Bez obzira na okolnosti ubojstva, ubojice zaslužuju smrtnu kaznu jer su i oni sami nekome oduzeli život; $\bar{x}=2,21$*), s kojom se *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 65,0%, i **č05** (*Budući da je ubojice nemoguće rehabilitirati, najbolje ih je smaknuti; $\bar{x}=2,23$*), s kojom se *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 64,2%. Kako tumačimo ove rezultate? Za početak, valja primijetiti da su naši rezultati vrlo slični onima iz istraživanja Nevena Ricijaša i suradnika (2004), koji su također ispitali stavove studenata UNIZG-a o smrtnoj kazni i utvrdili njihovu sklonost abolicionističkoj perspektivi. Budući da više od polovice našeg uzorka čine studenti s *društveno-humanističkog područja*, ne iznenađuje da staju u zaštitu ljudskih prava i humanističkih vrijednosti. Nadalje, Ashley H. Popham (2008) i Adam Trahan (2017) u svojim su istraživanjima utvrdili da su retencionističkoj perspektivi skloniji ispitanici *muškog spola, starije dobne skupine i nižeg stupnja obrazovanja*, a naš je uzorak upravo suprotan – pretežno ga čine *studentice* (više od tri četvrtine), što podrazumijeva *ženski spol, mlađu dobnu skupinu i viši stupanj obrazovanja*.

Najviši postotak neodlučnosti studenata uočavamo kod čestice **č20** (*Iskazivanje milosti prema zločincima važnije je od traženja osvete; $\bar{x}=2,93$*), s kojom se *niti slaže, niti ne slaže* njih 36,6%. Razlog tome vidimo u formulaciji same čestice. Naime, studentima je vjerojatno bilo teško procijeniti treba li prema nekome iskazati milost ako ne znaju o kakvom se tipu i

okolnostima zločina radi, dok im je pritom s druge strane bila ponuđena opcija *traženja osвете*, koja ima vrlo negativan prizvuk.

Najveća podjela studenata uočljiva je kod čestica **č08** (*Smrtna kazna promovira upotrebu nasilja u društvu; $\bar{x}=3,03$*), s kojom se s jedne strane *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 39,9%, dok se s druge strane *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 38,7%, i **č06** (*Pogubljenja zločinaca uspostavljaju nasilan obrazac ponašanja, koji dovodi do povećanja razine nasilja u društvu; $\bar{x}=3,00$*), s kojom se s jedne strane *slaže* ili *u potpunosti slaže* njih 37,0%, dok se s druge strane *ne slaže* ili *uopće ne slaže* njih 38,3%. Iz ovih postotaka proizlazi da studenti imaju vrlo oprečna mišljenja o potencijalnim posljedicama primjene smrtne kazne po opću stopu nasilja u društvu, što se može objasniti time da se, budući da se smrtna kazna ne primjenjuje u Hrvatskoj, nisu mogli voditi konkretnim podacima i odnosima, već su proizvoljno donijeli procjenu.

5.1.3. Što studenti UNIZG-a misle o pasivnoj eutanaziji?

Tablica 10: Deskripcija čestica koje čine SSPE

Čestice	Frekvencije i postoci odgovora					Deskriptivni pokazatelji	
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	\bar{x}	s
č06: Ako osoba koja trpi teške bolove zatraži da se isključe aparati koji ju održavaju na životu, opravdano je to učiniti.	74 8,7%	54 6,4%	88 10,4%	254 29,9%	379 44,6%	3,95	1,26
č09: Pasivna eutanazija je prihvatljiva ako je pacijent samostalno donio odluku o njezinu poduzimanju.	89 10,5%	57 6,7%	71 8,4%	257 30,2%	374 44,0%	3,91	1,32
č01: Svaki čovjek ima pravo odlučivati o trenutku svoje smrti.	101 11,9%	46 5,4%	72 8,5%	262 30,8%	369 43,4%	3,88	1,34
č02: Pasivna eutanazija pruža osobi mogućnost da dostojanstveno umre.	77 9,1%	73 8,6%	129 15,2%	285 33,5%	283 33,3%	3,74	1,26
č14: Pasivna eutanazija je opravdana ako pacijent boluje od neizlječive bolesti.	110 12,9%	92 10,8%	168 19,8%	264 31,1%	215 25,5%	3,45	1,32
č07: Opravdano je isključiti aparate pacijentu koji je već duže vrijeme u vegetativnom stanju.	104 12,2%	110 12,9%	207 24,4%	240 28,2%	184 21,6%	3,34	1,29
č11: Kada se osobi u vegetativnom stanju isključe aparati, za mene je to čin milosrđa.	108 12,7%	98 11,5%	267 31,4%	224 26,4%	150 17,6%	3,25	1,24

č05: Ako pacijent nije u stanju samostalno donijeti odluku o prekidu života, opravdano je da to učini njegova obitelj.	122 14,4%	111 13,1%	217 25,5%	287 33,8%	111 13,1%	3,18	1,24
č10: Nehumano je dopustiti da pacijent umre ako postoji način da mu se produži život.	106 12,5%	166 19,5%	245 28,8%	159 18,7%	173 20,4%	3,15	1,30
č13: Kada je pacijent u vegetativnom stanju, njegova obitelj također pati, stoga je opravdano da mu se isključe aparati.	125 14,7%	121 14,2%	268 31,5%	219 25,8%	115 13,5%	3,09	1,24
č04: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent novorođenče.	140 16,5%	149 17,5%	234 27,5%	132 15,5%	179 21,1%	3,07	1,37
č17: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent dijete.	165 19,4%	163 19,2%	263 30,9%	101 11,9%	145 17,1%	2,88	1,34
č03: Život nam je podario Bog i On je jedini koji ga ima pravo prekinuti.	421 49,5%	111 13,1%	118 13,9%	59 6,9%	136 16,0%	2,26	1,52
č12: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva neovisno o dobi pacijenta.	312 36,7%	267 31,4%	113 13,3%	49 5,8%	104 12,2%	2,25	1,34
č16: Ljudski život je svet i kao takvog ga treba očuvati dok Bog ne odluči da je vrijeme za smrt.	434 51,1%	118 13,9%	97 11,4%	68 8,0%	128 15,1%	2,22	1,51
č08: Ne postoji zdravstveno stanje koje bi opravdalo pasivnu eutanaziju.	334 39,3%	275 32,4%	103 12,1%	52 6,1%	85 10,0%	2,15	1,28

Zelenom su bojom označene čestice spram kojih su studenti pokazali najviši postotak slaganja, *crvenom* one spram kojih su pokazali najmanji postotak slaganja, *plavom* one spram kojih su pokazali najviši postotak neodlučnosti, a *ljubičastom* ona spram koje su pokazali najviši postotak podjele u pogledu slaganja s jedne, a neslaganja s druge strane.

Iz Tablice 10 vidimo da se studenti u prosjeku najviše slažu s česticama č06 (*Ako osoba koja trpi teške bolove zatraži da se isključe aparati koji ju održavaju na životu, opravdano je to učiniti; \bar{x} =3,95*), s kojom se slaže ili u potpunosti slaže njih 74,5%, č09 (*Pasivna eutanazija je prihvatljiva ako je pacijent samostalno donio odluku o njezinu poduzimanju; \bar{x} =3,91*), s kojom se slaže ili u potpunosti slaže njih 74,2%, i č01 (*Svaki čovjek ima pravo odlučivati o trenutku svoje smrti; \bar{x} =3,88*), s kojom se slaže ili u potpunosti slaže također njih 74,2%. S druge strane, vidimo da se studenti u prosjeku najmanje slažu s česticama č08 (*Ne postoji zdravstveno stanje koje bi opravdalo pasivnu eutanaziju; \bar{x} =2,15*), s kojom se ne slaže ili uopće ne slaže njih 71,7%, č12 (*Pasivna eutanazija je neprihvatljiva neovisno o dobi pacijenta; \bar{x} =2,25*), s kojom se ne slaže ili uopće ne slaže njih 68,1%, č16 (*Ljudski život je svet i kao takvog ga treba očuvati dok Bog ne odluči da je vrijeme za smrt; \bar{x} =2,22*), s kojom se ne slaže ili uopće ne slaže njih 65,0%, i č03 (*Život nam je podario Bog i On je jedini koji ga ima pravo prekinuti; \bar{x} =2,26*), s kojom se ne slaže ili uopće ne slaže njih 62,6%. Kako tumačimo ove rezultate? Pogledamo li sadržaje čestica č06, č09, č01, č03 i č16,

uočavamo da se sve na određeni način tiču *autoriteta nad odlukom o prekidu života*. Postotak slaganja, odnosno neslaganja sa spomenutim česticama, ide u prilog odobravanja samostalne odluke o okončanju života. Studenti, dakle, najviši postotak slaganja iskazuju spram čestica koje se odnose na *slobodu izbora* koju, prema ranije iznesenim konceptualnim pretpostavkama, pobornici eutanazije smatraju ključnim argumentom za njezino ozakonjenje (Tomašević i Jurun, 2007). Nadalje, pogledamo li sadržaje čestica **č08** i **č12**, uočavamo da su one vrlo isključive, to jest da odbacuju mogućnost eutanazije *neovisno o zdravstvenom stanju i dobi pacijenta*. Iz toga zaključujemo da studenti nisu *a priori* isključivi u pogledu neodobravanja eutanazije, već smatraju da postoje određene okolnosti u kojima je ona opravdana (na primjer s česticom **č14** *slaže se ili u potpunosti slaže* više od polovice studenata). Konačno, imajući na umu već nekoliko puta spomenutu strukturu našeg uzorka, zaključujemo da ovi nalazi uvelike potvrđuju nalaze ranijih istraživanja (Stolz i sur., 2015; Tomašević i Jurun, 2007) u kojima se pokazalo da su eutanaziji skloniji ispitanici *niže dobne skupine*, oni koji *žive u urbanim sredinama* te oni *višeg stupnja obrazovanja*.

Najviši postotak neodlučnosti studenata uočavamo kod čestica **č13** (*Kada je pacijent u vegetativnom stanju, njegova obitelj također pati, stoga je opravdano da mu se isključe aparati*; $\bar{x}=3,09$), s kojom se *niti slaže, niti ne slaže* njih 31,5%, i **č11** (*Kada se osobi u vegetativnom stanju isključe aparati, za mene je to čin milosrđa*; $\bar{x}=3,25$), s kojom se *niti slaže, niti ne slaže* njih 31,4%. Ovi nalazi ne iznenađuju. Vegetativno stanje vjerojatno je najslikovitiji primjer oko kojega se vode rasprave o eutanaziji, i to u pogledu ocjene kvalitete života (Frković, 2007). Ključni problem koji ovdje uviđamo je *neizvjesnost*. S jedne strane, brojni su slučajevi kada su pacijenti, nakon što su završili u vegetativnom stanju, u njemu proveli nekoliko godina ili čak ostatak svog života, dok su s druge strane česti slučajevi kada su koma ili vegetativno stanje potrajali samo nekoliko dana ili tjedana. Takva su stanja, čak i uz najsvremenije medicinske tehnike i procedure, vrlo nepredvidiva te su članovi obitelji takvih pacijenata suočeni s dvojmom – s jedne strane vjeruju u oporavak svojih bližnjih, dok im s druge strane žele skratiti muke. Pored toga, vegetativno stanje također implicira pitanje *(ne)autonomnosti odluke o okončanju života*. Kao što smo ranije pokazali, studenti su najskloniji odobravanju eutanazije u slučajevima kada osobe kojih se ona tiče *svjesno donose odluku o njezinu poduzimanju*, što nije slučaj pri vegetativnom stanju kada odluku o okončanju života umjesto samog pacijenta treba donijeti netko drugi.

Najveća podjela studenata uočljiva je kod čestice **č04** (*Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent novorođenče*; $\bar{x}=3,07$), s kojom se s jedne strane *slaže* ili u

potpunosti slaže njih 36,5%, dok se s druge strane ne slaže ili uopće ne slaže njih 34,0%. Ni ovaj nalaz ne iznenađuje. Ranije smo spomenuli Dina Durakovića (2014) koji smatra da je u društvu prihvatljivije raspravljati o eutanaziji starijih osoba, nego novorođenčadi i djece. Izgleda da je velikom dijelu studenata teško opravdati prekid tek započetog života, bez obzira na teške malformacije ili bolesti koje bi novorođenčetu u slučaju preživljavanja mogle drastično narušiti kvalitetu ostatka života.

5.2. Deskripcija rezultata prediktorskog sklopa istraživanja

Tablica 11: Deskripcija individualnih karakteristika studenata²⁷

<u>Varijable</u>	<u>Kategorije varijabli</u>	<u>n</u>	<u>%</u>
<u>Stupanj religijskog uvjerenja</u>	Uvjereni/na sam ateist/kinja	117	20,8%
	Skloniji/ja sam nevjerovanju, nego vjerovanju	217	25,5%
	Ne znam, ne mogu procijeniti	74	8,7%
	Skloniji/ja sam vjerovanju, nego nevjerovanju	153	18,0%
	Uvjereni/na sam vjernik/ica	214	25,2%
<u>Stupanj religijske prakse</u>	Nikada, nisam vjernik/ica	349	41,1%
	Jednom u nekoliko godina	127	14,9%
	Više puta godišnje (za velikih blagdana)	151	17,8%
	Jednom mjesečno	45	5,3%
	Jednom tjedno	135	15,9%
	Gotovo svakodnevno	39	4,6%
<u>Materijalni status</u>	Znatno lošiji od većine drugih	11	1,3%
	Nešto lošiji od većine drugih	116	13,6%
	Poput većine drugih	417	49,1%
	Nešto bolji od većine drugih	244	28,7%
	Znatno bolji od većine drugih	54	6,4%
<u>Stupanj obrazovanja oca</u>	Ne znam, nisam siguran/na	3	0,4%
	Nezavršena osnovna škola	3	0,4%
	Završena osnovna škola	36	4,2%
	Završena srednja škola	412	48,5%
	Završena visoka škola	105	12,4%
	Fakultetsko obrazovanje	252	29,6%
	Doktorat znanosti, specijalizacija ili više	34	4,0%
<u>Stupanj obrazovanja majke</u>	Ne znam, nisam siguran/na	1	0,1%
	Nezavršena osnovna škola	4	0,5%
	Završena osnovna škola	38	4,5%

²⁷ Iz deskripcije individualnih karakteristika studenata izostavljeni su njihov spol, područje studiranja i regionalna pripadnost, koji su prikazani u potpoglavlju 4.2.

	Završena srednja škola	407	47,9%
	Završena visoka škola	102	12,0%
	Fakultetsko obrazovanje	241	28,4%
	Doktorat znanosti, specijalizacija ili više	44	5,2%

Tablica 11 prikazuje strukturu ispitanih studenata prema njihovim individualnim karakteristikama. U pogledu *stupnja religijske prakse* uočavamo da 41,1% studenata *nisu vjernici/ce*, odnosno da *nikada ne posjećuju vjerske obrede*. S druge strane, od onih koji se smatraju vjernicima/cama najveći je postotak onih (17,8%) koji vjerske obrede posjećuju *više puta godišnje (za velikih blagdana)* i onih koji ih posjećuju *jednom tjedno* (15,9%). Zatim, u pogledu *stupnja religijskog uvjerenja* studenata, uočavamo veliku podjelu. S jedne se strane nalazi 46,3% onih koji se smatraju *uvjerenim ateistima/tkinjama*, odnosno *sklonijima nevjerovanju, nego vjerovanju*, dok se s druge strane nalazi 43,2% onih koji se smatraju *uvjerenim vjernicima/cama*, odnosno *sklonijima vjerovanju, nego nevjerovanju*. Nadalje, u pogledu *materijalnog statusa* studenata, njih gotovo polovica procijenila ga je jednakim onome *poput većine drugih*. Spomenimo još da je gotovo 5 puta više studenata koji su ga procijenili *znatno boljim od većine drugih*, u odnosu na one koji su ga procijenili *znatno lošijim od većine drugih* (6,4%/1,3%). Konačno, u pogledu *stupnja obrazovanja roditelja* studenata, uočavamo vrlo sličnu distribuciju odgovora za oba roditelja. Pogledamo li postotke kategorija za spomenute varijable, vidimo da je i u pogledu obrazovanja oca, i u pogledu obrazovanja majke, najveći postotak onih sa *završenom srednjom školom* (48,5%/47,9%).

Tablica 12: Deskripcija prediktorskih varijabli istraživanja

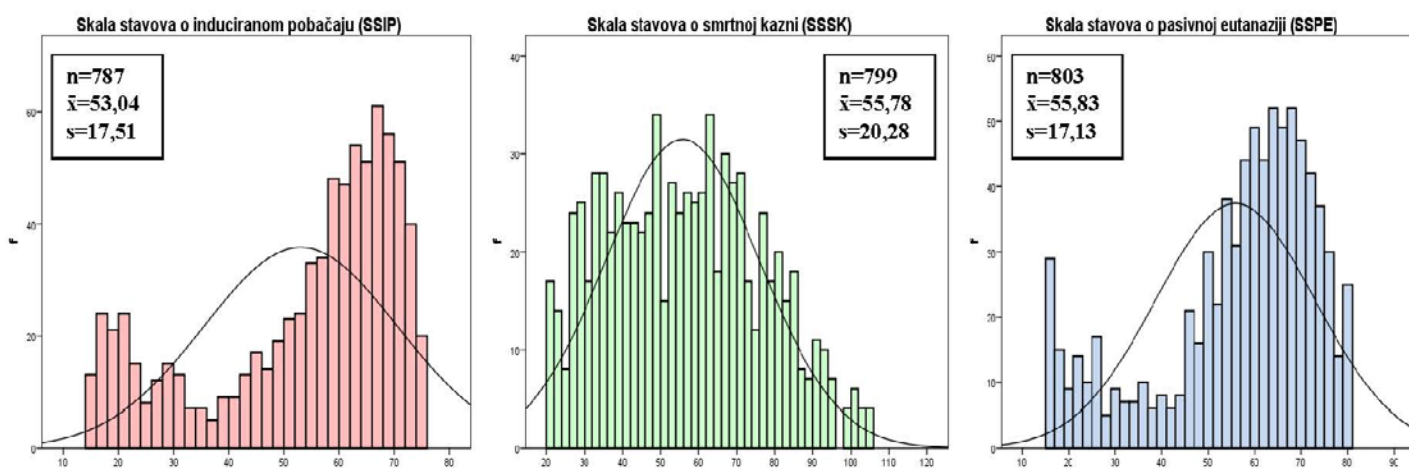
<u>Skale</u>	Xmin	Xmax	\bar{x}	\bar{x} std. ²⁸
Multikulturalizam	4	20	15,76	3,94
Ekspertokratizam	3	15	10,39	3,46
Socijalizam	4	20	11,77	2,94
Europeizam	3	15	7,09	2,36
Nacionalizam	6	29	10,76	1,79
Klerikalizam	4	20	6,82	1,71
Lokus kontrole „ja“	3	15	12,00	4,00
Lokus kontrole „sudbina“	3	15	7,56	2,52
Lokus kontrole „Bog“	3	15	6,81	2,27

²⁸ Kako bi bile usporedive, aritmetička sredina svake skale standardizirana je s obzirom na broj čestica.

Tablica 12 prikazuje najniži (X_{min}) i najviši (X_{max}) rezultat koji su studenti ostvarili na pojedinoj skali prediktorskog sklopa istraživanja, kao i aritmetičku sredinu (\bar{x}) i standardizirane vrijednosti aritmetičke sredine (\bar{x} std.) svake skale, koje su interpretativno vraćene na raspon od 1 do 5. Valja napomenuti da viši rezultat na pojedinoj skali indicira viši stupanj odobravanja pojedinoga koncepta. Uočavamo da su u pogledu *političkih stavova* studenti u prosjeku najviši rezultat ostvarili na skali *multikulturalizma* ($\bar{x}=3,94$), a najniži na skali *klerikalizma* ($\bar{x}=1,71$), dok se vrlo nisko, s prosječnim rezultatom od 1,79, nalazi i skala *nacionalizma*. U pogledu *lokusa kontrole*, studenti su u prosjeku najviši rezultat ostvarili na skali *lokusa kontrole „ja“* ($\bar{x}=4,00$), a najniži na skali *lokusa kontrole „Bog“* ($\bar{x}=2,27$).

5.3. Opis distribucije rezultata SSIP-a, SSSK-a i SSPE-a

Prije provođenja bivarijatnih, odnosno multivarijatnih analiza, testirali smo normalnost distribucija rezultata na skalama koje će kasnije biti korištene kao kriterijske varijable, tako što smo ih podvrgnuli Kolmogorov-Smirnovljevu testu normalnosti distribucije (u nastavku K-S test). U slučaju svih triju distribucija dobio je statistički značajan iznos testovnog statistika ($p < 0,001$), čime smo prihvatili alternativnu hipotezu da distribucije rezultata na *SSIP-u*, *SSSK-u* i *SSPE-u* u populaciji statistički značajno odstupaju od normalnih. Dodatnu provjeru oblika distribucija obavili smo uvidom u histograme frekvencija rezultata (vidi Sliku 2).

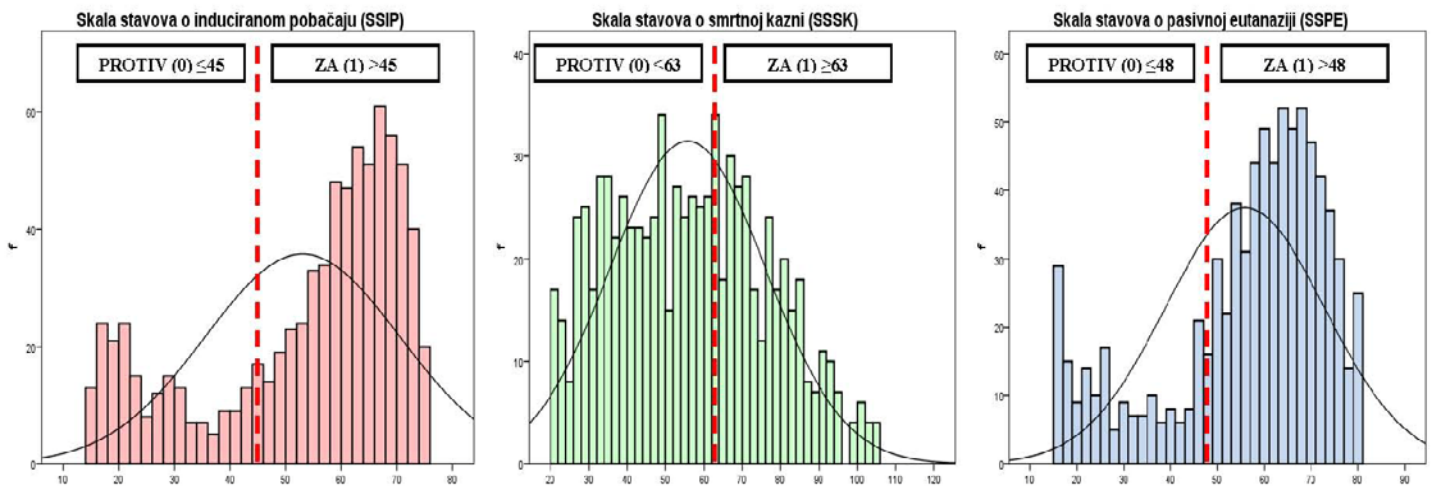

Slika 2: Histograme frekvencija i pripadajuća deskriptivna statistika rezultata na *SSIP-u*, *SSSK-u* i *SSPE-u*. Viši rezultat na skali indicira viši stupanj odobravanja pobačaja, smrtne kazne, odnosno eutanazije

Kao što vidimo na Slici 2, distribucije rezultata na *SSIP-u* i *SSPE-u* desno su asimetrične u odnosu na normalnu distribuciju te se naziru dvije točke gomilanja rezultata, iz

čega zaključujemo da se radi o bimodalnim distribucijama. S druge strane, distribucija rezultata na SSSK-u blago je lijevo asimetrična te je moguće govoriti o centralnoj tendenciji, iako je teško odrediti točnu točku gomilanja rezultata. Detaljnija objašnjenja i razloge ovakvih distribucija rezultata ponudili smo u potpoglavljima 5.1.1.-5.1.3.

Ovakve distribucije uvjetuju nastavak analize naših rezultata. Prije nego prijeđemo na provođenje neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti, pripremit ćemo *SSIP*, *SSSK* i *SSPE* za multivarijatnu analizu, odnosno binarnu logističku regresiju (vidi Sliku 3).

Slika 3: Binarizacija *SSIP*-a, *SSSK*-a i *SSPE*-a s obzirom na sredinu teorijskog raspona varijacija

Kao što vidimo na Slici 3, distribucije rezultata *SSIP*-a, *SSSK*-a i *SSPE*-a podijelili smo na dva dijela s obzirom na sredinu teorijskog raspona varijacija za svaku skalu.²⁹ Dakle, iz kvantitativnih skala, čijim je česticama bila pridružena ljestvica procjene od pet stupnjeva (od 1 – *Uopće se ne slažem*, do 5 – *U potpunosti se slažem*), kreirali smo tri nove dihotomne varijable s pripadajućim kategorijama „protiv“, odnosno „za“, u koje smo raspodijelili studente s obzirom na njihov rezultat na pojedinoj skali, pri čemu je niži rezultat na tim skalama označavao neodobravanje, a viši rezultat odobravanje pojedinog bioetičkog pitanja. Svrhu ovakvih dihotomnih varijabli vidimo u tome da želimo utvrditi što dovodi do veće šanse da će studenti odobravati neko od tri bioetička pitanja koja su predmet ovog rada.

²⁹ Sredina teorijskog raspona varijacija: *SSIP*=45; *SSSK*=63; *SSPE*=48.

5.4. Testovi međugrupnih razlika i povezanosti

Tablica 13: Rezultati neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti

		<u>SSIP</u>			<u>SSSK</u>			<u>SSPE</u>		
<u>Varijable</u>	<u>Kategorije varijabli</u>	<u>Mdn</u>	<u>n</u>	<u>p</u>	<u>Mdn</u>	<u>n</u>	<u>p</u>	<u>Mdn</u>	<u>n</u>	<u>p</u>
<u>Spol</u>	Muški	58,00	168	,128	60,00	174	,003	60,00	173	,399
	Ženski	59,00	595		54,00	600		60,00	605	
<u>Područje studiranja</u>	Prirodno područje	60,00	61	,532	57,00	63	,022	62,00	64	,286
	Tehničko područje	57,00	144		60,00	150		60,00	149	
	Biomedicinsko područje	59,00	83		58,00	84		62,50	86	
	Biotehničko područje	57,00	28		59,00	28		61,50	28	
	Društveno područje	59,00	264		49,00	267		58,50	266	
	Humanističko područje	60,00	168		52,00	167		60,50	168	
	Umjetničko područje	63,00	38		65,00	39		62,00	41	
<u>Regionalna pripadnost</u>	Zagreb i okolica	60,00	379	,028	54,50	386	,006	61,00	387	,259
	Sjeverna Hrvatska	59,00	103		60,00	103		59,00	104	
	Slavonija	54,00	81		54,00	80		56,00	77	
	Lika, Pokuplje i Banovina	59,00	51		64,00	57		63,00	54	
	Istra, Primorje i Gorski kotar	62,00	48		57,00	48		61,00	54	
	Dalmacija	56,00	106		51,00	106		60,00	111	
	Inozemstvo	44,50	16		39,50	16		53,00	13	
<u>Stupanj religijskog uvjerenja</u>	Uvjereni/na sam ateist/kinja	67,00	169	<,001	60,00	169	<,001	69,50	174	<,001
	Skloniji/ja sam nevjerovanju, nego vjerovanju	62,00	205		58,50	204		64,00	208	
	Ne znam, ne mogu procijeniti	58,50	70		62,50	70		59,00	70	
	Skloniji/ja sam vjerovanju, nego nevjerovanju	55,00	137		62,00	143		59,00	141	
	Uvjereni/na sam vjernik/ica	25,00	192		39,00	200		30,00	199	

<u>Stupanj religijske prakse</u>	Nikada, nisam vjernik/ica	65,00	329	<,001	59,00	332	<,001	66,00	333	<,001
	Jednom u nekoliko godina	61,00	114		61,50	116		61,50	124	
	Više puta godišnje (za velikih blagdana)	57,00	143		62,00	142		57,00	138	
	Jednom mjesečno	45,00	39		58,00	43		54,00	40	
	Jednom tjedno	24,00	122		38,00	124		29,00	127	
	Gotovo svakodnevno	18,50	36		28,50	38		18,00	37	
<u>Materijalni status</u>	Znatno lošiji od većine drugih	68,00	10	,002	63,00	10	,730	69,00	10	<,001
	Nešto lošiji od većine drugih	60,00	104		57,00	109		64,00	109	
	Poput većine drugih	59,00	382		54,00	392		59,00	396	
	Nešto bolji od većine drugih	58,50	232		57,00	229		60,00	230	
	Znatno bolji od većine drugih	56,00	52		54,00	52		54,00	50	
<u>Stupanj obrazovanja oca</u>	Ne znam, nisam siguran/na	63,00	3	,529	54,50	2	,398	70,00	3	,209
	Nezavršena osnovna škola	47,00	2		78,00	3		57,00	3	
	Završena osnovna škola	57,00	32		60,00	34		60,00	33	
	Završena srednja škola	59,00	385		57,00	391		60,00	391	
	Završena visoka škola	57,00	98		53,00	101		58,00	95	
	Fakultetsko obrazovanje	59,00	232		53,00	230		61,00	241	
	Doktorat znanosti, specijalizacija ili više	61,50	30		47,00	34		60,50	32	
<u>Stupanj obrazovanja majke</u>	Ne znam, nisam siguran/na	/	0	,036	27,00	1	,016	61,00	1	,450
	Nezavršena osnovna škola	55,00	4		51,50	4		59,00	4	
	Završena osnovna škola	54,00	35		55,50	36		56,00	35	
	Završena srednja škola	57,00	383		58,00	387		60,00	383	
	Završena visoka škola	61,00	91		61,00	95		59,00	95	
	Fakultetsko obrazovanje	61,00	220		51,50	224		62,00	231	
	Doktorat znanosti, specijalizacija ili više	61,00	42		48,50	42		58,00	41	

		<u>SSIP</u>			<u>SSSK</u>			<u>SSPE</u>		
<u>Varijable</u>	<u>Skale</u>	ρ	n	p	ρ	n	p	ρ	n	p
<u>Politički stavovi</u>	Ekspertokratizam	,299	780	<,001	,196	795	<,001	,361	796	<,001
	Europeizam	,201	780	<,001	-,025	793	,485	,169	797	<,001
	Klerikalizam	-,668	779	<,001	-,256	792	<,001	-,581	794	<,001
	Multikulturalizam	,416	776	<,001	-,032	789	,366	,321	794	<,001
	Nacionalizam	-,486	773	<,001	,113	789	,002	-,390	787	<,001
	Socijalizam	,352	750	<,001	,091	761	,012	,315	761	<,001
<u>Lokus kontrole</u>	Lokus kontrole „Bog“	-,706	783	<,001	-,289	795	<,001	-,695	800	<,001
	Lokus kontrole „ja“	,229	782	<,001	,088	794	,013	,258	798	<,001
	Lokus kontrole „sudbina“	-,175	780	<,001	,103	792	,004	-,188	796	<,001

Žutom su bojom označene statistički značajne razlike i povezanosti prediktorskih i kriterijskih varijabli.

Tablica 13 prikazuje rezultate neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti, koje ćemo samo ukratko komentirati budući da nisu provedeni s ciljem utvrđivanja detaljnih razlika među kategorijama prediktorskih varijabli, već utvrđivanja potencijalnih prediktora za pojedinu kriterijsku varijablu prije provedbe binarne logističke regresije. *Spol* i *područje studiranja* pokazali su se potencijalnim prediktorima samo za *SSSK*, a *regionalna pripadnost* za *SSIP* i *SSSK*. Očekivano, *stupanj religijskog uvjerenja* i *stupanj religijske prakse*³⁰ potencijalni su prediktori svih triju kriterijskih varijabli, dok se *materijalni status* pokazao potencijalnim prediktorom za *SSIP* i *SSPE*. *Stupanj obrazovanja oca* nije se pokazao potencijalnim prediktorom niti za jednu kriterijsku varijablu, dok se *stupanj obrazovanja majke* pokazao potencijalnim prediktorom za *SSIP* i *SSSK*. U pogledu *političkih stavova*, sve prediktorske varijable (izuzev skala *europizma* i *multikulturalizma* za *SSSK*) pokazale su statistički značajan stupanj povezanosti s kriterijskim varijablama, kao i sve skale *lokusa kontrole*.

³⁰ Budući da stupanj odobravanja pobačaja, smrtne kazne i eutanazije linearno opada s porastom kategorija ordinalnih varijabli *stupnja religijskog uvjerenja* i *stupnja religijske prakse*, spomenute ćemo varijable u regresijskim modelima tretirati kao kvantitativne.

5.5. Multivarijatne analize – binarna logistička regresija

5.5.1. Što determinira šansu da će studenti odobravati inducirani pobačaj?

Vodeći se ciljevima i hipotezama rada, teorijsko-konceptualnom razradom te rezultatima neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti, pretpostavili smo da se prihvatljivost (u pogledu odobravanja) induciranog pobačaja među studentima UNIZG-a može objasniti njihovom *regionalnom pripadnosti, materijalnim statusom, stupnjem religijskog uvjerenja, religijske prakse, obrazovanja majke i lokusa kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“* te njihovom *sklonosti ekspertokratizmu, europeizmu, klerikalizmu, multikulturalizmu, nacionalizmu i socijalizmu.*

Korištenjem metode *Enter*,³¹ model binarne logističke regresije pokazao se statistički značajnim ($p < 0,001$), čime smo odbacili nultu hipotezu da su regresijski koeficijenti svih prediktora jednaki nuli, s prihvatljivim pristajanjem uz podatke ($p > 0,05$)³² te s velikom prediktivnom snagom (Cox i Snell $R^2 = 0,548$; Nagelkerke $R^2 = 0,790$). Nakon uključivanja spomenutih prediktora u model, točnost klasifikacije studenata koji odobravaju, odnosno ne odobravaju pobačaj iznosila je 92,4%, što predstavlja povećanje od 20,3% u odnosu na nul-model.³³ Model ima dobru specifičnost (prepoznavanje studenata koji ne odobravaju pobačaj) – 82,6%, i još bolju osjetljivost (prepoznavanje studenata koji odobravaju pobačaj) – 96,1%. Na temelju iznesenog zaključujemo da model može uspješno doprinijeti u predviđanju odobravanja, odnosno ne odobravanja pobačaja te ga ima smisla primjenjivati na populaciji iz koje je uzet uzorak. Slijedi prikaz glavnih rezultata provedene analize.

Tablica 14: Varijable uključene u model za prepoznavanje studenata koji (ne)odobravaju inducirani pobačaj

<u>Varijable</u>	B ³⁴	S.E. ³⁵	Wald	df	p	Exp(B) ₃₆	95% C. I. for Exp(B) ³⁷	
							Lower	Upper
Regija_Zagreb i okolica ³⁸			5,740	6	,453			
Regija_Sjeverna Hrvatska	,716	,579	1,530	1	,216	2,046	,658	6,358

³¹ Metoda *Enter* podrazumijeva istovremeno uključivanje svih prediktorskih varijabli u analizu.

³² Procijenjeno Hosmer-Lemeshowim *goodnes-of-fit* testom.

³³ Broj studenata uključenih u analizu iznosio je 682, što predstavlja 80,2% ukupnog broja studenata u uzorku.

³⁴ Logistički koeficijenti.

³⁵ Standardne pogreške logističkih koeficijenata.

³⁶ Omjeri šansi (engl. *odds ratio*); iznosi promjene u šansama kriterija za jednu jedinicu promjene u prediktoru.

³⁷ 95%-tni intervali pouzdanosti za omjere šansi.

³⁸ Budući da gotovo polovica studenata u uzorku dolazi iz *Zagreba i okolice*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

Regija_Slavonija	-,051	,566	,008	1	,928	,950	,313	2,883
Regija_Lika i Pokuplje	,415	,675	,378	1	,539	1,514	,404	5,679
Regija_Istra i Primorje	-1,134	,775	2,143	1	,143	,322	,070	1,469
Regija_Dalmacija	-,425	,488	,757	1	,384	,654	,251	1,702
Regija_Inozemstvo	,633	1,216	,271	1	,602	1,884	,174	20,418
Religijsko uvjerenje	,239	,238	1,008	1	,315	1,269	,797	2,023
Religijska praksa	-,723	,195	13,782	1	<,001	,485	,331	,711
Imovina_Poput većine ³⁹			3,327	4	,505			
Imovina_Znatno lošije	19,513	113,386	,000	1	,999	298,153	,000	/
Imovina_Nešto lošije	,745	,576	1,672	1	,196	2,107	,681	6,519
Imovina_Nešto bolje	,151	,379	,160	1	,689	1,164	,554	2,444
Imovina_Znatno bolje	-,824	,745	1,224	1	,269	,439	,102	1,888
Majka_Srednja škola ⁴⁰			6,959	5	,224			
Majka_Bez škole	-1,644	1,903	,746	1	,388	,193	,005	8,049
Majka_Osnovna škola	,350	,856	,167	1	,683	1,418	,265	7,591
Majka_Visoka škola	-,949	,490	3,753	1	,053	,387	,148	1,011
Majka_Fakultet	,364	,435	,701	1	,403	1,439	,614	3,377
Majka_Doktorat	,249	,834	,089	1	,765	1,283	,250	6,584
Ekspertokratizam	,179	,069	6,793	1	,009	1,196	1,045	1,369
Europeizam	-,106	,070	2,266	1	,132	,900	,784	1,032
Klerikalizam	-,279	,065	18,467	1	<,001	,757	,667	,859
Multikulturalizam	,066	,074	,786	1	,375	1,068	,923	1,236
Nacionalizam	-,096	,049	3,874	1	,049	,908	,825	1,000
Socijalizam	,186	,056	11,090	1	,001	1,205	1,080	1,345
Lokus kontrole „Bog“	-,232	,086	7,367	1	,007	,793	,670	,938
Lokus kontrole „ja“	,041	,088	,215	1	,643	1,042	,876	1,239
Lokus kontrole „sudbina“	,177	,073	5,850	1	,016	1,193	1,034	1,377
Konstanta	1,250	2,011	,386	1	,534	3,490		

Žutom su bojom označeni statistički značajni prediktori u modelu.

Kao što vidimo iz Tablice 14, statistički značajnim prediktorima u modelu pokazali su se: *stupanj religijske prakse i lokusa kontrole „Bog“ i „sudbina“ te sklonost ekspertokratizmu, klerikalizmu, nacionalizmu i socijalizmu*. Preglednosti radi, objašnjenja rezultata iz tablice iznosimo po točkama:

³⁹ Budući da je gotovo polovica studenata u uzorku svoj *materijalni status* procijenila jednakim onome *poput većine drugih*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

⁴⁰ Budući da je u uzorku gotovo polovica studenata čijim je majkama najviši završeni *stupanj obrazovanja završena srednja škola*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

- Za jednu jedinicu porasta na skali *religijske prakse*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **smanjuje se za 51,5%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *ekspertokratizma*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **povećava se za 19,6%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *klerikalizma*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **smanjuje se za 24,3%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *nacionalizma*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **smanjuje se za 9,2%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *socijalizma*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **povećava se za 20,5%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *lokusa kontrole „Bog“*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **smanjuje se za 20,7%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *lokusa kontrole „sudbina“*, šansa da će student odobravati pobačaj, u odnosu na to da neće odobravati pobačaj, **povećava se za 19,3%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.

Kako tumačimo ove rezultate? Za početak valja primijetiti da šansu studenata za odobravanje pobačaja u najvećoj mjeri smanjuje porast njihove *religioznosti (religijske prakse, klerikalizma i lokusa kontrole „Bog“)*. Ovi rezultati u velikoj mjeri potvrđuju konceptualne pretpostavke i rezultate ranijih istraživanja (Bahr i Marcos, 2003; Bolks i sur., 2003; Cifrić i Jerolimov, 2007; Goldberger, 2005), koja su različite dimenzije *religioznosti* također detektirala kao snažan prediktor stava o pobačaju. Kao što smo već nekoliko puta istaknuli kroz rad, stav Katoličke crkve po pitanju pobačaja je nedvosmislen – ljudski život počinje začecem te ga treba poštovati i štititi. Peta Božja zapovijed glasi „Ne ubij!“, a pobačaj je iz perspektive Katoličke crkve upravo to – ubojstvo.⁴¹ Nadalje, pogledamo li Tablicu 14, primijetit ćemo da se *religijsko uvjerenje* studenata nije pokazalo značajnim u modelu, što nas

⁴¹ S obzirom na socio-vjersko-politički kontekst u kojem smo proveli istraživanje, može se pretpostaviti da su velika većina studenata, koji se smatraju religioznima i posjećuju vjerske obrede – katolici. Stoga smatramo da je u raspravi opravdano govoriti o Katoličkoj crkvi.

je na prvi pogled iznenadilo i čime smo **odbacili prvu izvedenu hipotezu našeg rada (H₁)** u kojoj smo pretpostavili da viši *stupanj religijskog uvjerenja* studenata UNIZG-a smanjuje njihovu sklonost odobravanja induciranog pobačaja. No, ovi rezultati ne impliciraju da *religijsko uvjerenje* studenata nije ni u kakvoj vezi s njihovim stavom o pobačaju, već to da su se druge dimenzije *religioznosti* (prije svega *religijska praksa*) u ovom modelu pokazale relevantnijima. Još jedno obilježje za koje je utvrđeno da smanjuje šansu studenata za odobravanje pobačaja je njihova *sklonost nacionalizmu*. Ovaj nalaz također ne iznenađuje budući da je jedan od glavnih argumenata protivnika pobačaja *demografska obnova*, koja je jedno od gorućih pitanja u većini razvijenih zemalja, pa tako i u Hrvatskoj (Cerjan Letica, 1997).

S druge strane, iz rezultata proizlazi da *sklonost socijalizmu* i *ekspertokratizmu* te izražen *lokus kontrole „sudbina“* povećavaju šansu studenata za odobravanje pobačaja. Nalaz za *socijalizam* ne iznenađuje, štoviše **potvrđuje drugu izvedenu hipotezu našeg rada (H₂)** u kojoj smo pretpostavili da *sklonost socijalizmu* studenata UNIZG-a povećava njihovu sklonost odobravanja induciranog pobačaja. U pozadini ovog nalaza vjerojatno stoji činjenica da su studenti sadržaje skale *socijalizma* poistovjetili s „lijevim“ i liberalnim vrijednostima, koje se u raspravi o pobačaju vežu za opciju „za izbor“. Obrazloženje za *ekspertokratizam* vidimo u ideji *racionalnosti* koja stoji iza ovog koncepta. Naime, dok većina političkih konceptata uključuje vrijednosne aspekte, *ekspertokratizam* promovira racionalnost, a postoje situacije u kojima je racionalno (ili barem racionalnije) odobravati pobačaj, na primjer u slučaju *teškog oštećenja fetusa* (Cifrić i Jerolimov, 2007; Dworkin, 1995 prema Stipan, 2016). Iznenađuje nas nalaz za *lokus kontrole „sudbina“*, koji je u suprotnosti s konceptualnim pretpostavkama. Naime, očekivali smo da će *internalni lokus kontrole „ja“*, koji pretpostavlja čovjeka koji samostalno i neovisno o *eksternalnom lokusu „Boga“* ili „sudbine“ donosi odluke, biti taj koji će povećavati šansu studenata za odobravanje pobačaja. Iako je zanimljiv, razmatranje ovakvog nalaza prelazi okvire ovog rada.

Na temelju svega iznesenog utvrđujemo da smo **prihvatili prvu osnovnu hipotezu našeg rada** u kojoj smo pretpostavili da se studenti UNIZG-a međusobno razlikuju u svojim stavovima o induciranom pobačaju, a da se te razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima*, *lokusom kontrole* te *individualnim karakteristikama*. Također valja naglasiti da dobiveni nalazi ne impliciraju da ostale prediktorske varijable nisu ni u kakvoj vezi s induciranom pobačajem, već to da u ovom skupu prediktorskih varijabli (modelu) veće doprinose daju druge varijable.

5.5.2. Što determinira šansu da će studenti odobravati smrtnu kaznu?

Vodeći se ciljevima i hipotezama rada, teorijsko-konceptualnom razradom te rezultatima neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti, pretpostavili smo da se prihvatljivost (u pogledu odobravanja) smrtne kazne među studentima UNIZG-a može objasniti njihovim *spolom, područjem studiranja, regionalnom pripadnosti, stupnjem religijskog uvjerenja, religijske prakse, obrazovanja majke i lokusa kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“* te njihovom *sklonosti ekspertokratizmu, klerikalizmu, nacionalizmu i socijalizmu.*

Korištenjem metode *Enter*, model binarne logističke regresije pokazao se statistički značajnim ($p < 0,001$), čime smo odbacili nultu hipotezu da su regresijski koeficijenti svih prediktora jednaki nuli, s prihvatljivim pristajanjem uz podatke ($p > 0,05$),⁴² no ne i velikom prediktivnom snagom (Cox i Snell $R^2 = 0,194$; Nagelkerke $R^2 = 0,264$). Nakon uključivanja spomenutih prediktora u model, točnost klasifikacije studenata koji odobravaju, odnosno ne odobravaju smrtnu kaznu iznosila je 70,1%, što predstavlja povećanje od 7,9% u odnosu na nul-model.⁴³ Model ima dobru specifičnost (prepoznavanje studenata koji ne odobravaju smrtnu kaznu) – 83,4%, ali mnogo lošiju osjetljivost (prepoznavanje studenata koji odobravaju smrtnu kaznu) – 48,1%. Ovakav rezultat implicira da, u pogledu odobravanja smrtne kazne od strane studenata, postoje drugi relevantni prediktori koje nismo uključili u ovaj model. No, unatoč tomu smatramo da ga ima smisla primjenjivati na populaciji iz koje je uzet uzorak. Slijedi prikaz glavnih rezultata provedene analize.

Tablica 15: Varijable uključene u model za prepoznavanje studenata koji (ne)odobravaju smrtnu kaznu

<u>Varijable</u>	B	S.E.	Wald	df	p	Exp(B)	95% C. I. for Exp(B)	
							Lower	Upper
Spol_Ženski	-,248	,225	1,216	1	,270	,781	,503	1,212
Područje_Društveno ⁴⁴			4,332	6	,632			
Područje_Prirodno	-,217	,368	,347	1	,556	,805	,391	1,656
Područje_Tehničko	,179	,263	,463	1	,496	1,196	,714	2,003
Područje_Biomedicinsko	,199	,313	,404	1	,525	1,220	,661	2,254
Područje_Biotehničko	,427	,478	,797	1	,372	1,532	,600	3,911
Područje_Humanističko	-,134	,258	,271	1	,602	,874	,527	1,449
Područje_Umjetničko	,491	,419	1,374	1	,241	1,634	,719	3,711

⁴² Procijenjeno Hosmer-Lemeshowim *goodnes-of-fit* testom.

⁴³ Broj studenata uključenih u analizu iznosio je 688, što predstavlja 80,9% ukupnog broja studenata u uzorku.

⁴⁴ Budući da trećina studenata u uzorku studira na *društvenom području* te budući da ova kategorija ima najniži medijan u pogledu SSSK-a, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

Regija_Zagreb i okolica ⁴⁵			8,319	6	,216			
Regija_Sjeverna Hrvatska	,507	,274	3,418	1	,065	1,660	,970	2,841
Regija_Slavonija	-,140	,342	,169	1	,681	,869	,445	1,698
Regija_Lika i Pokuplje	,550	,337	2,659	1	,103	1,734	,895	3,360
Regija_Istra i Primorje	,000	,382	,000	1	,999	1,000	,472	2,115
Regija_Dalmacija	-,196	,281	,488	1	,485	,822	,474	1,425
Regija_Inozemstvo	,690	,666	1,072	1	,300	1,993	,540	7,354
Religijsko uvjerenje	-,002	,118	,000	1	,988	,998	,792	1,258
Religijska praksa	-,072	,108	,437	1	,508	,931	,753	1,151
Majka_Srednja škola ⁴⁶			7,892	6	,246			
Majka_Ne znam	-20,016	401,970	,000	1	,999	,000	,000	/
Majka_Bez škole	,298	1,065	,079	1	,779	1,348	,167	10,858
Majka_Osnovna škola	-,348	,476	,534	1	,465	,706	,278	1,795
Majka_Visoka škola	-,145	,290	,252	1	,616	,865	,490	1,526
Majka_Fakultet	-,328	,211	2,421	1	,120	,720	,476	1,089
Majka_Doktorat	-1,234	,498	6,127	1	,013	,291	,110	,774
Ekspertokratizam	,074	,037	3,964	1	,046	1,077	1,001	1,158
Klerikalizam	-,207	,045	21,000	1	<,001	,813	,745	,888
Nacionalizam	,159	,026	37,862	1	<,001	1,172	1,114	1,233
Socijalizam	-,024	,028	,771	1	,380	,976	,924	1,030
Lokus kontrole „Bog“	-,038	,048	,644	1	,422	,962	,876	1,057
Lokus kontrole „ja“	,061	,047	1,650	1	,199	1,063	,968	1,167
Lokus kontrole „sudbina“	,082	,036	5,315	1	,021	1,086	1,012	1,165
Konstanta	-2,073	,920	5,078	1	,024	,126		

Žutom su bojom označeni statistički značajni prediktori u modelu.

Kao što vidimo iz Tablice 15, statistički značajnim prediktorima u modelu pokazali su se: *stupanj obrazovanja majke (doktorat znanosti, specijalizacija ili više)* i *lokusa kontrole „sudbina“* te *sklonost ekspertokratizmu, klerikalizmu i nacionalizmu*.

Preglednosti radi, objašnjenja rezultata iz tablice iznosimo po točkama:

- Studenti čija majka ima *doktorat znanosti, specijalizaciju ili više*, imaju **79,9% manju šansu** da će odobravati smrtnu kaznu, u odnosu na to da neće odobravati smrtnu kaznu, od studenata čija majka ima *završenu srednju školu*, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.

⁴⁵ Budući da gotovo polovica studenata u uzorku dolazi iz *Zagreba i okolice*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

⁴⁶ Budući da je u uzorku gotovo polovica studenata čijim je majkama najviši završeni *stupanj obrazovanja završena srednja škola*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

- Za jednu jedinicu porasta na skali *ekspertokratizma*, šansa da će student odobravati smrtnu kaznu, u odnosu na to da neće odobravati smrtnu kaznu, **povećava se za 7,7%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *klerikalizma*, šansa da će student odobravati smrtnu kaznu, u odnosu na to da neće odobravati smrtnu kaznu, **smanjuje se za 18,7%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *nacionalizma*, šansa da će student odobravati smrtnu kaznu, u odnosu na to da neće odobravati smrtnu kaznu, **povećava se za 17,2%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *lokusa kontrole* „*sudbina*“, šansa da će student odobravati smrtnu kaznu, u odnosu na to da neće odobravati smrtnu kaznu, **povećava se za 8,6%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.

Kako tumačimo ove rezultate? Pogledamo li Tablicu 15, primijetit ćemo da *spol* ne povećava niti smanjuje šansu studenata za odobravanje smrtne kazne, čime smo **odbacili treću izvedenu hipotezu našeg rada (H₃)** u kojoj smo pretpostavili da su *studenti* UNIZG-a skloniji odobravanju smrtne kazne od *studentica*. No, ovakav nalaz ne implicira da *spol* nije ni u kakvoj vezi sa stavom studenata o smrtnoj kazni, već to da su se drugi prediktori u modelu pokazali relevantnijima. Nadalje, vidimo da studenti čija majka ima *doktorat znanosti, specijalizaciju ili više* imaju znatno manju šansu da će odobravati smrtnu kaznu, od onih čija majka ima *završenu srednju školu*. Ovaj nalaz ide u prilog konceptualnim pretpostavkama i rezultatima ranijih istraživanja (Popham, 2008; Trahan, 2017), koja su *viši stupanj obrazovanja* detektirala kao prediktor negativnog stava o smrtnoj kazni, no treba ga interpretirati s oprezom budući da u uzorku za smrtnu kaznu imamo samo 42 (5,3%) studenta čija majka ima *doktorat znanosti, specijalizaciju ili više*, naspram 387 (49,0%) onih čija majka ima *završenu srednju školu*. Očekivano, *sklonost klerikalizmu* smanjuje šansu studenata za odobravanje smrtne kazne. Kao što smo istaknuli u interpretaciji rezultata za pobačaj, peta Božja zapovijed („Ne ubij!“) u izravnoj je suprotnosti sa samom biti smrtne kazne, koja podrazumijeva oduzimanje ljudskog života kao oblik kazne. No, vidimo da je taj postotak ipak nešto manji u odnosu na postotak za pobačaj (24,3%) i, kao što ćemo uskoro vidjeti, eutanaziju (21,8%). Također, ako se vratimo na rezultate bivarijantnih povezanosti, uočavamo da ρ za *SSSK* i *klerikalizam* iznosi samo -0,256, naspram -0,668 za *SSIP*, odnosno -0,581 za *SSPE*. Objašnjenje vjerojatno leži u činjenici da zastupnici *klerikalizma* drže do *autoriteta* te odobravaju *zastrašivanje* (Ellsworth i Ross, 1983; Whitehead i Blankenship, 2000 prema

Baker i sur., 2005) u svrhu *osiguravanja zakona i reda u društvu te izbjegavanja kaosa* (Lambert i sur., 2008).

S druge strane, *sklonost nacionalizmu i ekspertokratizmu* te izražen *lokus kontrole „sudbina“* povećava šansu studenata za odobravanje smrtne kazne. Nalaz za *klerikalizam* ne iznenađuje, štoviše **potvrđuje četvrtu izvedenu hipotezu našeg rada (H₄)** u kojoj smo prepostavili da *sklonost nacionalizmu* studenata UNIZG-a povećava njihovu sklonost odobravanja smrtne kazne. Ashley H. Popham (2008) i Adam Trahan (2017) u svojim su istraživanjima *konzervativizam* (koji u našem istraživanju možemo poistovjetiti s *nacionalizmom*) također prepoznali kao prediktor afirmativnog stava o smrtnoj kazni. U pozadini ovog nalaza vjerojatno stoji činjenica da su studenti sadržaje skale *nacionalizma* poistovjetili s „desnim“ i konzervativnim vrijednostima, koje se u raspravi o smrtnoj kazni vežu za retencionističku perspektivu u pogledu *socijalne kontrole* i već spomenutog *osiguravanja zakona i reda u društvu te izbjegavanja kaosa* (Lambert i sur., 2008). Kao i kod pobačaja, ponovno nas iznenađuje nalaz za skalu *lokusa kontrole „sudbina“*. Očekivali bismo da će *internalni lokus kontrole „ja“*, koji pretpostavlja čovjeka koji samostalno i neovisno o *eksternalnom lokusu „Boga“* ili „*sudbine*“ donosi odluke, biti taj koji će povećavati šansu studenata za odobravanje smrtne kazne. Opet, iako je nalaz zanimljiv, njegovo razmatranje prelazi okvire ovog rada. Obrazloženje za *ekspertokratizam* ponovno vidimo u ideji *racionalnosti* koja stoji iza ovog koncepta. Racionalnost se u ovom slučaju očituje u *ekonomskoj isplativosti* koju mnogi retencionisti (Bohm, 1987; Ellsworth i Gross, 1994 prema Baker i sur., 2005; Ricijaš i sur., 2004; Tomašević, 2002) ističu kao argument za odobravanje primjene smrtne kazne.

Na temelju svega iznesenog utvrđujemo da smo **prihvatili drugu osnovnu hipotezu našeg rada** u kojoj smo prepostavili da se studenti UNIZG-a međusobno razlikuju u svojim stavovima o smrtnoj kazni, a da se te razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima, lokusom kontrole te individualnim karakteristikama*. Ponovno valja naglasiti da dobiveni nalazi ne impliciraju da ostale prediktorske varijable nisu ni u kakvoj vezi s induciranim pobačajem, već to da u ovom skupu prediktorskih varijabli (modelu) veće doprinose daju druge varijable.

5.5.3. Što determinira šansu da će studenti odobravati pasivnu eutanaziju?

Vodeći se ciljevima i hipotezama rada, teorijsko-konceptualnom razradom te rezultatima neparametrijskih testova međugrupnih razlika i povezanosti, pretpostavili smo da se prihvatljivost (u pogledu odobravanja) pasivne eutanazije među studentima UNIZG-a može objasniti njihovim *materijalnim statusom, stupnjem religijskog uvjerenja, religijske prakse i lokusa kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“* te njihovom *sklonosti ekspertokratizmu, europeizmu, klerikalizmu, multikulturalizmu, nacionalizmu i socijalizmu.*

Korištenjem metode *Enter*, model binarne logističke regresije pokazao se statistički značajnim ($p < 0,001$), čime smo odbacili nultu hipotezu da su regresijski koeficijenti svih prediktora jednaki nuli, s prihvatljivim pristajanjem uz podatke ($p > 0,05$)⁴⁷ te s velikom prediktivnom snagom (Cox i Snell $R^2 = 0,494$; Nagelkerke $R^2 = 0,737$). Nakon uključivanja spomenutih prediktora u model, točnost klasifikacije studenata koji odobravaju, odnosno ne odobravaju eutanaziju iznosila je 90,9%, što predstavlja povećanje od 15,2% u odnosu na nul-model.⁴⁸ Model ima dobru specifičnost (prepoznavanje studenata koji ne odobravaju eutanaziju) – 78,4%, i još bolju osjetljivost (prepoznavanje studenata koji odobravaju eutanaziju) – 94,9%. Na temelju iznesenog zaključujemo da model može uspješno doprinijeti u predviđanju odobravanja, odnosno ne odobravanja eutanazije te ga ima smisla primjenjivati na populaciji iz koje je uzet uzorak. Slijedi prikaz glavnih rezultata provedene analize.

Tablica 16: Varijable uključene u model za prepoznavanje studenata koji (ne)odobravaju pasivnu eutanaziju

Varijable	B	S.E.	Wald	df	p	Exp(B)	95% C. I. for Exp(B)	
							Lower	Upper
Religijsko uvjerenje	,154	,242	,406	1	,524	1,167	,726	1,877
Religijska praksa	-,513	,163	9,939	1	,002	,599	,435	,824
Imovina_Poput većine ⁴⁹			1,297	4	,862			
Imovina_Znatno lošije	-,991	1,158	,733	1	,392	,371	,038	3,588
Imovina_Nešto lošije	-,006	,487	,000	1	,990	,994	,382	2,583
Imovina_Nešto bolje	,025	,354	,005	1	,943	1,026	,512	2,054
Imovina_Znatno bolje	-,498	,682	,534	1	,465	,608	,160	2,312
Ekspertokratizam	,053	,065	,673	1	,412	1,054	,929	1,197
Europeizam	,064	,066	,934	1	,334	1,066	,936	1,214

⁴⁷ Procijenjeno Hosmer-Lemeshowim *goodnes-of-fit* testom.

⁴⁸ Broj studenata uključenih u analizu iznosio je 704, što predstavlja 82,8% ukupnog broja studenata u uzorku.

⁴⁹ Budući da je gotovo polovica studenata u uzorku svoj *materijalni status* procijenila jednakim onome *poput većine drugih*, tu smo kategoriju odabrali kao referentnu.

Klerikalizam	-,246	,057	18,424	1	<,001	,782	,699	,875
Multikulturalizam	-,053	,078	,457	1	,499	,948	,814	1,106
Nacionalizam	,090	,046	3,780	1	,052	1,094	,999	1,197
Socijalizam	,060	,052	1,375	1	,241	1,062	,960	1,175
Lokus kontrole „Bog“	-,326	,080	16,603	1	<,001	,722	,617	,844
Lokus kontrole „ja“	,004	,080	,002	1	,963	1,004	,858	1,174
Lokus kontrole „sudbina“	,052	,062	,687	1	,407	1,053	,932	1,190
Konstanta	4,770	1,960	5,923	1	,015	117,901		

Žutom su bojom označeni statistički značajni prediktori u modelu.

Kao što vidimo iz Tablice 16, statistički značajnim prediktorima u modelu pokazali su se samo: *stupanj religijske prakse* i *lokusa kontrole „Bog“* te *sklonost klerikalizmu*.

- Za jednu jedinicu porasta na skali *religijske prakse*, šansa da će student odobravati eutanaziju, u odnosu na to da neće odobravati eutanaziju, **smanjuje se za 40,1%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *klerikalizma*, šansa da će student odobravati eutanaziju, u odnosu na to da neće odobravati eutanaziju, **smanjuje se za 21,8%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.
- Za jednu jedinicu porasta na skali *lokusa kontrole „Bog“*, šansa da će student odobravati eutanaziju, u odnosu na to da neće odobravati eutanaziju, **smanjuje se za 27,8%**, ako su sve ostale varijable u modelu konstantne.

Kako tumačimo ove rezultate? Odmah valja primijetiti da šansu studenata za odobravanje pasivne eutanazije smanjuje jedino porast njihove *religioznosti (religijske prakse, lokusa kontrole „Bog“ i klerikalizma)*. Pogledamo li Tablicu 16, primijetit ćemo da *religijsko uvjerenje* studenata ponovno ne utječe na povećanje ili smanjenje njihove šanse za odobravanje pasivne eutanazije, čime smo samo **djelomično prihvatili petu izvedenu hipotezu našeg rada (H₅)** u kojoj smo prepostavili da viši stupanj *religioznosti* (u pogledu *religijskog uvjerenja, religijske prakse, klerikalizma i lokusa kontrole „Bog“*) studenata UNIZG-a smanjuje njihovu sklonost odobravanja pasivne eutanazije. No, kao i u slučaju pobačaja, to ne implicira da *religijsko uvjerenje* studenata nije ni u kakvoj vezi s njihovim stavom o eutanaziji, već to da su se drugi oblici *religioznosti* studenata (prije svega *religijska praksa*) u ovom modelu pokazali relevantnijima. Ovakvi rezultati ne iznenađuju te u velikoj mjeri potvrđuju konceptualne pretpostavke i rezultate ranijih istraživanja (Cifrić i Nikodem, 2006; Ross i Kaplan, 1993; Stolz i sur., 2015; Trbojević i Šimac, 2017), koja su različite

dimenzije *religioznosti* također detektirala kao snažan prediktor stava o eutanaziji. Kao što smo već nekoliko puta istaknuli, Katolička crkva ne odobrava prekid života koji poduzima čovjek, već zastupa stav o *svetosti ljudskog života*, odnosno stav da je jedino Bog, kao tvorac ljudskog života, taj koji ga ima pravo i oduzeti, a da čovjek mora učiniti sve što je u njegovoj moći da ga do tada očuva. Zanimljivo je primijetiti da u slučaju eutanazije, za razliku od pobačaja i smrtne kazne, *lokus kontrole „sudbina“* ne povećava šansu studenata za odobravanje eutanazije, a ovdje bismo to čak i očekivali – zamislivo je da postoje studenti koji vjeruju kako je pitanje njihova ozdravljenja stvar sudbine.

Na temelju svega iznesenog utvrdjemo da smo **prihvatili treću osnovnu hipotezu našeg rada** u kojoj smo pretpostavili da se studenti UNIZG-a međusobno razlikuju u svojim stavovima o pasivnoj eutanaziji, a da se te razlike mogu djelomično objasniti njihovim *političkim stavovima, lokusom kontrole te individualnim karakteristikama*. Ponovno valja naglasiti da dobiveni nalazi ne impliciraju da ostale prediktorske varijable nisu ni u kakvoj vezi s induciranim pobačajem, već to da u ovom skupu prediktorskih varijabli (modelu) veće doprinose daju druge varijable.

5.5.4. Usporedba modela binarne logističke regresije

Tablica 17: Komparativni prikaz modela binarne logističke regresije

	<u>Model za inducirani pobačaj</u>	<u>Model za smrtnu kaznu</u>	<u>Model za pasivnu eutanaziju</u>
<u>Prediktori uključeni u model</u>	<i>Regionalna pripadnost, religijsko uvjerenje, religijska praksa, obrazovanje majke, materijalni status, europeizam, socijalizam, ekspertokratizam, klerikalizam, multikulturalizam, nacionalizam, lokus kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“</i>	<i>Spol, područje studiranja, regionalna pripadnost, religijsko uvjerenje, religijska praksa, obrazovanje majke, ekspertokratizam, socijalizam, klerikalizam, nacionalizam, lokus kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“</i>	<i>Religijsko uvjerenje, religijska praksa, materijalni status, ekspertokratizam, europeizam, klerikalizam, multikulturalizam, nacionalizam, socijalizam, lokus kontrole „Bog“, „ja“ i „sudbina“</i>
<u>Veličina uzorka na kojem je model testiran</u>	682 80,2%	688 80,9%	704 82,8%
<u>Značajnost modela</u>	p<0,001	p<0,001	p<0,001
<u>Goodnes-of-fit</u>	p>0,05	p>0,05	p>0,05
<u>Prediktivna snaga (Cox i Snell R², Nagelkerke R²)</u>	0,548 0,790	0,194 0,264	0,494 0,737
<u>-2LL</u>	265	764	300
<u>Točnost klasifikacije na temelju modela</u>	92,4%	70,1%	90,9%

<u>Povećanje točnosti klasifikacije u odnosu na nul-model</u>	20,3%	7,9%	15,2%
<u>Specifičnost modela</u>	82,6%	83,4%	78,4%
<u>Osjetljivost modela</u>	96,1%	48,1%	94,9%
<u>Statistički značajni prediktori u modelu</u>	<p><i>Religijska praksa</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 51,5% <p><i>Klerikalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 24,3% <p><i>Lokus kontrole „Bog“</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 20,7% <p><i>Nacionalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 9,2% <p><i>Socijalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 20,5% <p><i>Ekspertokratizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 19,6% <p><i>Lokus kontrole „sudbina“</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 19,3% 	<p><i>Majka s doktoratom...</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 79,9% <p><i>Klerikalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 18,7% <p><i>Nacionalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 17,2% <p><i>Lokus kontrole „sudbina“</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 8,6% <p><i>Ekspertokratizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje povećava za 7,7% 	<p><i>Religijska praksa</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 40,1% <p><i>Lokus kontrole „Bog“</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 27,8% <p><i>Klerikalizam</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šansu za odobravanje smanjuje za 21,8%

Kao što vidimo iz Tablice 17, u sva su tri modela inicijalno uključene varijable *religijsko uvjerenje* i *religijska praksa* te sve skale *političkih stavova* (izuzev skale *europizma* i *multikulturalizma* za model smrtno kazne) i *lokusa kontrole*. U svim trima modelima izostalo je oko 20% studenata, budući da nisu imali valjane rezultate na svim prediktorskim varijablama koje su uključene u pojedini model. Sva tri modela pokazala su se statistički značajnima ($p < 0,001$), s prihvatljivim pristajanjem uz podatke ($p > 0,05$). Modeli za pobačaj i eutanaziju velike su prediktivne snage, dok je model za smrtnu kaznu dosta slabiji (Cox i Snell $R^2 = 0,194$; Nagelkerke $R^2 = 0,264$). Modeli za pobačaj i eutanaziju imaju visok postotak točnosti klasifikacije, dok je taj postotak, iako i dalje visok, nešto niži za model smrtno kazne (70,1%). Uključivanje prediktorskih varijabli u pojedini model znatno povećava točnost klasifikacije za modele pobačaja i eutanazije, dok dosta manje za model smrtno kazne (7,9%). Sva tri modela imaju dobru specifičnost i osjetljivost, izuzev modela za smrtnu kaznu čija je osjetljivost vrlo loša (48,1%). Dok su prediktori koji povećavaju šansu studenata za odobravanje pojedinog bioetičkog pitanja različiti, prediktori koji najviše smanjuju šanse za odobravanje povezani su s *religioznosti*.

5.6. U kakvom su (među)odnosu stavovi studenata o trima bioetičkim pitanjima?

Konačno, specifični je cilj rada bio utvrditi u kakvom su odnosu stavovi studenata o trima bioetičkim pitanjima o kojima smo raspravljali u radu. Tablica 20 prikazuje interkorelacije triju bioetičkih pitanja iz našeg te iz istraživanja Darwina O. Sawyera (1982).

Tablica 18: Interkorelacije triju bioetičkih pitanja (komparativni prikaz)

Interkorelacije kriterijskih varijabli (triju bioetičkih pitanja) iz našeg istraživanja			
	<u>SSIP</u>	<u>SSSK</u>	<u>SSPE</u>
<u>SSIP</u>	1,000	,325**	,764**
<u>SSSK</u>	,325**	1,000	,387**
<u>SSPE</u>	,764**	,387**	1,000
Interkorelacije triju bioetičkih pitanja iz istraživanja Darwina O. Sawyera (1982)			
	<u>Pobačaj</u>	<u>Smrtna kazna</u>	<u>Eutanazija</u>
<u>Pobačaj</u>	1,000	,120	,681
<u>Smrtna kazna</u>	,120	1,000	,328
<u>Eutanazija</u>	,681	,328	1,000

Korelacija je statistički značajna uz 1% rizika (**) (dvosmjerno testiranje).

Kao što vidimo iz Tablice 18, interkorelacije kriterijskih varijabli našeg istraživanja slične su onima iz istraživanja Darwina O. Sawyera (1982).⁵⁰ Odmah možemo primijetiti, bez obzira na koeficijent korelacije, da je smjer povezanosti stavova o svim trima bioetičkim pitanjima isti (pozitivan), što nas navodi na zaključak da pojedinci koji odobravaju pobačaj, smrtnu kaznu ili eutanaziju, u manjoj ili većoj mjeri odobravaju i prakse drugih dvaju bioetičkih pitanja, čime smo **prihvatili posljednju (šestu) hipotezu našeg rada (H_6)** u kojoj smo pretpostavili da će smjer povezanosti stavova studenata UNIZG-a o induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji biti isti, i to pozitivan.

Pogledamo li korelacije za naše istraživanje, a slične je omjere dobio i Sawyer (1982), vidimo da su *SSIP* i *SSPE* međusobno visoko povezani, dok je njihova povezanost sa *SSSK*-om umjerena. Nekoliko je potencijalnih razloga tome. Kao prvo, ako se vratimo na Tablicu 1 na početku rada, uočavamo da sva tri bioetička pitanja imaju vrlo sličan prediktorski sklop u kojem dominiraju različite dimenzije *religioznosti* te opreka *konzervativnih* i *liberalnih* vrijednosti. Nadalje, ako se vratimo na Sliku 2, uočavamo da distribucije *SSIP*-a i *SSPE*-a, za

⁵⁰ Budući da smo u potpoglavlju 5.3. K-S testom utvrdili da distribucije rezultata na *SSIP*-u, *SSSK*-u i *SSPE*-u odstupaju od normalnih, interkorelacije skala našeg istraživanja predstavljaju iznose ρ . Nije poznato koji su koeficijenti korelacije izračunati u istraživanju Darwina O. Sawyera (1982).

razliku od distribucije SSSK-a, tendiraju bimodalnosti, to jest da je kod njih puno izraženija podjela između onih studenata koji odobravaju, odnosno ne odobravaju pobačaj ili eutanaziju. U prethodnim smo analizama pokazali da oni studenti koji ne odobravaju pobačaj, odnosno eutanaziju, iskazuju viši *stupanj religioznosti*, koja svako od ovih bioetičkih pitanja nedvosmisleno tretira kao prekid života. S druge strane, nereligiozni studenti, koji također ne mogu negirati da je eutanazija prekid života, u pogledu pobačaja vjerojatno smatraju da potencijalna osobnost (život) ne može biti jača od prava žene na izbor (pobačaj), odnosno prava da nastavi živjeti život kakav je živjela do sada. „U situaciji sukoba prava, pravo bilo koje stvarne osobe neizbježno preteže nad pravom potencijalne osobe“ (Warren, 1995 prema Stipan, 2016: 14). Konačno, iako smo pri inicijalnom uvidu u rezultate pretpostavili da su dobivene povezanosti triju bioetičkih pitanja posljedica toga što smrtna kazna nije aktualna u našem socio-političkom kontekstu, rezultati Sawyerova (1982) istraživanja naveli su nas na reviziju takve pretpostavke. Vodeći se idejom Adama Trahana (2017: 36) zaključujemo da su ovakvi rezultati i povezanosti, pored svega spomenutog, posljedica toga što su pobačaj i eutanazija (u većini slučajeva) dobrovoljni, dok je smrtna kazna, kao što i sama riječ kaže – *kazna*, koja je nametnuta i nedobrovoljna. Bez obzira na to, iz rezultata zaključujemo da iza ovih triju bioetičkih pitanja stoji jedan predmet mjerenja koji ulazi u sferu široke bioetičke rasprave, za koju nema prostora u ovom radu. Za dodatnu provjeru ove pretpostavke proveli smo KFA-u kriterijskih varijabli. Dobili smo 1, generalni faktor, koji tumači 72,48% ukupne varijance instrumenta.

6. ZAKLJUČAK

Predstavljeno istraživanje, u konceptualnom, metodološkom i empirijskom pogledu, pruža detaljniji uvid u problematiku i (među)odnos triju bioetičkih fenomena (pitanja) – induciranog pobačaja, smrtne kazne i pasivne eutanazije, što predstavlja novost u hrvatskoj sociološkoj literaturi. Primjenom konceptualno utemeljenog i obuhvatnog prediktorskog sklopa te pouzdanih kriterijskih mjernih instrumenata (*SSIP*-a, *SSSK*-a i *SSPE*-a), ostvarili smo sve ciljeve postavljene u radu – utvrdili smo stavove studenata UNIZG-a u pogledu prihvatljivosti triju spomenutih bioetičkih pitanja s obzirom na njihove *političke stavove*, *lokus kontrole* i *individualne karakteristike*, a pored toga utvrdili smo i da su ti stavovi pozitivno povezani (stavovi o induciranom pobačaju i pasivnoj eutanaziji visoko, a stavovi o smrtnoj kazni i induciranom pobačaju, odnosno pasivnoj eutanaziji, umjereno).

Nalazi ovog istraživanja u velikoj mjeri potvrđuju kako vlastite, tako i konceptualne pretpostavke drugih autora i ranijih istraživanja. Dok su prediktori koji povećavaju šansu studenata za odobravanje pojedinog bioetičkog pitanja dosta različiti, prediktori koji najviše smanjuju šansu studenata za odobravanje svih triju bioetičkih pitanja tiču se *stupnja religijske prakse* i *lokusa kontrole* „Bog“ te *sklonosti klerikalizmu*. Dakle, najveću ulogu u predikciji stavova studenata UNIZG-a o induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji ima *religioznost*, koja je iskazana dvodimenzionalno – u javnoj sferi stupnjem njihovih klerikalnih *političkih stavova*, a u privatnoj sferi *stupnjem* njihove *religijske prakse* i pripisivanjem pojedinih događaja u njihovu životu *eksternalnom utjecaju*, odnosno uvjerenjem da tim događajima upravlja Bog. No, ovakvi nalazi ne iznenađuju budući da su ranija istraživanja, kako domaća, tako i inozemna, upravo *religioznost* detektirala kao naj snažniji prediktor odobravanja, odnosno neodobravanja pitanja koja su bila predmet ovog rada.

Rezultati ovog istraživanja imaju i praktične implikacije – koristeći ovakav tip uzorka dobili smo uvid u stavove mladih i obrazovanih ljudi koji bi u budućnosti, izravno ili neizravno, mogli biti uključeni u procese donošenja važnih političkih odluka i socijalnih mjera koje se mogu ticati i ovih triju bioetičkih pitanja. Pored toga, nalazi istraživanja mogu pridonijeti upotpunjavanju kako akademske, tako i javne rasprave o sve aktualnijim bioetičkim pitanjima, od kojih se posebno ističu pravo na život i smrt. Prijedlog za buduća slična istraživanja vidimo u uspostavljanju jasnijih konceptualnih veza koje stoje u pozadini ovih fenomena te u istraživanju na nacionalno reprezentativnom uzorku da bi se dobio konkretniji uvid u stavove o ovim bioetičkim pitanjima u populaciji Republike Hrvatske.

7. POPIS LITERATURE

7.1. Znanstveni radovi

- Aničić, M. i Janković, V. (2011). Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i u socijalnom nauku Crkve. *Diacovensia*, 19 (2): 215-249.
- Bahr, S. J. i Marcos, A. C. (2003). Cross-Cultural Attitudes toward Abortion: Greeks versus Americans. *Journal of Family Issues*, 24 (3): 402-424.
- Baker, D. N.; Lambert, E. G. i Jenkins, M. (2005). Racial Differences in Death Penalty Support and Opposition: A Preliminary Study of White and Black College Students. *Journal of Black Studies*, 35 (4): 201-224.
- Baloban, S. i Črpić, G. (1999). Pobačaj i mentalitet u društvu. *Bogoslovska smotra*, 68 (4): 641-654.
- Banner, S. (2003). *The Death Penalty: An American History*. Harvard: University Press.
- Bolks, S. M.; Evans, D.; Polinard, J. L. i Wrinkle, R. D. (2000). Core Beliefs and Abortion Attitudes: A Look at Latinos. *Social Science Quarterly*, 81 (1): 253-260.
- Bosanac, M.; Mandić, O. i Petković, S. (1977). *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*. Zagreb: Informator.
- Carmines, G. E. i Zeller, A. R. (1979). *Reliability and Validity Assessment*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Cerjan Letica, G. (1997). Prijepor o pobačaju: (ne)mogućnost dijaloga pokreta Za izbor i Za život. *Revija za sociologiju*, 28 (1-2): 1-18.
- Cifrić, I. i Marinović Jerolimov, D. (2007). Pobačaj kao bioetički izazov. *Sociologija i prostor*, 45 (3-4): 247-268.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Eutanazija u socijalnom i religijskom kontekstu. U: Šegota, I. (ur.). *Bioetika i palijativna medicina*. Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj. Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija*, 15 (3): 173-202.
- Čulig, B. (2005). Sociodemografski profili nositelja političkih stajališta u Hrvatskoj. *Socijalna ekologija*, 14 (1-2): 117-135.
- Čulig, B.; Kufrin, K. i Landripet, I. (2007). *EU +? - : odnos građana Hrvatske prema pridruživanju Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: FF-Press.
- Družić Ljubotina, O. i Ljubotina, D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42 (2): 86-101.

- Duraković, D. (2014). Eutanazija u dječjoj dobi. *European Journal of Bioethics*, 5 (10): 387-405.
- Đidara, R. (2014). Beauchampova kritika Rachelsovog učenja o razlici između aktivne i pasivne eutanazije. *Scopus*, 13 (26): 149-163.
- Frković, A. (2007). Bioetički ogledi o kvaliteti života. Pitanje distanazije i eutanazije. *Socijalna ekologija*, 16 (2-3): 215-229.
- Galić, B. (2011). Reprodukcijska i društvena kontrola: reproduktivni status žena u Hrvatskoj i stavovi prema njihovim reproduktivnim pravima. U: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.). *Ljudska prava žena. Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Galić, B.; Klasnić, K. i Jurković Kuruc, I. (2014). Društveni odnosi moći i ženska reproduktivna samodeterminacija: istraživanje stavova studentica Sveučilišta u Zagrebu. *Journal of Sociology, Social Psychology and Social Anthropology*, 56 (4): 506-523.
- Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Goldberger, G. (2005). Revitalizacija religije u sjeni naslijeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju. *Sociologija sela*, 168 (2): 409-437.
- Hanks, G. C. (1997). *Against the Death Penalty: Christian and Secular Arguments against Capital Punishment*. Scottsdale: Herald Press.
- Hrabar, D. (2015). Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (6): 791-831.
- Jacquette, D. (2008). *Dialogues on the Ethics of Capital Punishment (New Dialogues in Philosophy)*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Jiang, S. i Wang, J. (2008). Correlates of Support for Capital Punishment in China. *International Criminal Justice Review*, 18 (1): 24-38.
- Jiang, S.; Lambert, E. G. i Wang, J. (2007). Capital Punishment Views in China and the United States: A Preliminary Study among College Students. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51 (1): 84-97.
- Jugović, I. i Baranović, B. (2011). Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne)ravnopravnosti u obrazovanju. U: Kamenov, Ž. i Galić, B. (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj“*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova.

- Jušić, A. (2002). Eutanazija. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (3): 301-309.
- Kuhse, H. i Singer, P. (2009). What is Bioethics? A Historical Introduction. U: Kuhse, H i Singer, P. (ur.). *A Companion to Bioethics*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Lambert, E. G.; Pasupuleti, S.; Jiang, S.; Jaishaknkar, K. i Bhimarasetty, J. V. (2008). Views on the Death Penalty among College Students in India. *Punishment and Society*, 10 (2): 207-218.
- Masters Evans, K. (2008). *Capital Punishment: Cruel and Unusual?* Detroit: Gale Cengage Learning.
- Matulić, T. (2001). *Bioetika*. Zagreb: Glas Koncila.
- Matulić, T. (2002). Ljudski život u eri biomedicinskih i bioetičkih izazova. *Bogoslovska smotra*, 71 (4): 553-578.
- Nikodem, K. (2011). Religija i Crkva. Pitanje institucionalne religioznosti u suvremenom hrvatskom društvu. *Socijalna ekologija*, 20 (1): 5-30.
- O'Neil, K. M.; Patry, M. W. i Penrod, S. D. (2004). Exploring the Effects of Attitudes toward the Death Penalty on Capital Sentencing Verdicts. *Psychology, Public Policy and Law*, 10 (4): 443-470.
- Perinčić, R. (1990). Pobačaj – činjenice i posljedice. *Obnovljeni život*, 45 (4): 262-274.
- Popham, A. H. (2008). *Abortion and Capital Punishment: Changing Attitudes and Demographical Influences*. Diplomski rad. Atlanta: Georgia State University, Odsjek za sociologiju.
- Prpić, I.; Puhovski, Ž. i Uzelac, M. (1990). *Leksikon temeljnih pojmova politike: abeceda demokracije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ramabele, T. (2004). *Attitudes of the Elderly towards Euthanasia: A Cross-cultural Study*. Diplomski rad. Bloemfontein: University of the Free State, Odsjek za psihologiju.
- Ricijaš, N.; Balić, S.; Benko, D.; Čubranić, T.; Divanović, D.; Golubović, S.; Manenica R.; Stergar, M. i Šuk, J. (2004). Stavovi studenata zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40 (2): 209-218.
- Rogers, J. R. (1996). Assessing Right to Die Attitudes: A Conceptually Guided Measurement Model. *The Journal of Social Issues*, 52 (2): 63-84.
- Ross, L. T. i Kaplan, K. J. (1993). Life Ownership Orientation and Attitudes toward Abortion, Suicide, Doctor-Assisted Suicide and Capital Punishment. *OMEGA*, 28 (1): 17-30.
- Sass, H. M. (1996). Bioetika u Europi. *Društvena istraživanja*, 5 (3-4): 629-649.
- Sawyer, D. O. (1982). Public Attitudes toward Life and Death. *The Public Opinion Quarterly*, 46 (4): 521-533.

- Schur, E. M. (1968). Abortion. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 376 (1): 136-147.
- Shellenberg, K. M.; Hessini, L. i Levandowski, B. A. (2014). Developing a Scale to Measure Stigmatizing Attitudes and Beliefs about Women who have Abortions: Results from Ghana and Zambia. *Women and Health*, 54 (7): 599-616.
- Sloan, L. A. (1983). Abortion Attitude Scale. *Health Education*, 14 (3): 41-42.
- Steele, R. (2009). Medical Students' Attitudes to Abortion: A Comparison between Queen's University Belfast and the University of Oslo. *Journal of Medical Ethics*, 35 (6): 390-394.
- Stipan, T. (2016). *Osobno je političko: neokonzervativne prijete pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za sociologiju.
- Stolz, E.; Burkert, N.; Großschädl, F.; Rásky, E.; Stronegger, W. J. i Freidl, W. (2015). Determinants of Public Attitudes towards Euthanasia in Adults and Physician-Assisted Death in Neonates in Austria: A National Survey. *Plos One*, 10 (4): 1-15.
- Šegota, I. (1996). Nova medicinska etika i eutanazija. *Društvena istraživanja*, 5 (3-4): 699-707.
- Šeparović, Z. (1997). Bioetika, pravo na život i medicina. *Socijalna ekologija*, 6 (4): 439-445.
- Šimac, B. (2016). *Konstrukcija i evaluacija Skale stavova o smrtnoj kazni*. Seminarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za sociologiju.
- Štulhofer, A.; Ajduković, D.; Božičević, I. i Kufrin, K. (2006). *Istraživanje: HIV/AIDS i mladi – Hrvatska 2005: Informiranost o HIV/AIDS-u, stavovi i seksualno ponašanje u nacionalnom uzorku mladeži (18-24)*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Tomašević, L. (2002). Crkva i smrtna kazna. *Crkva u svijetu*, 37 (3): 280-295.
- Tomašević, L. i Jurun, E. (2007). Istraživanja nekih moralnih vrednota u Splitsko-dalmatinskoj županiji, II. dio. *Služba Božja*, 47 (3): 247-272.
- Trahan, A. (2017). Public Attitudes toward Legal Abortion, Euthanasia, Suicide and Capital Punishment: Partial Evidence of a Consistent Life Ethic. *Criminal Justice Review*, 42 (1): 26-41.
- Trbojević, F. (2016). *Konstrukcija i evaluacija Skale stavova o pasivnoj eutanaziji*. Seminarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za sociologiju.

- Turković, K.; Vidlička, R. S. i Maršavelski, A. (2010). Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo – etičke dileme kriminalne politike. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (1): 223-246.
- Vuletić, S. (2011). Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta „Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života“. *Obnovljeni život*, 66 (2): 151-170.
- Warren, M. A. (2009). Abortion. U: Kuhse, H i Singer, P. (ur.). *A Companion to Bioethics*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Wasserman, J.; Clair J. M. i Ritchey, F. J. (2005). A Scale to Assess Attitudes toward Euthanasia. *Omega (Westport)*, 51 (3): 229-237.

7.2. Elektronički izvori

- Kodeks medicinske etike i deontologije. (2006). *Narodne novine* 55/08.
Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_05_55_1914.html
(pristup 7. 8. 2017.).
- Metodologija nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja. (2001). *Narodne novine* 105/01.
Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_11_105_1734.html
(pristup 2. 8. 2017.).
- Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. (2009). *Narodne novine* 118/09.
Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_09_118_2929.html
(pristup 2. 8. 2017.).
- Ustav Republike Hrvatske. (2014). *Narodne novine* 05/14.
Dostupno na: <https://zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (pristup 4. 8. 2017.).
- Zakon o Hrvatskom klasifikacijskom okviru. (2013). *Narodne novine* 22/13.
Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/566/Zakon-o-Hrvatskom-kvalifikacijskom-okviru> (pristup 2. 8. 2017.).
- Zakon o medicinskoj oplodnji. (2009). *Narodne novine* 88/09.
Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_88_2150.html
(pristup 2. 8. 2017.).
- Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. (2009). *Narodne novine* 88/09.
Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=9842> (pristup 2. 8. 2017.).

8. POPIS PRILOGA

Prilog 1: Anketni upitnik korišten u istraživanju

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

Poštovani/a,

pred Vama se nalazi anketni upitnik kojim želimo ispitati stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu o **induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji**.

S obzirom na to da se neka pitanja mogu smatrati osjetljivima, želimo naglasiti da se Vaši odgovori **ni na koji način ne mogu i neće povezivati s Vama osobno te Vam jamčimo potpunu povjerljivost i anonimnost svih iznesenih podataka**. Vaši odgovori bit će dostupni samo autoru projekta. Rezultati će se predstaviti u znanstvenim radovima i to isključivo u zbirnom obliku (postotci, prosjeci i slično), to jest nikada se neće analizirati na razini pojedinog ispitanika. Također želimo napomenuti da je provođenje istraživanja u skladu sa znanstvenom etikom, što je i potvrđeno od strane *Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za ocjenu etičnosti istraživanja*.

Vaše sudjelovanje je u potpunosti anonimno i dobrovoljno. Ako ne želite dati odgovor na pojedino pitanje, slobodno ga možete preskočiti te u svakom trenutku odustati od ispunjavanja anketnog upitnika. Unatoč tome, molimo Vas da iskreno odgovorite na sva ponuđena pitanja jer ćete time doprinijeti boljem razumijevanju istraživanih bioetičkih pitanja.

Ako imate određena pitanja ili komentare, slobodno se obratite na e-mail adresu: ftbojev@ffzg.hr.

Za ispunjavanje cjelokupnog anketnog upitnika trebat će Vam otprilike **15 minuta**.

Unaprijed Vam zahvaljujemo na sudjelovanju i odvojenom vremenu!

<p>1. Tvrdnje koje slijede odnose se na različite aspekte stava o induciranom pobačaju.</p> <p>Inducirani pobačaj je prekid trudnoće, odnosno uklanjanje embrija ili fetusa iz maternice da bi se prekinula trudnoća.</p> <p>Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji samostalno, iskreno i bez previše razmišljanja zaokružite samo jedan broj koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.</p>		Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1.	Svaka žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće.	1	2	3	4	5
2.	Država treba zakonom štiti ljudski zametak, bez obzira na ženinu volju.	1	2	3	4	5
3.	Svaka žena koja zatrudni treba roditi.	1	2	3	4	5
4.	Induciranim pobačajem prekida se već započeti život.	1	2	3	4	5
5.	Inducirani pobačaj ostavlja trajne, negativne i psihičke posljedice po ženu.	1	2	3	4	5
6.	Za ženino zdravlje sigurnije je da rodi, nego da napravi inducirani pobačaj.	1	2	3	4	5
7.	Razumno je napraviti inducirani pobačaj u slučaju deformacije ploda.	1	2	3	4	5
8.	Osobno nikada ne bih napravila inducirani pobačaj ili podržao svoju partnericu u odluci da pobaci.	1	2	3	4	5
9.	Inducirani pobačaj nije pitanje u koje bi se trebala miješati Crkva.	1	2	3	4	5
10.	Inducirani pobačaj ugrožava demografski opstanak naroda.	1	2	3	4	5
11.	Inducirani pobačaj je zločin protiv života.	1	2	3	4	5
12.	Inducirani pobačaj je nemoralan i sebičan čin.	1	2	3	4	5
13.	Svaka žena treba imati pravo sama odlučiti o induciranom pobačaju, čak i ako se njezin partner tome protivi.	1	2	3	4	5
14.	Bolje je napraviti inducirani pobačaj, nego roditi neželjeno dijete.	1	2	3	4	5
15.	Žena koja napravi inducirani pobačaj zauvijek će imati osjećaj krivnje.	1	2	3	4	5

<p>2. Tvrdnje koje slijede odnose se na različite aspekte stava o smrtnoj kazni.</p> <p>Smrtna kazna je zakonom predviđeno usmrćivanje osobe, koje se izriče nakon što je osoba proglašena krivom za počinjenje kaznenog djela.</p> <p>Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji samostalno, iskreno i bez previše razmišljanja zaokružite samo jedan broj koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.</p>		Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1.	Nema niti jednog opravdanog razloga za primjenu smrtne kazne.	1	2	3	4	5
2.	Primjena smrtne kazne pridonosi održavanju zakona i reda u društvu.	1	2	3	4	5

3.	Moderna društva morala bi pronaći bolji način kažnjavanja ubojica od primjene smrtne kazne.	1	2	3	4	5
4.	Ni pojedinac, ni društvo nemaju pravo drugome oduzeti život, bez obzira na počinjeni zločin.	1	2	3	4	5
5.	Budući da je ubojice nemoguće rehabilitirati, najbolje ih je smaknuti.	1	2	3	4	5
6.	Pogubljenja zločinaca uspostavljaju nasilan obrazac ponašanja, koji dovodi do povećanja razine nasilja u društvu.	1	2	3	4	5
7.	Primjena smrtne kazne je opravdana jer onesposobljava nasilnog zločinca za ponavljanje zločina.	1	2	3	4	5
8.	Smrtna kazna promovira upotrebu nasilja u društvu.	1	2	3	4	5
9.	Kada bi smrtna kazna bila dopuštena zakonom, ljudi bi se osjećali sigurnijima.	1	2	3	4	5
10.	Sve dok primjenjujemo smrtnu kaznu, ne možemo se nazivati civiliziranim društvom.	1	2	3	4	5
11.	Smrtna kazna je učinkovitiji način odvraćanja ljudi od počinjenja budućih zločina, nego doživotni zatvor.	1	2	3	4	5
12.	Kada društvo osudi ubojicu na smrt, mi sami, kao pripadnici tog društva, postajemo ubojice.	1	2	3	4	5
13.	Primjena smrtne kazne odvraća ljude od počinjenja zločina.	1	2	3	4	5
14.	Kada društvo pogubljuje zločince, ono na nasilje odgovara nasiljem.	1	2	3	4	5
15.	Umjesto da ih smakne, društvo bi ubojicama trebalo pomoći na sve raspoložive načine.	1	2	3	4	5
16.	Smrtna kazna je okrutna kazna koja krši univerzalne standarde humanosti.	1	2	3	4	5
17.	Bez obzira na okolnosti ubojstva, ubojice zaslužuju smrtnu kaznu jer su i oni sami nekome oduzeli život.	1	2	3	4	5
18.	Smrtna kazna je u suprotnosti s temeljnim ljudskim pravima.	1	2	3	4	5
19.	Smrtna kazna je jedina primjerena kazna za ubojice.	1	2	3	4	5
20.	Iskazivanje milosti prema zločincima važnije je od traženja osвете.	1	2	3	4	5
21.	Društvo se smrtnom kaznom može uspješno zaštititi od počinitelja teških zločina.	1	2	3	4	5

3.	<p>Tvrdnje koje slijede odnose se na različite aspekte stava o pasivnoj eutanaziji.</p> <p>Za razliku od aktivne eutanazije, koja podrazumijeva namjerno davanje smrtonosne doze lijeka pacijentu da bi mu se prekinuo život, pasivna se eutanazija odnosi na nepoduzimanje mjera koje bi pacijentu produljile život (npr. uskraćivanje lijekova ili isključivanje aparata koji ga održavaju na životu).</p> <p>Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji samostalno, iskreno i bez previše razmišljanja zaokružite samo jedan broj koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.</p>	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1.	Svaki čovjek ima pravo odlučivati o trenutku svoje smrti.	1	2	3	4	5

2.	Pasivna eutanazija pruža osobi mogućnost da dostojanstveno umre.	1	2	3	4	5
3.	Život nam je podario Bog i On je jedini koji ga ima pravo prekinuti.	1	2	3	4	5
4.	Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent novorođenče.	1	2	3	4	5
5.	Ako pacijent nije u stanju samostalno donijeti odluku o prekidu života, opravdano je da to učini njegova obitelj.	1	2	3	4	5
6.	Ako osoba koja trpi teške bolove zatraži da se isključe aparati koji ju održavaju na životu, opravdano je to učiniti.	1	2	3	4	5
7.	Opravdano je isključiti aparate pacijentu koji je već duže vrijeme u vegetativnom stanju.	1	2	3	4	5
8.	Ne postoji zdravstveno stanje koje bi opravdalo pasivnu eutanaziju.	1	2	3	4	5
9.	Pasivna eutanazija je prihvatljiva ako je pacijent samostalno donio odluku o njezinu poduzimanju.	1	2	3	4	5
10.	Nehumano je dopustiti da pacijent umre ako postoji način da mu se produži život.	1	2	3	4	5
11.	Kada se osobi u vegetativnom stanju isključe aparati, za mene je to čin milosrđa.	1	2	3	4	5
12.	Pasivna eutanazija je neprihvatljiva neovisno o dobi pacijenta.	1	2	3	4	5
13.	Kada je pacijent u vegetativnom stanju, njegova obitelj također pati, stoga je opravdano da mu se isključe aparati.	1	2	3	4	5
14.	Pasivna eutanazija je opravdana ako pacijent boluje od neizlječive bolesti.	1	2	3	4	5
15.	Čovjek nema pravo odlučivati o trenutku svoje smrti.	1	2	3	4	5
16.	Ljudski život je svet i kao takvog ga treba očuvati dok Bog ne odluči da je vrijeme za smrt.	1	2	3	4	5
17.	Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent dijete.	1	2	3	4	5

4. Tvrdnje koje slijede odnose se na različite političke stavove . Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji samostalno, iskreno i bez previše razmišljanja zaokružite samo jedan broj koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.		Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1.	U Hrvatskoj treba svakome omogućiti da potpuno slobodno izrazi svoju različitost.	1	2	3	4	5
2.	Kada bi Crkva imala veći politički utjecaj, društvo bi bilo mnogo zdravije.	1	2	3	4	5
3.	Europske države mogu zaštititi svoje ekonomske i političke interese jedino u ujedinjenoj Europi.	1	2	3	4	5
4.	Socijalizam je najdemokratskije društveno uređenje.	1	2	3	4	5
5.	Jedino znanstvenici i stručnjaci mogu uvesti red u društvo.	1	2	3	4	5

6.	U hrvatskoj državi, Hrvati u svemu trebaju imati prednost.	1	2	3	4	5
7.	Hrvatska država treba pomagati očuvanje kulture i običaja svih etničkih manjina u Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
8.	Što manje nacionalno mješovitih brakova u ovoj zemlji, to bolje.	1	2	3	4	5
9.	Europa treba biti jedinstvena cjelina, bez država i granica.	1	2	3	4	5
10.	Otvorenost prema drugim nacijama donosi više štete nego koristi.	1	2	3	4	5
11.	Socijalizam je po mnogo čemu bolji od kapitalizma.	1	2	3	4	5
12.	Sve važne društvene odluke treba prepustiti stručnjacima.	1	2	3	4	5
13.	„Jedan narod u jednoj državi“ treba biti program hrvatske budućnosti.	1	2	3	4	5
14.	Bilo bi najbolje da tvornicama upravljaju radnici.	1	2	3	4	5
15.	Zakoni bi se trebali temeljiti na naučavanju Crkve.	1	2	3	4	5
16.	Država bi trebala mnogo više pomagati rad nevladinih organizacija i udruga građana.	1	2	3	4	5
17.	Za mene je idealna ona država u kojoj živi samo jedna nacija.	1	2	3	4	5
18.	Katolička crkva treba imati predstavnike u Saboru.	1	2	3	4	5
19.	Državu treba organizirati na znanstvenim načelima.	1	2	3	4	5
20.	Sve životne stilove treba uvažavati, čak i kada su većini odbojni.	1	2	3	4	5
21.	Društveno vlasništvo je najpravedniji oblik vlasništva nad sredstvima za proizvodnju.	1	2	3	4	5
22.	U Europi će zavladati istinski mir tek kada sve europske zemlje uđu u Europsku uniju.	1	2	3	4	5
23.	Katolička crkva je jedini istinski moralni autoritet u ovoj zemlji.	1	2	3	4	5
24.	Ako znam nečiju nacionalnost, znam i kakav je čovjek.	1	2	3	4	5

<p>5. Tvrdnje koje slijede odnose se na <u>moгуćnost kontrole nad vlastitim životom</u>.</p> <p>Molimo Vas da kraj <u>svake</u> od navedenih tvrdnji samostalno, iskreno i bez previše razmišljanja zaokružite <u>samo jedan broj</u> koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri navedene tvrdnje odnose na <u>Vas osobno</u>.</p>		Uopće se ne odnosi na mene	Ne odnosi se na mene	Ne znam, ne mogu procijeniti	Odnosi se na mene	U potpunosti se odnosi na mene
1.	Ja osobno u najvećoj mjeri utječem na ono što mi se događa u životu.	1	2	3	4	5
2.	Većina događaja u mom životu je unaprijed predodređena.	1	2	3	4	5

3.	Često imam osjećaj da Bog upravlja mojim životom.	1	2	3	4	5
4.	Nitko, pa ni ja, ne može pobjeći od sudbine.	1	2	3	4	5
5.	Za sve dobre i loše događaje u mom životu odgovoran/na sam uglavnom ja.	1	2	3	4	5
6.	Za sve presudne životne odluke obraćam se Bogu za pomoć i vodstvo.	1	2	3	4	5
7.	Moj je život uglavnom rezultat mojih vlastitih postupaka.	1	2	3	4	5
8.	Bez obzira na to što ja činio/la, ono što se treba dogoditi, dogodit će se.	1	2	3	4	5
9.	Sve što je važno u mom životu postižem uz Božju pomoć.	1	2	3	4	5

6. Kojeg ste **spola**?

- 1) Muškog
- 2) Ženskog

7. U koje **područje znanosti** pripada Vaš studij? (možete zaokružiti više odgovora)

- 1) Prirodne znanosti (npr. *matematika, fizika*)
- 2) Tehničke znanosti (npr. *elektrotehnika, arhitektura*)
- 3) Biomedicina i zdravstvo (npr. *medicina, farmacija*)
- 4) Biotehničke znanosti (npr. *agronomija, šumarstvo*)
- 5) Društvene znanosti (npr. *ekonomija, pravo, sociologija, psihologija, pedagogija*)
- 6) Humanističke znanosti (npr. *filozofija, povijest, etnologija, antropologija*)
- 7) Umjetničko područje (npr. *likovna umjetnost, glazbena umjetnost*)

8. U kojoj ste županiji proveli **najveći dio Vašeg života**?

0) Grad Zagreb	11) Požeško-slavonska
1) Zagrebačka	12) Brodsko-posavska
2) Krapinsko-zagorska	13) Zadarska
3) Sisačko-moslavačka	14) Osječko-baranjska
4) Karlovačka	15) Šibensko-kninska
5) Varaždinska	16) Vukovarsko-srijemska
6) Koprivničko-križevačka	17) Splitsko-dalmatinska
7) Bjelovarsko-bilogorska	18) Istarska
8) Primorsko-goranska	19) Dubrovačko-neretvanska
9) Ličko-senjska	20) Međimurska
10) Virovitičko-podravka	21) U inozemstvu

9. **Bez obzira na to jeste li vjernik/ca ili ne**, procijenite svoj položaj na sljedećoj ljestvici:

- 1) Uvjereni/na sam ateist/kinja
- 2) Skloniji/ja sam nevjerovanju, nego vjerovanju
- 3) Ne znam, ne mogu procijeniti
- 4) Skloniji/ja sam vjerovanju, nego nevjerovanju
- 5) Uvjereni/na sam vjernik/ica

10. Ako se izuzmu izuzetne prilike kao vjenčanja, pogrebi, krštenja i slično, **koliko često pohađate vjerske obrede?**

- 1) Nikada, nisam vjernik/ica
- 2) Jednom u nekoliko godina
- 3) Više puta godišnje (za velikih blagdana)
- 4) Jednom mjesečno
- 5) Jednom tjedno
- 6) Gotovo svakodnevno

11. Procijenite **Vaš materijalni status**, odnosno materijalni status **Vaše obitelji**:

- 1) Znatno lošiji od većine drugih
- 2) Nešto lošiji od većine drugih
- 3) Poput većine drugih
- 4) Nešto bolji od većine drugih
- 5) Znatno bolji od većine drugih

12. Koji je najviši završeni stupanj obrazovanja Vašeg oca , odnosno Vaše majke?	Otac	Majka
Nezavršena osnovna škola	1	1
Završena osnovna škola	2	2
Završena srednja škola	3	3
Završena visoka škola	4	4
Fakultetsko obrazovanje	5	5
Doktorat znanosti, specijalizacija ili više	6	6
Ne znam, nisam siguran/na	7	7

Zahvaljujemo Vam na sudjelovanju!

Prilog 2: Matrica bazične solucije za SSSK

<u>Čestice</u>	<u>Faktori</u>	
	1	2
č16: Smrtna kazna je okrutna kazna koja krši univerzalne standarde humanosti.	,866	,209
č04: Ni pojedinac, ni društvo nemaju pravo drugome oduzeti život, bez obzira na počinjeni zločin.	,865	
č02: Primjena smrtne kazne pridonosi održavanju zakona i reda u društvu.	-,848	,178
č07: Primjena smrtne kazne je opravdana jer onesposobljava nasilnog zločinca za ponavljanje zločina.	-,846	,134
č01: Nema niti jednog opravdanog razloga za primjenu smrtne kazne.	,842	
č18: Smrtna kazna je u suprotnosti s temeljnim ljudskim pravima.	,837	,119
č10: Sve dok primjenjujemo smrtnu kaznu, ne možemo se nazivati civiliziranim društvom.	,837	,216
č03: Moderna društva morala bi pronaći bolji način kažnjavanja ubojica od primjene smrtne kazne.	,831	
č05: Budući da je ubojice nemoguće rehabilitirati, najbolje ih je smaknuti.	-,807	,149
č08: Smrtna kazna promovira upotrebu nasilja u društvu.	,767	,310
č09: Kada bi smrtna kazna bila dopuštena zakonom, ljudi bi se osjećali sigurnijima.	-,763	,299
č21: Društvo se smrtnom kaznom može uspješno zaštititi od počinitelja teških zločina.	-,759	,353
č11: Smrtna kazna je učinkovitiji način odvracanja ljudi od počinjenja budućih zločina, nego doživotni zatvor.	-,733	,283
č06: Pogubljenja zločinaca uspostavljaju nasilan obrazac ponašanja, koji dovodi do povećanja razine nasilja u društvu.	,732	,228
č19: Smrtna kazna je jedina primjerena kazna za ubojice.	-,727	,301
č14: Kada društvo pogubljuje zločince, ono na nasilje odgovara nasiljem.	,714	,309
č13: Primjena smrtne kazne odvraća ljude od počinjenja zločina.	-,705	,367
č12: Kada društvo osudi ubojicu na smrt, mi sami, kao pripadnici tog društva, postajemo ubojice.	,702	,336
č17: Bez obzira na okolnosti ubojstva, ubojice zaslužuju smrtu jer su i oni sami nekome oduzeli život.	-,670	,221
č20: Iskazivanje milosti prema zločincima važnije je od traženja osвете.	,658	,192
č15: Umjesto da ih smakne, društvo bi ubojicama trebalo pomoći na sve raspoložive načine.	,633	,215
<u>Svojstvene vrijednosti faktora</u>	12,516	1,195

Prilog 3: Matrica bazične solucije za SSPE

<u>Čestice</u>	<u>Faktori</u>	
	1	2
č06: Ako osoba koja trpi teške bolove zatraži da se isključe aparati koji ju održavaju na životu, opravdano je to učiniti.	,868	-,173
č08: Ne postoji zdravstveno stanje koje bi opravdalo pasivnu eutanaziju.	-,868	,136
č16: Ljudski život je svet i kao takvog ga treba očuvati dok Bog ne odluči da je vrijeme za smrt.	-,862	,292
č02: Pasivna eutanazija pruža osobi mogućnost da dostojanstveno umre.	,862	-,112
č12: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva neovisno o dobi pacijenta.	-,855	,129
č01: Svaki čovjek ima pravo odlučivati o trenutku svoje smrti.	,853	-,279
č03: Život nam je podario Bog i On je jedini koji ga ima pravo prekinuti.	-,849	,296
č14: Pasivna eutanazija je opravdana ako pacijent boluje od neizlječive bolesti.	,841	
č11: Kada se osobi u vegetativnom stanju isključe aparati, za mene je to čin milosrđa.	,804	,332
č09: Pasivna eutanazija je prihvatljiva ako je pacijent samostalno donio odluku o njezinu poduzimanju.	,802	-,354
č17: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent dijete.	-,768	-,220
č07: Opravdano je isključiti aparate pacijentu koji je već duže vrijeme u vegetativnom stanju.	,760	,416
č13: Kada je pacijent u vegetativnom stanju, njegova obitelj također pati, stoga je opravdano da mu se isključe aparati.	,755	,409
č05: Ako pacijent nije u stanju samostalno donijeti odluku o prekidanju života, opravdano je da to učini njegova obitelj.	,751	,287
č04: Pasivna eutanazija je neprihvatljiva ako je pacijent novorođenče.	-,713	-,225
č10: Nehumano je dopustiti da pacijent umre ako postoji način da mu se produži život.	-,708	
<u>Svojstvene vrijednosti faktora</u>	10,479	1,093

9. SAŽETAK/ABSTRACT

Prihvatljivost induciranog pobačaja, smrtne kazne i pasivne eutanazije među mladima: analiza stavova studenata Sveučilišta u Zagrebu

Predstavljeno istraživanje, u konceptualnom, metodološkom i empirijskom pogledu, pruža uvid u problematiku i međuodnos triju bioetičkih fenomena (pitanja) – induciranog pobačaja, smrtne kazne i pasivne eutanazije, što predstavlja novost u hrvatskoj sociološkoj literaturi. Primjenom konceptualno utemeljenog i obuhvatnog prediktorskog sklopa te pouzdanih kriterijskih mjernih instrumenata (skala stavova o induciranom pobačaju, smrtnoj kazni i pasivnoj eutanaziji), ostvarili smo sve ciljeve postavljene u radu – utvrdili smo stavove studenata UNIZG-a u pogledu prihvatljivosti triju spomenutih bioetičkih pitanja s obzirom na njihove političke stavove, lokus kontrole i individualne karakteristike, a pored toga utvrdili smo i da su ti stavovi pozitivno povezani (stavovi o induciranom pobačaju i pasivnoj eutanaziji visoko, a stavovi o smrtnoj kazni i induciranom pobačaju, odnosno pasivnoj eutanaziji, umjereno). Multiplom binarnom logističkom regresijom utvrdili smo da su prediktori koji povećavaju šansu studenata za odobravanje pojedinog bioetičkog pitanja dosta različiti, ali da se prediktori koji najviše smanjuju tu šansu tiču religioznosti, koja je iskazana dvodimenzionalno – u javnoj sferi stupnjem njihovih klerikalnih političkih stavova, a u privatnoj sferi stupnjem njihove religijske prakse i pripisivanjem pojedinih događaja u njihovu životu eksternalnom utjecaju, odnosno uvjerenjem da tim događajima upravlja Bog. Nalazi ovog istraživanja u velikoj mjeri potvrđuju kako vlastite, tako i konceptualne pretpostavke brojnih drugih autora i ranijih istraživanja. Istraživanje je provedeno metodom online ankete na prigodnom uzorku od 850 studenata različitih sastavnica UNIZG-a.

Ključne riječi: *bioetika, binarna logistička regresija, inducirani pobačaj, pasivna eutanazija, smrtna kazna*

The Acceptability of Induced Abortion, Death Penalty and Passive Euthanasia among Young Adults: The Analysis of the University of Zagreb students' Attitudes

Conceptually, methodologically and empirically, the presented study offers insight into the issue and interrelationship of three bioethical phenomena (issues) – induced abortion, death penalty and passive euthanasia, which represents a novelty in Croatian sociological literature. Using a conceptually based and comprehensive set of predictor variables as well as reliable criterion measurement instruments (an attitude scale measuring attitudes on induced abortion, death penalty and passive euthanasia), we achieved all the goals set in the study – we ascertained the University of Zagreb students' attitudes on the acceptability of the three aforementioned bioethical issues with regard to the students' political attitudes, the locus of control and individual characteristics, and in addition to the aforesaid, we ascertained that these attitudes were positively correlated (the attitudes on induced abortion and passive euthanasia were highly correlated while those on death penalty and induced abortion, that is passive euthanasia, were moderately correlated). Using multiple binary logistic regression, we ascertained that the predictors which increased the possibility of students' accepting a particular bioethical issue were quite diverse, while those which most reduced that possibility were connected to religiosity, which was expressed as two-dimensional – the public dimension was measured through the degree of the students' clerical political attitudes, while the private dimension was measured through the degree of their religious practice and the practice of ascribing certain events in life to an external influence, i.e. believing that they were controlled by God. The results of this study largely confirm the author's conceptual premises, as well as those of many other authors and previous studies. The study was conducted by using the online survey method on a convenience sample of 850 students at various faculties of the University of Zagreb.

Key words: *bioethics, binary logistic regression, death penalty, induced abortion, passive euthanasia*